

Formy resocializace osob bez přístřeší ve Vsetíně

Bc. Magdaléna Holá

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Magdaléna Holá**
Osobní číslo: **H110110**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Formy resocializace osob bez přístřeší ve Vsetíně**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti resocializace osob bez přístřeší.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu metodou narativního rozhovoru, terénního výzkumu a analýzy dokumentů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČMEJRKOVÁ, S., F. DANĚŠ a J. SVĚTLÁ. Jak napsat odborný text. Praha: Leda, 1999. ISBN 80-85927-69-1.

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Bezdomovectví - extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

MORAVCOVÁ, Ilona. Aktuální problémy resocializační pedagogiky. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2010. ISBN 978-80-7395-342-3.

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-7378-100-0.

STANKOWSKI, Adam. Etopedie: úvod do resocializační pedagogiky. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7042-257-2.

TITTLE, Charles and Raymond PATERNOSTER. Social deviance and crime: an organizational and theoretical approach. Los Angeles: Roxbury publishing company, 2000. ISBN 1-891487-37-X.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

26. dubna 2013

Ve Zlíně dne 14. února 2013

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně25.4.2013

.....Magdalén Hald

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem mé diplomové práce je rozkrýt a popsat efektivní formy a způsoby resocializace osob bez přístřeší, přičemž chci zdůraznit její důležitost pro samotného jedince i pro celou společnost. Chci také poukázat na hodnotu každého člověka a na to, že resocializace je uskutečnitelná a možná za každé situace a za jakéhokoli stavu konkrétního jedince.

Teoretická část mé práce rozkrývá problematiku týkající se bezdomovectví, příčin a důsledků bezdomovectví, sociálního vyloučení, resocializace, překážek a nástrojů resocializace, sociálních služeb a pomoci lidem bez domova.

Praktické části se zabývá osobami, které žily bezdomoveckým způsobem života a následně podstoupily úspěšný resocializační proces. Metodou rozhovorů mám zájem v následně vypracovaných kazuistikách vysvětlit a navrhnout efektivní formy a způsoby jejich resocializace a v závěrečném shrnutí poskytnout obecné rady do praxe.

Klíčová slova: bezdomovectví, příčiny a důsledky bezdomovectví, sociální vyloučení, resocializace, překážky a nástroje resocializace, sociální služby a pomoc lidem bez domova

ABSTRACT

The aim of my thesis is to clarify and describe the effective forms and methods of rehabilitation of homeless. It is necessary to emphasize the importance of rehabilitation for particular individual and for society. I want to show the value of each person. Also I want to show the rehabilitation is possible in every situation and condition of any particular individual.

The theoretic part deals with the problems and with the starting points concerning the concepts of the homelessness, the causes and the consequences of the homelessness, social exclusion, rehabilitation, complication and ways of rehabilitation, social services and the help for the homeless people.

The practical part is aimed at persons who were living homeless style of life but they experienced successful rehabilitation. With the help of interviews, field research and the analysis of documents I want in the subsequently created casuistries describe effective forms and methods of rehabilitation of homeless and in the final summary to provide general advice into practice.

Keywords: the concepts of the homelessness, the causes and the consequences of the homelessness, social exclusion, rehabilitation, complication and ways of rehabilitation, social services and the help for the homeless people.

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc. za čas, odborné vedení, pomoc a cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 BEZDOMOVECTVÍ.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
1.1 BEZDOMOVECTVÍ – VYMEZENÍ POJMU	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
1.2 TYPY BEZDOMOVECTVÍ.....	
1.3 PŘÍČINY A DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
2 RESOCIALIZACE	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
2.1 RESOCIALIZACE – VYMEZENÍ POJMU	
2.2 VYBRANÉ PŘEKÁŽKY RESOCIALIZACE	
2.3 VYBRANÉ NÁSTROJE RESOCIALIZACE	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
3 ROLE VYBRANÝCH SOCIÁLNÍCH SLUŽEB NA PROCES RESOCIALIZACE LIDÍ BEZ DOMOVA	
3.1 TERÉNNÍ PROGRAMY	
3.2 NÍZKOPRAHOVÁ DENNÍ CENTRA	
3.3 AZYLOVÉ DOMY	
II PRAKTICKÁ ČÁST	54
4 METODIKA.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
4.1 POPIS VÝZKUMU	55
4.2 METODA VÝZKUMU	
4.3 METODY ZPRACOVÁNÍ DAT	
	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
5.1 KAZUISTIKY	
5.2 Hlavní jevy pozitivně ovlivňující proces resocializace	
5.3 APLIKACE DO PRAXE	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
ZÁVĚR	93
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	94

ÚVOD

Téma resocializace osob bez přístřeší jsem si zvolila z několika důvodů. Prvním z nich je skutečnost, že se výrazně zajímám o problematiku sociálně vyloučených osob a jejich návratu do společnosti a plnohodnotného života. Dalším důvodem je to, že pracuji jako sociální pracovníce v denním centru a terénním programu pro osoby bez přístřeší. I když by o tuto práci neměl každý zájem, pro mě je velice naplňující a smysluplná. S lidmi bez domova pracuji zhruba čtyři roky a za tu dobu jsem si práci s nimi velmi oblíbila. Třetím důvodem k vybrání tématu resocializace je potom fakt, že při své práci jsem se setkala s několika případy téměř neuvěřitelné změny, kdy se člověk dostal z absolutního dna až k normálnímu a úspěšnému životu, tedy absolvoval proces úspěšné resocializace. Tento fakt ve mně vzbudil zájem týkající se zjištění skutečností, které k této pozitivní změně vedly či obecně vedou. A to také proto, abychom jako sociální pracovníci pracující ve službách pro osoby bez přístřeší mohli potom tyto určující faktory využívat ve své práci a své klienty směřovat a vést tokovým způsobem, o kterém víme, že by měl vést k úspěchu a k jejich efektivní resocializaci.

Resocializace je navíc nesmírně důležitá. A to z více pohledů. Jedná se o to, že resocializace konkrétního jedince není důležitá a prospěšná pouze pro něho samotného, ale také pro celou společnost. Nejenom, že se resocializací podaří zkvalitnit či zachránit život konkrétního člověka, ale také přináší prospěch společnosti jako celku. Společnosti totiž ubydu problémy se sociálně vyloučenými a tzv. nepřizpůsobivými občany a navíc bude mít také užitek z výsledků a působení daného jedince, který je po své resocializaci pro ostatní svou prací přínosem. Každý je totiž jedinečný a svým individuálním způsobem ostatním prospívá.

V celé této práci bych chtěla poukázat na jeden nesmírně důležitý fakt, a to nepohrdat žádným člověkem či si o nikom si nemyslet, že je již beznadějným případem. Chci poukázat na to, že ať se člověk nachází v jakékoli situaci a je v jakémkoli stavu, vždy je tu reálná šance na jeho pozitivní změnu. Tuto šanci bychom tedy neměli zahazovat, ale naopak bychom se měli snažit pomoci ji každému člověku využít. Moje diplomová práce by měla právě toto připomenout a zdůraznit. Měla by ukázat hodnotu, smysl a cenu každého lidského života. V dnešní době se často stává, že jsou lidé posuzováni podle výkonu či podle svého postavení a vzhledu. Je dáván obrovský důraz

na materiálně a vnější stránku člověka. Zapomíná se potom na vnitřní potřeby lidí, což vede k depresím, životním pádům a také k neschopnosti dostat se ze svých problémů. V takových situacích přichází na řadu pomoc druhých. Tato pomoc však musí být efektivní a musí vycházet z aktuálních potřeb daných jedinců.

K rozpoznání a zjištění těchto potřeb a faktorů pozitivně ovlivňujících proces resocializace tedy slouží můj výzkum. Považuji za nutné zaměřit se na skutečnosti, které konkrétní osoby vedou ke změně jejich způsobu života, která je tolik žádoucí. Pokud totiž budou známy správné postupy v otázce resocializace, bude mnohem snazší řešit otázku bezdomovectví i sociálního vyloučení obecně. Neřešením nebo špatným řešením těchto patologických jevů si totiž společnost škodí sama sobě. Pro její správný rozvoj je nutné mít duchovně zdravé a vyrovnané jedince. Pasivní odsuzování není na místě a nikam nevede, je nutné aktivně jednat. A právě k tomuto bych chtěla povzbudit a ukázat také na svém výzkumu.

Moje diplomová práce se skládá z teoretické a praktické části. V teoretické části bych chtěla objasnit pojmy a skutečnosti, které s tématem mé práce souvisejí a které je zároveň nutné znát pro pochopení celé dané problematiky. V první kapitole se zaměřuji na fenomén bezdomovectví jako takový. Snažím se nastínit, co to vlastně bezdomovectví je a chci popsat ho ve všech jeho souvislostech. Zabývám se zde také na typologií bezdomovectví a popisem jednotlivých kategorií. V neposlední řadě uvádím příčiny a důsledky bezdomovectví, což je podle mě velmi důležité a pro řešení tohoto problému nezanedbatelné. V druhé kapitole se věnuji samotné resocializaci. Objasňuji tento pojem a jeho důležitost i smysl. V následujících částech této kapitoly demonstruji na vybraných faktorech na jedné straně překážky bránící resocializaci osob bez přístřeší a na druhé straně naopak jevy, které jejich resocializaci významně a výrazně podporují. Konečně v třetí kapitole se zabývám některými typy sociálních služeb pro lidi bez domova a jejich roli a vlivu právě na resocializaci těchto osob.

Praktická část mé práce je zpracována pomocí kvalitativního výzkumného přístupu. Kvalitativní výzkumný přístup byl zvolen z důvodu zamýšleného hlubšího rozkrytí dané problematiky, což lze dle mého názoru tímto přístupem lépe. Výzkum bude odpovídat spíše na otázky typu „proč“, než na otázky kvalifikovatelné. Pomocí metody rozhovoru a následně vytvořených kazuistik mám zájem na vzorku několika osob ukázat formy efektivní resocializace. Jedná se o osoby, které žily přímo na ulici bezdomoveckým způsobem života, zažívaly sociální vyloučení i život bezdomovce

zcela reálně a ocitly se na samém dně společnosti i sebe sama. Jejich vzestup a cesty zpět do plnohodnotného života jsou natolik zajímavé a inspirující, že je možné z prezentací jejich příběhů vyvodit určité obecné konstruktivní postupy napomáhající resocializaci osob bez přístřeší. Díky informacím získaných tímto výzkumem chci následně v poslední části mé práce navrhnout určitá opatření a aplikaci do praxe a do práce zbývající se efektivní resocializací osob bez přístřeší.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 BEZDOMOVECTVÍ

1.1 Bezdomovectví – vymezení pojmu

„Jak definovat bezdomovství a jak vlastně nazvat ty vyřazené, nepřijatelně vykloubené bytosti, všude nechtěné, vyloučené a zraněné, pohybující se sem a tam, připomínající tkalcovský čluněk, který se pohybuje mezi ulicí, nádražím a ubytovnou, útekem a zadržením. Jak nalézt adekvátní termín, který by vystihl ten ping-pong, poslaný z jednoho koutu nádraží do jiného, z jednoho veřejného prostranství do druhého, z jedné humanitární organizace do jiné.“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 27)

Bezdomovectví je fenomén, který lidstvo provází velmi dlouho a přestože se s ním společnost v posledních letech snaží bojovat, stále zůstává aktuálním problémem a je chápáno jako patologický jev, jehož dopady by se měly minimalizovat a zároveň by se prevencí mělo předcházet jeho vzniku. Problémem však zůstává také to, že se nehledí na patologický jev pouze ve vztahu k bezdomovectví, ale že se pokládají za určitý patologický jev také samotní lidé bez domova ve smyslu jejich osoby. Toto pojetí pak radikálně mění možnosti boje proti bezdomovectví a eliminuje ho pouze na restrikcí a jakousi snahu o vyhlazení bezdomovců. My však přece nechceme vyhladit bezdomovce, ale bezdomovectví. To je obrovský rozdíl. Nejde nám přece o zničení osobností, ale o znovuoživení těchto osobností, což pak v konečném důsledku vede ke zničení patologického fenoménu bezdomovectví. Tedy na místě je snaha o resocializaci.

Čaníková (online) poukazuje na to, že bezdomovectví vede ztrátou životních jistot ke společenskému vyloučení:

„Bezdomovectví znamená také samotný fakt existence lidí bez domova, které nejsou schopny svou situaci bez pomoci druhých řešit a vyhledávají proto různé formy sociální pomoci.“

Pod pojem „různé formy sociální pomoci“ si podle mého názoru můžeme dosadit různé druhy sociálních služeb sloužících k překonání aktuálních existenčních problémů bezdomovců, jako jsou absence střechy nad hlavou, hygieny či zázemí pro přípravu stravy. Můžeme sem zařadit pomoc při hmotném zajištění či krizové poradenství, atp. Pod tento pojem bychom si ale především měli

dosadit právě snahu o resocializaci těchto sociálně vyloučených osob bez přístřeší. Bez této snahy si totiž vlastně stále skupinu těchto lidí udržujeme v jakémsi začarovaném kruhu pomoci, která však nikam nevede a slouží pouze k udržení a nevyhrocení dané situace, ne však k její nápravě či zlepšování. Nemůžeme se totiž spokojit pouze s povrchním zajišťováním potřeb bezdomovců bez hlubšího vhledu do dané problematiky. Je totiž bláhové si myslet, že bezdomovectví je pouhá absence bydlení či hmotná chudoba.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, vysvětluje sociální vyloučení jako „*vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace, kterou je chápáno oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením*“.

Materiální nedostatky jsou aspekty, které k vytváření a udržování bezdomovectví samozřejmě patří, nejsou však tím primárním. Obrovskou roli zde hrají vnitřní příčiny tohoto chování u každého člověka bez domova zcela individuálně. Jsou to problémy, které ho prakticky do tohoto stavu přivedly, až následně potom přišly viditelné vnější problémy bezdomovectví.

Toto potvrzuje i Hradecký a Hradecká (1996, s. 23), když ve své knize říká: „*Každá definice bezdomovství bude vlastně ve svém obsahu vágní a posunovatelná. Výrok, že bezdomovec je někdo, kdo ztratil, nebo opustil svůj domov, svůj byt, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá nebo přijímá pomoc od sociálních pracovníků, města, dobrovolných organizací, je nepřesný a nedostatečný.*“

Bezdomovectví je stav života v určité subkultuře, která žije vlastním životem, má vlastní zákony a normy, které jsou často velmi odlišné od obecně platných norem. Je to subkultura jiného chování, které je však pro přežití na ulici nezbytně nutné. Myslí se tím, např. posunuté vnímání určitých věcí. Spát pod mostem nebo ve squatu se najednou v této subkultuře stává poměrně normálním, podobně jako hledání potravy v kontejnerech. Souvisí to samozřejmě s mírou ovlivnitelnosti prostředím. Bezdomovec se totiž ocitne v prostředí, kde se všichni chovají podobně a pokud by se choval odlišně, pokud by si zachoval chování většinové populace, v podstatě by svým chováním

vybočoval z prostředí, ve které se pohybuje 24 hodin denně. V jiném prostředí se totiž pohybovat nemůže, protože díky svému postavení všude naráží na odmítání či pohrdání. A zde opět vidíme problém spojený s odsuzováním a odmítání lidí bez domova. Pokud bychom aktivně pracovali na resocializaci těchto lidí a snažili se jim pomoci v návratu zpět do života, nebyli by odsouzeni vytvářet vlastní subkulturu, do které potom velmi rychle padají další a další lidé, kteří se ocitnou na okraji společnosti a reálně jim hrozí sociální vyloučení. Čím více totiž do této subkultury vrostou, tím těžší je pro ně dostat se ven.

O vlastní subkultuře bezdomovců v souvislosti s kriminalitou se zmiňuje také Štěchová (2008, s. 6), když říká, že *„bezdomovectví je kriminogenním podhoubím, ve kterém je velmi snadné stát se účastníkem trestné činnosti. Lidé bez domova žijí ve svérázné subkultuře, ve které se jedinec do kriminálních situací dostane daleko rychleji.“*

Vágnerová z psychosociálního hlediska zase popisuje bezdomovectví jako určitý způsob života, kdy nejde jen o vymezení vztahu k bydlení.

„Bezdomovství je více než jen nedostatkem přístřeší. Bezdomovství - to je způsob života, který se vyznačuje absencí stálého a jistého bydliště, je to typ havarované životní dráhy a současně je to absence sociálního statusu (pozice v sociální struktuře).“ (Haasová, 2005, s. 10)

Z této definice tedy jasně vychází, že bezdomovci si musí zajistit vlastní zdroje obživy, vlastní zdroje potravy, vlastní místa pro nocleh, vlastní zázemí, prakticky musí si vytvořit vlastní životní styl. Neboť přes všechny obtíže s tímto spojené, je toto pro ně stále jednodušší, než překonat překážky, které souvisí s návratem do běžného způsobu života a s překonáním všech jejich vnitřních bariér. Navíc, když připočteme fakt obrovské důležitosti, a to ten, že ve většině případů jsou bezdomovci lidé, kteří vlivem různých skutečností na svůj život již rezignovali a kteří nevidí žádný smysl svého života, je vlastně logické, že ani nemají důvod tyto bariéry překonávat a soustředí se tak raději na základní existencionalní zabezpečení svého života. To jim navíc při těchto podmínkách, v jakých přežívají, zabere spoustu a času a myšlení, a tak se prakticky nemusí zabývat a myslet na své skutečné problémy, před kterými se ve své podstatě snaží uniknout. A tak neustále trvá začarovaný kruh vlastní degradace.

Je nutné si uvědomit, že tento stav vrhá osoby bez přístřeší také do situací souvisejících s trestnou činností, což jejich život zpětně opět negativně ovlivňuje: *„U bezdomovců, podobně jako u*

ostatních subkultur, se poměry a očekávání komunity liší od očekávání a celkové atmosféry většinové společnosti. Bezdomovci – zejména ti, kteří žijí ve své speciální komunitě delší dobu – se jí přizpůsobují. Předpokládá se dále, že v komunitě bezdomovců například víceméně odpadá strach z ostudy ze spáchaného deliktu jako korigující prvek a částečně odpadá i strach z trestu – přes všechna negativa spojená s uvězněním dostanou bezdomovci ve věznicích to, co jim akutně nejvíce chybí: střechu nad hlavou a jídlo. Rozhodně ne všichni bezdomovci porušují zákon, nicméně je možno předpokládat, že v jejich skupině je kriminalita vyšší než v běžné populaci.“ (Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B., 2008, s. 50)

Je skutečně nutné si uvědomit to, co říká Halmazňová (2008, s. 16): „*Bezdomovectví je projevem extrémního společenského vyloučení. Jsme s ním konfrontováni a mnoho z nás se jím odmítá zabývat, protože nás buď obtěžuje či z neznalosti této problematiky.*“

Protože ať chceme nebo nechceme, bezdomovectví je problém, který zasahuje nejen samotné bezdomovce, ale ohrožuje také celou společnost. A to např. po stránce zdravotní, kriminální či etické. Ale stejně tak se na tomto problému více či méně celá společnost podílí. Myšleno především v jakési nesnaze vzniku bezdomovectví předcházet či ho následně resocializací bezdomovců efektivně řešit. Na místě je možná ještě zmínit obecně přijímaný názor, že lidé bez domova si za svůj stav mohou sami, a tak není zapotřebí jim jakkoliv pomáhat. K tomuto názoru je snad možné jen dodat to, že takovéto myšlení vůbec nic neřeší, ale naopak celou situaci ještě zhoršuje, což určitě nikdo nechce.

1.2 Typy bezdomovectví

V následujícím stručném rozdělení jsou uvedeny jednotlivé skupiny bezdomovců či různé druhy bezdomovectví. Jak všichni víme, všichni bezdomovci nežijí v naprosto stejných podmínkách. Existují osoby bez přístřeší, které žijí doslova bez přístřeší, tedy naprosto bez střechy nad hlavou, např. někde v keři. Dále jsou to lidé, kteří žijí pod mostem či nějakým nadjezdem, který jim svým způsobem vytváří jakousi střechu nad hlavou. Mezi bezdomovce počítáme také osoby, které žijí v garážích v různých chatkách, provizorních přístřešcích nebo někde ve squotech. Navíc zde za-

počítáváme také lidi, kteří nemají stálé a jisté bydlení. Jsou to lidé, kteří přespávají u různých známých a lidé, kteří jsou nuceni své pobyty stále střídát, jsou prakticky všude na návštěvě a nikde doma. Dalo by se říci, že tyto lidé vlastně nějakou střechu nad hlavou mají, přesto je všechny souhrmně označujeme jako osoby bez přístřeší. A to oprávněně. V jejich způsobu života je totiž cosi společného a zároveň cosi, co jejich život odlišuje od života běžné společnosti.

Zjevné bezdomovectví

Hradecký (2005, s. 34) uvádí, že život této skupiny osob bez přístřeší je *„bludný kruh, známý všem lidem bez domova, kteří ztratili důvěru sami v sebe. Proces readaptace těchto desocializovaných je dlouhý a nejistý. Aby se naučili elementárním normám kolektivního života, vyžaduje enormního úsilí.“*

Dalo by se říci, že se jedná o tzv. typické bezdomovce, které si většina lidí pod tímto pojmem představí. Jsou to lidé bez jakéhokoliv stálého zázemí, lidé, kteří přespávají náhodně někde na ulici, v kanálech, pod různými mosty či ve vchodech. Lidé, kteří se v zimě zahřívají na vlakových nádražích a kteří zároveň na nádražích sedávají i v létě, protože nemají, kam jinam jít. Tito lidé se toulají od místa k místu ověšeni mnoha taškami, které tvoří veškerý jejich majetek. Takové osoby zároveň působí pro své okolí nevíce odpudivě a nejméně lidí se s nimi chce jakkoli zabývat, protože se zdají být již bez perspektivy na nějakou pozitivní změnu. Jsou to však lidé jako všichni ostatní, dalo by se říci, že je na nich pouze nejvíce zjevné, v jakém stavu se nachází jejich život. Nacházejí se v situaci, kdy neví, kde přespí, neví, zda je z místa jejich noclehu někdo nevyžene, a tak žijí v permanentní nejistotě. Tato nejistota se týká také obstarávání jejich obživy. Nikdy totiž nemohou vědět, kolik potravy se jim podaří sehnat. To se samozřejmě velmi negativně projevuje na jejich psychickém stavu. Proces resocializace je u těchto osob tedy nejtěžší, a to také proto, že jejich život je od života běžné společnosti nejodlišnější.

Skryté bezdomovectví

Podle Hradeckého (2005, s. 14) skryté bezdomovectví *„reprezentuje další část populace bez trvalého bydliště, putující, často měnící svá dočasná útočiště, která přinášejí potíže zdravotní, potíže s policií, s úřady. Hledání dalších možností ubytování je značně vysilující*

a nalezení takovéto možnosti vyčerpá mnohdy všechnu osobní strategii hledajícího. A tak nalézají příležitostná ubytování jen na krátkou periodu, přecházejíce beztak z jednoho místa na druhé.“

Jedná se o osoby, které ve své nouzi hledají alespoň nějakou alternativu k normálnímu životu a také k normálnímu bydlení. Hledají tedy něco, čemu by mohli říkat „doma“ a kam by se mohli vracet. Vytvářejí si tedy různé provizorní přístřešky, žijí v různých chatkách, v garážích, ve stanech, v domech určených k demolicí, v různých výměnících či ve squotech. Jsou to pro ně místa, kde se aspoň určitou dobu mohou vracet, místa, která jim dávají alespoň nějaké zázemí. I když většinou jen na chvíli, dokud ze zmíněného místa nejsou vyhnáni a nemusí si hledat zase další a další. Opět tedy život ve stálé nejistotě, navíc ve velmi nevhodných podmínkách bez elektřiny a bez vody. Tito lidé nejsou až tolik na očích, jako zjevní bezdomovci, nicméně jejich životní styl je téměř totožný. Nutné je také podotknout, že počet těchto bezdomovců velkou měrou převyšuje počet bezdomovců zjevných. Jedná se o jedince různého věku, patří sem lidé starší, ale velkou část této skupiny tvoří právě mladí bezdomovci, kteří většinou žijí právě v tomto typu bezdomovectví. Proces resocializace se dá, ač velmi obtížně a pomalu, jaksi naroubovat na základy určitých zachovaných zvyklostí z běžného života. Stále je to ovšem proces velmi složitý, v němž je třeba spousta podpory a především překonání vnitřních bariér u daných jednotlivců.

Potenciální bezdomovectví

Mezi potencionální bezdomovce spadají lidé, kteří pobývají v nejistých podmínkách, často přechodně u různých známých, mnohdy v zdravotně nevhodných bytech, nebo v bytech zchátralých a přelidněných či v holobytech. Dle Evropské unie trpí potencionálním bezdomovectvím až 10 % populace.

Podle Hradeckého (2005) do této skupiny řadíme i ty, kteří budou propuštěni z ústavů, z výkonu trestu, z dětských domovů, jsou to také uprchlíci.

Potenciální bezdomovci tvoří skupinu lidí, na které se z jedné strany hledí, jakoby bezdomovci nebyli, a proto jsou jim upírány některé práva vycházející ze zákona o osobách v hmotné nouzi. Na druhou stranu se na ně pro jejich způsob života hledí, jakoby bezdomovci byli, a tak jsou

stejně odmítání a je jimi stejně opovrhováno jako ostatními bezdomovci. Jsou tedy v dvojnásobné nevýhodě. Často nedosáhnou na hmotnou pomoc od státu, protože sdílí jakousi domácnost s mnoha dalšími lidmi, ale nemohou ani jednoduše nalézt nějaké zaměstnání, protože jsou počítáni za stejně společensky nepřizpůsobivé jako ostatní lidé bez domova. Pravdou však zůstává, že tyto osoby bývají většinou v častém kontaktu s ostatními bezdomovci, jejich vzhled bývá podobný a jejich životní styl se takřka v ničem neliší. Patří sem také oběti domácího násilí, které prchají před pachatelem a ukrývají se u různých známých. Patří sem osoby, které střídavě pobývají u různých kamarádů, také osoby, kterým hrozí vystěhování a nedovednou si z různých příčin trvale udržet byt, a tak stále žijí v nejistotě. Můžeme sem zařadit také osoby, které přebývají v různých nejistých nájmech či sezonních ubytovnách. Přestože relativně určitou střechu nad hlavou mají, rozhodně nemůžeme říci, že mají domov.

1.3 Příčiny a důsledky bezdomovectví

Otázka příčin a důsledků bezdomovectví je od celého fenoménu bezdomovectví a problematiky osob bez přístřeší naprosto neoddiskutovatelná a ohromně důležitá. Otázka příčin totiž souvisí se samotným vznikem bezdomovectví a otázka důsledků souvisí s negativním jevem, a to udržováním této problematiky na stejném bodě bez nějakých pozitivních změn. Což samozřejmě nikdo nechce. Vědomí příčin a důsledků bezdomovectví je tedy pro řešení této problematiky a pro resocializaci osob bez přístřeší skutečně nutné. Prevencí se můžeme pokusit zabránit příčinám a radikálním mírněním důsledků se přibližujeme úspěšné resocializaci. Bez zjištění příčin však nemůžeme důsledky potírat, a bez toho aniž bychom zničili negativní důsledky, se nepohneme pozitivním směrem. V této kapitole si tedy připomeneme něco málo právě o příčinách vzniku bezdomovectví a o důsledcích, které z tohoto způsobu života plynou.

Příčiny

Zde je nejprve nutné podotknout jednu velmi důležitou skutečnost, a to že příčiny jsou vždy vnitřního a vnějšího charakteru. To potvrzuje i Průdková a Novotný (2008, s. 15), když říkají, že „ze životních příběhů většiny lidí bez domova vyplývá, že ztráta domova je výsledkem spolupůsobení řady vnějších i vnitřních faktorů.“

Prakticky to znamená to, že nikdy nemůžeme říci, že bezdomovectví je způsobeno pouze ztrátou bytu či rozvodem či ztrátou zaměstnání nebo jednoduše nějakou vnější viditelnou událostí. Je možné říci, že skutečně vždy zde hrají roli, a to navíc roli hlavní, právě vnitřní příčiny. Jakési ostatním neznámé skryté vnitřní skutečnosti, kvůli kterým se daná osoba na dno společnosti dostala, a které jí zároveň brání, aby se z něho dostala. Pro žádanou resocializaci je nutné tyto příčiny rozkrýt a pracovat na jejich odstranění, a to k prospěchu konkrétního jedince i celého procesu resocializace.

Králová (online) popisuje tzv. „*spouštěcí mechanismy*“. Mezi tyto spouštěcí mechanismy řadí:

- 1 *vztahové problémy v rodině (zejména u mladých lidí jde o útěk z rodiny)*
- 2 *úmrť partnera nebo rodičů (zejména senioři, mladiství)*
- 3 *znevýhodnění na trhu práce z různých důvodů (vysoký věk, nedostatečné vzdělání, pohlaví, záznam v rejstříku trestů)*
- 4 *migrace do metropole, většího města (představa snadného získání zaměstnání)*
- 5 *neschopnost plnit podmínky spojené s užíváním bytu (dluh na nájemném, nezákonná výměna či prodej bytu)*
- 6 *ztráta možnosti užívat byt (rozvod, majitelé se snaží zbavit nájemníka)*
- 7 *nekonvenční způsob života jako řešení problému (tuláctví, sezonní práce)*
- 8 *různé druhy závislostí*

Je však nutné si uvědomit, že toto samo o sobě nemusí způsobit vznik patologického jevu bezdomovectví u konkrétního jedince. Je to samozřejmě něco, co k takovému stavu dopomáhá.

Vágnerová popisuje příčiny bezdomovectví nápodobně:

„1. Dysfunkční orientační rodina – tato rodina je charakteristická špatným bytovým a materiálním zázemím, své děti zanedbává, vystavuje nezájmu. Děti z takové rodiny jsou často na základě rozhodnutí soudu odejmuty z rodiny, často sami utíkají a toulají se.

2. Odlišné sociální zkušenosti – dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu, ústavní výchově nebo psychiatrické léčebně.

3. *Chybí sociální zázemí – takoví jedinci nezaloží vlastní rodinu nebo se jim rozpadne, protože nejsou schopni plnit požadavky rodinného a manželského soužití.*

4. *Omezené sociální kompetence - nedostatky vrozených dispozic i získané problémy (mentální retardace, porucha osobnosti nebo devastace v důsledku abúzu alkoholu)*

5. *Kombinace různých zátěží – vede ke generalizovanému sociálnímu selhání“*

Význam rozdílů mezi vnějšími a vnitřními příčinami také dobře nastínil Hradecký a Hradecká (1996), a to poznatkem, že závislosti nemusí být těmi hlavními vlivy utvářejícími bezdomovectví. Naopak těmi základními a nejsilnějšími prvky může být osamělost a izolace.

Co se týká vnějších příčin, ty jsou ve své podstatě společností považovány za příčinu hlavní, ač tomu tak zdaleka nemusí být. Jsou však nejviditelnější a samozřejmě mají také vliv.

„Hospodářské a sociální změny neustále zvyšují nejistotu stále většího počtu lidí. Ti nejzranitelnější z nich, lidé vyloučení ze společenského a hospodářského života, mladí lidé, kteří se nedokáží hospodářsky uchytit, dlouhodobě nezaměstnaní, ženy v pozici diskriminovaných, nemocní a invalidé, jsou často zbaveni všech výhod, které by vlastně tyto hospodářské a technologické změny měly přinášet.“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 43)

Vnější příčiny bídného stavu bezdomovce je možné jedincem jen velmi těžce ovlivnit a dle Průdkové a Novotného (2008) jsou důsledkem spolupůsobení hospodářské situace země a společenského klimatu. V tomto směru je tedy skutečně na místě pomoc ostatních, ať již rodinných příslušníků, přátel, sociálních služeb či státu. Hála řadí (2005, s. 35) k příčinám bezdomovství i *„bídu, nezaměstnanost a malé množství sociálních bytů.“* Navíc ve špatném psychickém stavu a životním rozpoložení jedince je velmi obtížné řešit materiální problémy, ač se někdy může zdát, že se jedná o banality.

Co se naopak týká vnitřních příčin, ty jsou daleko hůře viditelné a identifikovatelné, ale jsou také daleko vážnější a pro proces resocializace tvoří mnohem těžší překážku.

„Být bez domova znamená více než být bez střechy nad hlavou, nejedná se jen o materiální ztrátu, nýbrž jde zde o samotu, izolaci, vyloučení, vedoucí až k zoufalství a sebezdestrukci.“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 46).

K rozšířeným příčinám bezdomovectví přiřazuje Hála (2005, s. 35) také *„porušené mezilidské vztahy, útěky z rodiny na protest, odmítání autorit, hledání identity a svobody či uznání a respektu.“*

K výše uvedeným citacím je dobré dodat, že se velmi často jedná o hledání smyslu života a o zoufalství způsobené jeho opakovaným nenalézáním. Toto hledání často může probíhat podvědomě a daný jedinec si ani sám nemusí vždy uvědomovat, že nějaký smysl života hledá. Zde je opět místo pro pomoc druhých. A to jak v pomoci uvědomit si, co vlastně osoba hledá, tak především také v pomoci samotného nalezení smyslu života. Což je pro další pozitivní vývoj jedince a úspěšnou a efektivní resocializaci naprosto nezbytné.

Toto opět určitým způsobem potvrzuje i Hradecký (2005, s. 45), když v této souvislosti vyjadřuje svůj názor: *„Současné problémy bezdomovců jsou často zasuty daleko a hluboko v jejich životě: ztížené dětství, chudoba, rozbitá rodina, nemoc, smrt někoho blízkého, špatný psychický stav, vzdor mladých vůči rodičům příliš dominantním, osamělost, nemohoucnost, zoufalství.“*

Vynikající je samozřejmě přijmout a souhlasit s apelem, jehož naplňováním se naší společnosti bude lépe dařit resocializovat osoby bez přístřeší. Hradečtí (1996) se totiž zmiňují o tom, že lidé většinové společnosti by se měli naučit pečovat tyto své zraněné bratry a pomáhat jim nést jejich kříž, který sami nemohou unést.

Z výzkumu (Holá, 2011, s. 70) zabývajícím se právě hlavními příčinami bezdomovectví jasně vyplynulo, že téměř u všech respondentů se vyskytují určité společné znaky a jevy, které je následně určitým způsobem determinovaly k bezdomoveckému způsobu života. Jednalo se o tyto příčiny: “

- 1 *Neshody v rodině (dysfunkční rodina)*
- 2 *Špatná parta přátel (kamarádi nahrazují rodinu)*
- 3 *Touha po svobodě (nonkonformní způsob života)*
- 4 *Hrdost (nebýt nikomu na obtíž)*
- 5 *Bezdomovectví jako únik (reakce na problémy)*
- 6 *Hledání smyslu života (hledání životního naplnění)*

Důsledky

Nyní se budeme věnovat důsledkům bezdomovectví. Důsledky života na ulici jsou celospolečenským problémem, který nezasahuje jen samotné osoby bez přístřeší. Tyto důsledky jsou naopak právě tím, co obtěžuje i většinovou společnost a dělá bezdomovce tolik neoblíbenými. Navíc se často stává, že důsledky jsou mnohdy právě zaměňovány s příčinami. A tak je mírnění a řešení těchto důsledků odsunuto s tím, že jde o příčiny, které již nelze napravit. To je však omyl, neboť jde často o důsledky, které naopak řešit musíme, a to nepřetržitě. Příčiny a důsledky se často totiž překrývají. Často jsou variabilní v závislosti na individualitě daného jedince a dané osobnosti s jedinečnými vlastními povahovými rysy, s vlastním charakterem a také s vlastní genovou výbavou. Může se totiž lehce stát, že určitý konkrétní totožný jev bude u jednoho jedince identifikován jako příčina a u druhého naopak jako důsledek.

Musíme si totiž uvědomit, že každý člověk je jiný, každý je vlastní individualita. O tomto v podstatě hovoří i Průdková a Novotný: „*Bezdomovci jsou velmi různorodí lidé z různých společenských vrstev, vyrůstali v různých rodinách, mají různý stupeň dosaženého vzdělání, jsou různého věku.*“ (Průdková, T., Novotný, P., 2008, s. 15)

Velmi zajímavé a dokreslující je v souvislosti s důsledky bezdomovectví také tvrzení Hradeckých (1996, s. 41), že „*statistiky prokazují, že čtrnáct dnů a nocí strávených na ulici či nádraží poznamenají lidskou bytost nadlouho a vtlačí jí své stigma deprivace a hostility*“.

Alkoholismus

Když se tedy nejdříve zaměříme jako na určitý příklad na alkoholismus, můžeme zde spatřit skutečně dvě roviny daného problému. Ve většině případů se běžná populace domnívá, že bezdomovci jsou z velké části na ulici právě proto, že už v minulosti holdovali přílišnému pití alkoholu. To je ovšem často možné, avšak nesmíme zapomínat na to, že oním nadužíváním alkoholických nápojů v drtivé většině řešili své původní důležitější a skryté problémy, které bychom mohli v pomyslném řetězci problémů zařadit až na samý počátek. Alkoholismus nastupuje ale až později, tedy je důsledkem. U některých jedinců při nevhodném řešení problémů nastupuje také bezdomovectví, tedy je také důsledkem. V obrovské rozmanitosti a variabilitě je tedy možné, že u někoho se projeví jako důsledek jeho vnitřních problémů alkoholismus, u někoho bezdomovectví, u někoho oba dva patologické jevy a u někoho ještě další spousta problémů. V tomto smyslu bychom mohli jasně spatřit, že samo bezdomovectví je vlastně strašným důsledkem nevládnutých problémů. A jakmile se do něj člověk dostane, jakmile do něj spadne, prohlubují se samozřejmě i další důsledky jakési vnitřní bídy, která člověka ničí.

Samotný alkoholismus už je potom nemoc, kterou je třeba léčit. „*Závislost je stav, kdy nepřítomnost látky či jiného podnětu vyvolává v organismu fyzické nebo duševní obtíže a vzniká při opakujícím se užívání látky či chronickém užívání látky.*“ (Gohlert, Kuhn, 2001, s. 51) Snaha vytvořit si umělé štěstí alkoholem tvoří ještě silnější hráz proti možnostem resocializace a opětovného začlenění se do společnosti.

Alkoholismus v kontextu s fenoménem bezdomovectví tedy můžeme definovat jako reakci na vlastní těžké problémy a jako únik z reality drsného života na ulici. Život přímo na ulici s sebou totiž přináší velkou nutnost určitého zapomnění a odpoutání se od skutečné reality. V souvislosti s resocializací je zde třeba zmínit nutnost silného omezení konzumace alkoholu, a to za podpory vhodné motivace, chceme – li skutečně dosáhnout efektivní resocializace osob bez přístřeší. S problémem alkoholismu je tedy nutné razantně bojovat.

Zhoršené zdraví

Zhoršení zdraví lidí bez domova samozřejmě způsobuje mnoho faktorů a skutečností. Jedním z nich je právě nadměrné pití alkoholu, dalším z nich je neustálý pobyt většinou ve vlhkém a po

většinu roku také ve studeném prostředí, což se mimo jiné negativně podepisuje na výkonnosti ledvin, či na funkčnosti kloubů a kostí a bezpochyby způsobuje také další zdravotní komplikace. A to vlastně komplikace zcela zbytečné.

„Ubohé a slabé, chatrné a oslabené – to je všeobecná charakteristika tělesného a psychického zdraví bezdomovců. Nemohou zachovávat ani zdravou životosprávu, ani se vyvarovat škodlivých vlivů působících na zdraví.“ (Hradecký, 2005, s. 61)

Problémem je i psychické zdraví osob bez přístřeší, které je také ovlivněno způsobem života na ulici. A tak je nutno zdravotní péči bezdomovců nezanedbávat, ale při snaze o resocializaci myslet i na tuto skutečnost a řešit ji tak, aby neohrožovala samotné bezdomovce ani většinovou společnost.

Buchtová (2004, s. 81) v souvislosti se zdravím lidí bez domova podotýká, že *„bývá podlomeno nocováním na veřejných prostranstvích, nepravidelnou a méně hodnotnou stravou a často nadměrným požíváním alkoholu. Většina lidí bez domova si životní oblast zdraví spojovala se zlepšením zdravotního stavu nebo alespoň s jeho nezhoršováním.“*

Nezaměstnanost

Matoušek (2003) se o nezaměstnanosti ve svém Slovníku sociální práce vyjadřuje v tom smyslu, že jde o stav, kdy práce schopný člověk nemá své stálé zaměstnání. Jako osoby ohrožené nezaměstnaností potom vidí osoby s nižším vzděláním, starší osoby a absolventy škol.

V souvislosti s bezdomovectvím a nezaměstnaností jsou výstižná slova, která sdělují, že *„propojenost nezaměstnanosti a bezdomovectví je velmi úzká – kdo nepracuje, těžko může bydlet, a kdo nebydlí, těžko může chodit do práce.“* (Průdková, T., Novotný, P., 2008, s. 19)

Nezaměstnanost je u osob bez přístřeší opravdu problémem. Tento problém je z velké části způsoben tím, že většina zaměstnavatelů nemá zájem, nebo se obává, a to z různých důvodů, zaměstnat takového člověka. Tomu potom nezbývá než si vydělávat na živobytí svépomocí, což má mnohdy za následek nevyužitý potenciál. To by se efektivní resocializací dalo napravit a lidé bez domova by se mohli realizovat. Navíc by přibýlo spousty pracovních sil, kterých je v mnoha případech skutečně škoda.

Kriminalita

Nyní je možné plynule navázat a přejít od nezaměstnanosti ke kriminalitě. Dalo by se totiž říci, že tyto dva jevy spolu určitým způsobem souvisí. Pokud je člověk nezaměstnaný, nemá dostatek financí a je nucen si je opatřovat různými způsoby, což u osob bez přístřeší často vede ke kriminálnímu chování, ač jde mnohdy pouze o drobné krádeže v obchodech. Štěchová (2008) také poukazuje na to, že jakmile člověk dlouhodobě žije v kriminogenním prostředí či bezdomoveckým způsobem života, postupně se zmenšuje jeho stud za spáchaný trestný čin či obava z potrestání. S tím je vhodné naprosto souhlasit. V případě, že se podobného chování dopouští většina jedinců, není již spáchaní určitého kriminálního činu pro osobu tak těžce morálně nepřijatelné, což je určitě špatně.

Hradecký a Hradecká (1996, s. 15) o lidech bez domova tvrdí: „*Mnozí z nich mají ve svém životě kriminální zkušenost, mnozí se dopouštějí drobné kriminality příležitostně nebo z nouze.*“

Sociální vyloučení

Zákon o sociálních službách rozumí sociálním vyčleněním „*vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace*“. (Ust. § 69 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Matoušek (2003, s. 217) zase chápe sociální vyloučení jako „*obvykle komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyť*“.

Sociální vyloučení bráno v širším kontextu je však něčím strašným a něčím, co sahá nejen do materiální roviny, ale také do roviny duchovní, kdy se postižení lidé cítí jakoby odstrčeni po stránce hmotné, tedy jsou uvrženi do extrémní chudoby, a také po stránce citové a emocionální, jsou tedy citově deprivováni. Tato citová deprivace a absence jakéhokoli přijetí a důvěry je potom spolu s onou hmotnou chudobou a nedostatkem uvrhává stále hloub do sociální exkluze, ze které je potom obtížná cesta ven. Daný člověk totiž už často ztratil jak návyky vhodného chování, tak důvěru ve společnost a také sám v sebe. Každým dalším nepřijetím je utvrzován o své zbytečnos-

ti a každým dalším strádáním je přesvědčován o nemožnosti uplatnit se v tomto světě. Resocializace v tomto smyslu znamená pomoci osobám bez přístřeší zabezpečit jejich akutní materiální potřeby, ukázat jim cestu zabezpečování živobytí. Resocializace znamená také odstraňovat bariéry nedůvěry a stavět a budovat vědomí vlastní hodnoty, cennosti a vyjimečnosti.

„Sociální vyloučení je proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (tak typické pro slumy), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti“. (Navrátil, P., 2003, s. 34)

2 RESOCIALIZACE

2.1 Resocializace – vymezení pojmu

Dalo by se říci, že resocializace je znovuzačleňování člověka do plnohodnotné společnosti. Je to proces, kdy se osoba dostává zpět do kvalitního života, ze kterého z různých důvodů vypadla. Tak jako si člověk v raném mládí prošel socializací, v nepříznivé části svého života často prochází resocializací. Socializací rozumíme uvedení do společnosti, přijetí určitých hodnot, postojů, vnímání a také určitých norem. Termínem resocializace potom rozumíme prakticky totéž, avšak s tím rozdílem, že v tomto případě se do společnosti opětovně uvádějí osoby, které již do ní jednou uvedeny byly, ale aktuálně potřebují tuto socializaci z různých důvodů zefektivnit.

Pojem resocializace podrobně zpracovávají H. Maříková, M. Petrušek a A. Vodáková (1996, s. 924-925): „Výraz *resocializace* (z latinské předpony *re* = opakování a *socialis* = družný, od *socius* = druh) znamená další, opětovnou socializaci jedince, u něhož podobný proces již proběhl.“

O resocializaci se snažíme u osob, které se staly osobami sociálně vyloučenými. Mareš popisuje, co to vlastně sociální vyloučení znamená: „*Sociální vyloučení můžeme definovat jako stav, kdy jedinec nebo kolektivita neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti, anebo kdy jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům jim neumožňuje dosáhnout životní standard, který je považován ve společnosti, v níž žijí, za přijatelný, a dosáhnout i té míry participace na životě společnosti, která je v ní pro její plnoprávné členy považována za žádoucí.*“ (Mareš in Sirovátka, 2004, s. 18).

Když jsme si tedy vysvětlili, co je to sociální vyloučení, bylo by vhodné popsat také ono samotné sociální začlenění. Dle výkladu zákona o sociálních službách se sociálním začleňováním rozumí „*proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené, nebo sociálním vyloučením ohrožené, dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován*

za běžný“). (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ze dne 14. března 2006, § 3 písm. e), v platném znění.)

Je možné prakticky rozeznat dva druhy lidí, kteří resocializaci potřebují. Tou první skupinou jsou lidé, u kterých proběhla špatně primární socializace a oni sice ve společnosti žijí a znají ji, ale neumí se v ní pohybovat, nikdy ji vlastně nepochopili a nepřijali, a proto jejich socializace potřebuje vlastně opravu, tedy resocializaci. Druhou skupinu tvoří lidé, kteří prožili úspěšnou socializaci, ve společnosti se uměli pohybovat, pochopili její principy. Vlivem životních událostí a životních zvratů však tyto schopnosti ztratili, přestali se ve společnosti orientovat a ztratili jakýsi náhled na to, jak žít podle jistých norem a na základě určitých hodnot. Můžeme se pak ptát, jak jim tyto hodnoty vrátit či co vedlo k tomu, že je ztratili a co by mohlo vést k tomu, aby je zase našli.

„J. Peiger používá spíše než starší výraz resocializace pojem sociální inkluze – sociální začlenění. Cílem je dosažení stavu, kdy si jedinec dokáže sám pomoci a řeší životní problémy společensky přijatelným způsobem.“ (Peiger, 2005, s. 154)

V tomto ohledu je důležité, aby resocializované osoby uměly žít skutečně samostatně a uměly relativně samostatně zvládat své problémy, a to bez závislosti na ostatních lidech či na sociálních službách. Tímto směrem by se tedy měly ubírat i jednotlivé kroky procesu resocializace.

H. Maříková, M. Petrušek a A. Vodáková (1996, s. 19) se také zabývají tím, že *„tento proces může být záměrný či neuvědomělý (spontánní).“*

Resocializace přitom tedy může probíhat vědomě i nevědomě. Vědomě tehdy, když se daný člověk rozhodne, že svůj život chce skutečně změnit a ze všech sil se o to snaží a vyhledává také odbornou pomoc, se kterou bude aktivně spolupracovat. Nevědomá resocializace se odehrává tehdy, když se člověk z vlastní vůle nerozhodne k tomu, že na sobě bude tímto směrem pracovat. A to možná právě proto, že možná ani neví, že nějakou resocializaci vůbec potřebuje. Shodou okolností, které se v jeho životě dostávají, se však může nevědomky obrátit pozitivním směrem. Do této tzv. shody okolností bych zahrнула také působení lidí, kteří se této sociálně vyloučené skupině osob věnují, a to jsou sociální pracovníci různých sociálních služeb pro osoby bez přístřeší. Další skupinou, která má na tyto osoby velký vliv jsou jejich blízcí, jejich rodina a přátelé, kteří mohou směřování osoby mnohdy naprosto změnit, což vidíme i v praxi. Povzbuzovačem k pozitivnímu obrátu v myšlení a jednání jsou také různé významné situace, které se v životě je-

dince odehrají zrovna ve správnou chvíli. Možná právě ve chvíli, kdy je jedinec na změnu podvědomě nastaven tím, že si přeje zažít něco lepšího. Je však také pravda, že jedinec může proces resocializace nějakým způsobem záměrně či nezáměrně brzdit. A to třeba z rezignace, z odporu k určitým věcem nebo také z hrdosti. Tyto překážky je tedy nutné překonat hned na začátku procesu resocializace, a to tak, aby zmíněný resocializační proces mohl pokračovat efektivně dále.

Zjednodušeně lze říci, že resocializace je proces posunu ze dna přežívání do plnohodnotného života. Je to proces, který je zdravý a užitečný pro daného jedince i pro celou společnost. V jistém slova smyslu se jedná se o znovuzrození v určité části bytí člověka. Člověk je totiž bytost společenská, a tak jednu část v jeho bytí skutečně tvoří sounáležitost s ostatními, tedy se společností. Pokud má tuto část sebe sama narušenou, je narušena celá jeho osobnost uvnitř a zároveň i její vyjadřování a chování navenek. Jedná se tedy o spojené nádoby, vše se navzájem ovlivňuje. Jednotlivec ovlivňuje společnost a společnost ovlivňuje jednotlivce.

Matoušek (2001, s. 21) uvádí, že Asociace sociálních pracovníků definovala sociální práci v souvislosti s resocializací jako *„profesionální aktivitu zaměřenou na pomáhání jednotlivcům, skupinám či komunitám zlepšit nebo obnovit jejich schopnost sociálního fungování a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl.“*

2.2 Vybrané překážky resocializace

Špatná dostupnost bydlení

Velice závažným problémem, který se staví do cesty úspěšné resocializaci osob bez přístřeší, je špatná dostupnost jakéhokoliv bydlení. Nejdříve se zaměříme na teoreticky nejdosažitelnější formu bydlení, a tou jsou azylové domy a různé ubytovny. Ale nejdosažitelnější skutečně pouze teoreticky, protože dosáhnout těchto forem bydlení není v některých případech tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. Je také třeba si uvědomit, že podle mezinárodní klasifikace jsou i lidé bydlící v azylových domech a na ubytovnách bráni jako osoby bez přístřeší. Jedná se totiž pouze o dočasné bydlení, občas pouze sezonní a s nejistými vyhlídkami na možnost dlouhodobého bydlení. V azylových domech bývá většinou pobyt časově omezen na určitou dobu, což

je zajisté velmi dobré. Důvodem této praxe je to, že je nutno lidi bez domova žijící v těchto typech zařízení motivovat k hledání vlastního bydlení, kde nebudou muset být závislí na sociálních službách, ale budou schopni žít samostatně. Podobně je tomu s lidmi bydlícími na ubytovnách. Pobyt na určité ubytovně je podmíněn mnoha faktory a nikdy zde není jistota, že člověk nebude muset odejít. Ubytovny navíc dávají někdy přednost velkým skupinám dělníků před několika lidmi s podivnou pověstí bezdomovce. Dalším velkým problémem je to, že azylové domy a ubytovny jsou často přeplněny, jejich kapacita je velmi nedostačující a stává se, že člověk na toto ubytování musí velmi dlouho čekat. Tedy v případě, pokud si vůbec takové druhy ubytování může dovolit. Jakmile se naskytne volné místo, je třeba ke vstupu na azylový dům absolvovat lékařské prohlídky. Lidé, kteří však žijí dlouhá léta na ulici, často již žádného lékaře nemají, nebo ho mají na opačném konci republiky či prostě na místech, kde se z různých důvodů nemají šanci dostat. Tato situace je samozřejmě řešitelná, avšak často zapříčiňuje fakt, že člověk z ulice již nechce dál spolupracovat, protože se mu tato situace zdá být příliš složitá či se jednoduše návštěvy lékaře bojí. Takže raději zůstane na ulici a stále tedy nemá potřebné zázemí, které je pro další kroky jeho resocializace nezbytné. Pro azylové domy a ubytovny obecně je potom společné to, že osobám v hmotné nouzi, což lidé bez domova ve většině případů jsou, je pobyt v těchto zařízeních hrazen prostřednictvím ÚP, dříve prostřednictvím sociálních odborů příslušného městského úřadu. Tedy přesněji, na pobyt je přispíváno určitou maximální částkou, která někdy tvoří celou částku měsíčního nájmu, což je určitě pozitivní fakt. V opačném případě jsou totiž lidé nuceni ubytování doplácet ze svých sociálních dávek, které již samy o sobě tvoří jen nedostatečné prostředky zabezpečující živobytí daného jedince. Negativním faktem je však to, že lidé na ulici často nemají ani žádné osobní doklady, nejsou registrovaní na úřadech práce a sociální dávky nepobírají, takže nemají nárok ani na hrazení jakékoli formy ubytování. Boj o možnost bydlení pak začíná ještě dlouho předtím, než se vůbec nějaká forma bydlení může začít hledat. O problémech souvisejícími s vyřizováním na úřadech bude zmínka později. Na tomto místě je důležité říci pouze to, že vyřízení dokladů a formalit na ÚP zabere skutečně mnoho času a velmi často i bezdomovce od dalšího postupu odradí. Raději opět zůstane na ulici než projít „džunglí“ byrokracie. Pro osoby evidované na ÚP je přiznání dávek podmiňováno povinností bydlet v ucházejících podmínkách. Osoby, které však momentálně z různých důvodů v evidenci ÚP být nemohou, prakticky nikoho nezajímají a neexistuje formální zájem systému o to, kde tyto osoby přebývají a zda přebývají

v přijatelných podmínkách. Tyto osoby jsou ještě často vyháněny od mostů a podobných míst, které v dané situaci představují jediné ubytování pro lidi bez domova.

Do složitých situací v souvislosti s bydlením se často dostávají právě i lidé, kteří zatím ještě bydlí, avšak v nevhodných podmínkách a špatná dostupnost bydlení je také uvrhuje do velkého nebezpečí sociálního vyloučení. Obadalová (2001, str. 5) k tomu říká: „*Nedostatek přiměřeného bydlení prohlubuje chudobu sociálně ohrožených skupin, přináší s sebou bytovou segregaci nízkopříjmových domácností žijících často v substandardních a přeplněných bytech v oblastech se zvýšenou kriminalitou. Nevyhovující bytové podmínky vedou k materiální deprivaci, konfliktům v rodině, vandalismu a zvýšené kriminalitě v příslušné oblasti, k narušení sociálních vazeb a odklonu od uznávaných společenských hodnot a norem. Nedostatečná rozvinutost sociálních služeb či sociální pomoci pro osoby, které se ocitly v sociální nouzi, může vést ke kumulování sociálních handicapů vedoucích ve svých důsledcích až k bezdomovectví.*“

Dalším typem bydlení jsou tedy nájemní byty. I tuto formu bydlení lze za některých podmínek popsaných v zákoně hradit prostřednictvím ÚP. Ale ačkoli na azylových domech a ubytovnách žije společně v jednom pokoji několik lidí, každý z nich je pro účely dávek hmotné nouze posuzován samostatně. V podnájmech je tomu však jinak. Může se stát, že se pro několik osob naskytne možnost bydlení v malém bytě, jehož nájem po rozpočítání na jednotlivé osoby činí daleko méně než částka potřebná pro bydlení na AD nebo na ubytovně. Problém je však v tom, že pokud budou dané osoby bydlet v podnájmu v jednom pokoji, budou společně posuzováni, což jim sníží příspěvek na živobytí. Pokud chtějí hrazený podnájem a sociální dávky v plné výši, musí najít takový byt, kde bude pro každou jednotlivou osobu vlastní pokoj a navíc bude prokazatelně dokázáno, že dané osoby nevedou společnou domácnost a nehospodaří spolu. Své osobní věci musí mít odděleny a stejně tak musí být odděleno všechno i ve společné kuchyni. Tyto skutečnosti samozřejmě stěžují proces hledání bydlení. Navíc o výše zmíněném lze uvažovat pouze v případě, že se nějaký podnájem vůbec podaří sehnat. Zde je na místě zmínit problém, který souvisí s hledáním bytu. Sehnat podnájem je pro osoby bez přístřeší takřka nereálné. Inzeráty jsou většinou nabízeny prostřednictvím realitních kanceláří. Ty však pro své makléře za zprostředkování požadují mnohdy nemalou provizi a dále je také majitelem většinou požadovaná poměrně vysoká kauce. Pro osoby na sociálních dávkách, které prakticky žádný jiný zdroj příjmu

nemají, je zaplacení provize a kauce zcela nepředstavitelné. Samozřejmě lze najít i pronájmy inzerované soukromě, tedy bez provize realitní kanceláři. I v těchto případech však většina majitelů požaduje kauci ve výši několika měsíčních nájmů, což je opět problém. A provizi ani kauci samozřejmě ÚP hradit nebude a tak je často skutečně zdánlivě nejjednodušší zůstat na ulici. Významným problémem je také to, že jakmile případný pronajímatel zjistí, s kým vlastně jedná, ve většině případů bezdomovce odmítne. Zřejmě nechce riskovat případné problémy. Možná si neuvědomuje, že by se však paradoxně naopak vyhnul problémům s platbou. ÚP by totiž nájem hradil pravidelně a spolehlivě. To však lze majitelům bytů vysvětlit velmi těžce, a tak trvají na kauci i na tom, že ve svém bytě nechtějí dát šanci ke startu nové životní dráhy žádnému člověku bez domova.

Úřady

Problematika bezdomovectví ve spojitosti s úřady, byrokracií a různými formalitami by vydala na samostatnou práci. Tato problematika navíc ve velké míře souvisí s naší legislativou a právními předpisy upravujícími postavení, práva a povinnosti osob bez přístřeší, a to zákonem o osobách v hmotné nouzi. Právě pod tento zákon totiž většina lidí bez domova spadá. Samozřejmě až na výjimky, kterými jsou např. lidé pobírající invalidní či starobní důchod, apod. V této kapitole se však nebudeme zabývat legislativou, ale naopak se nyní zaměříme na tuto problematiku z hlediska jejího vnímání samotnými bezdomovci a jejich přístupu k těmto věcem. Zaměříme se také na to, jak mohou problémy vycházející z této oblasti znemožňovat návrat lidí bez domova zpět do normálního života, tedy již zmíněnou resocializaci. Jak je všeobecně známo, k tomu, aby mohl jakýkoli člověk využívat svých práv spojených právě se zákonem o osobách v hmotné nouzi, musí mít samozřejmě platné doklady a splňovat určité podmínky. Splnění těchto podmínek se běžnému člověku může zdát banální a bezproblémové. Avšak pro spoustu lidí bez domova jsou úřady daleko větším a hlubším problémem, než si vůbec umíme představit. Musíme si uvědomit, že jde často o osoby, které mnoho let úřady nenavštěvovaly a které se často necítí kompetentní k jakémukoliv vyřizování, protože mu nerozumí. Nerozumí postupům tohoto vyřizování, ani celému systému a smyslu různých požadavků. Připadají si jako ztraceni v něčem, v čem se prostě sami nedokáží orientovat. Podobně je to dokonce i u mladších bezdomovců, u kterých bychom v těchto věcech mohli čekat lepší orientaci. Snížená orientace v jednání na úřadech je však

z velké míry dána také způsobem života, ve kterém se mnoho podobných formalit nevyskytuje, vše se spíše odehrává na neformální úrovni. Každý člověk má navíc svou hrdost a tak se dozajista snaží vyhnout tomu, co mu jeho hrdost bere. To je jedním z důvodů, proč se lidé bez domova snaží vyhnout byrokracii úřadů, bez které však jejich resocializace nepostoupí dopředu. A to proto, že by bez podstoupení právě jistých formalit neměli nárok na svá práva a výhody, které vyplývají ze zákona. Člověk bez domova, který se vydá na úřad, musí uznat, že se v těchto věcech nevyzná, že potřebuje pomoc druhých. Musí přiznat, že nic nemá, že nic nevlastní, že se ocitl na dně a skutečně žádá o pomoc. To pro mnohé není úplně jednoduché. Těmto lidem je mnohdy zřetelně dáváno najevo, že jsou nechtění, že jsou na obtíž. A to paradoxně na místech, které jsou zde speciálně pro sociálně slabé, na ÚP a v podobných institucích.

Je nutné si uvědomit, co všechno je nutno překonat v případě, že přichází člověk, který nemá skutečně vůbec nic, a to ani žádné osobní doklady. V takovém případě je potřeba nejdříve zajistit rodný list. Duplikát rodného listu se vydává na matrice v místě příslušném podle trvalého bydliště dané osoby. K jeho vydání je však nutný rodinný svědek s platným občanským průkazem, který potvrdí totožnost žádajícího. To je však pro osoby bez přístřeší většinou téměř neřešitelným problémem, protože mnohdy již žádného rodinného příslušníka nemají nebo žijí od své rodiny velmi daleko či s ní nejsou nijak v kontaktu. Můžeme se pak ptát, jak se tedy má daný člověk bez domova resocializovat zpátky do normální společnosti, když se bez dokladů nemůže registrovat na ÚP a nemůže žádat o sociální dávky, ani o hrazené bydlení na azylových domech nebo ubytovnách. Samozřejmě ho bez dokladů nikdo ani legálně nezaměstná, a tak nemůže ani splácet své případné dluhy. Nemůžeme se pak divit, že tolik lidí bez domova rezignuje a má totální odpor k byrokracii. Mnohokrát totiž již zkoušeli prorazit její hradby, ale nepovedlo se jim to a kvůli výše zmíněným bodům vidí své snažení jako zoufalé a bezvýsledné. Když se vrátíme k problému získání duplikátu rodného listu, je dobré si uvědomit, jak se taková situace řeší v praxi. Sociální pracovník Městského či Obecního úřadu, pracovník ÚP nebo sociální pracovník organizace pracující s touto cílovou skupinou, který daného bezdomovce osobně zná, požádá příslušnou matriku o vyhotovení duplikátu rodného listu pro úřední potřebu. Tím je také odstraněna povinnost platby správního poplatku a rodný list je vydán zdarma. Avšak čistě do rukou sociálního pracovníka, a to pouze pro účely vyřizování, jehož se sociální pracovník s klientem účastní a za jejímž účelem byl rodný list vyžádán a vydán. Jakmile se podaří získat rodný list, je na řadě vyřízení občanského

průkazu. Zde ovšem nastávají další komplikace ve formě předešlých ztracených občanských průkazů, pokut a různých nesrovnalostí. Vše je nutné vysvětlit, protože za ztrátu starého OP hrozí několika tisícová pokuta. Podle platného zákona je možné žádat o nový OP na kterémkoli městském či obecním úřadě. Často se však stává, že jsou lidé odmítnuti se slovy, že je nutno podat žádost v místě trvalého bydliště, což však není pravda. A nyní se můžeme ptát, zda tímto postupem úřady zbytečně nebrání resocializaci bezdomovců a jejich snaze o změnu. Je totiž nelogické stavět jim do cesty zbytečné problémy, společnost tak jde sama proto sobě. Je zcela samozřejmé, že zde nemluvíme o bezhlavém promíjení přestupků a nadřezování v nesprávném slova smyslu či o nějaké pozitivní diskriminaci osob bez přístřeší či o nějaké protekci. Jak již bylo řečeno, jde pouze o to neklást jim do cesty zbytečné překážky, neboť tak jdeme nejen proti nim, ale také proti sobě. K úspěšné resocializaci velmi napomáhá kladný přístup a snaha vyjít vstříc. Jednoduše vyjádření důvěry.

Závislost na alkoholu

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (online) definuje závislost jako *„soubor behaviorálních, kognitivních a fyziologických stavů, který se vyvíjí po opakovaném užití substance a který typicky zahrnuje silné přání užít drogu, porušené ovládnutí při jejím užívání, přetrvávající užívání této drogy i přes škodlivé následky, prioritita v užívání drogy před ostatními aktivitami a závazky, zvýšená tolerance pro drogu a někdy somatický odvykací stav. Syndrom závislosti může být pro specifickou psychoaktivní substanci (např. tabák, alkohol nebo diazepam), pro skupinu látek (např. opioidy) nebo pro širší rozpětí farmakologicky rozličných psychoaktivních substancí.*

Závislost je velmi složitá a rozsáhlá problematika. Nyní se však zastavíme nad problematikou závislosti v souvislosti s osobami bez přístřeší a jejich resocializací. Mezi lidmi bez domova, a to především mezi těmi mladšími se samozřejmě vyskytuje i závislost na různých nealkoholových drogách, jako je marihuana či pervitin a jiné podobné, většinou nitrožilně aplikované drogy. Znamenáváme ale také třeba toluen a čichání různých ředidel a lepidel, které jsou poměrně levné. V největší míře se však u bezdomovců vyskytuje právě závislost na alkoholu a právě té se momentálně budeme věnovat. Závislost je faktorem, který často resocializaci velmi ztěžuje. Zároveň

však ze svých zkušeností vidíme, že závislost není vždy tím, proč se daný jedinec dostal na ulici. Je často tím, k čemu ho život na ulici prakticky donutil, i když to samozřejmě takto nelze říct zcela. Život na ulici a bezdomovecká subkultura je s alkoholem spjata, a pokud člověk do tohoto světa spadne, spadne mnohdy časem více či méně i do nějaké formy závislosti. A tato závislost poté zpětně negativně působí na znovuzačleňování daného člověka zpátky do normální společnosti a normálního plnohodnotného života.

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (online) také říká, že: *„při závislosti má pro jedince užívání nějaké látky přednost před jiným jednáním, kterého si dříve cenil více. Jako základní charakteristiku onemocnění označuje touhu (často silnou, přemáhající) psychoaktivní látku nebo látky (drogy včetně alkoholu nebo tabáku a někdy i třeba relativně bezpečně vnímané kávy). Odpovídajícím pro označení síly touhy by mohlo být slovo žádostivost nebo chtíč. Touhu užívat drogu si jedince uvědomuje (i když si ji nemusí přiznávat) a snaží se často užívání kontrolovat, nebo i zastavit, často však neúspěšně.“*

Nabízí se zde otázka, jak tedy se závislostí osob bez přístřeší správně a efektivně bojovat, a to tak, aby přestala být také překážkou v jejich resocializaci. Je obecně známo a jasně patrné i z našich zkušeností, že každý člověk je individualita a každému v boji se závislostí pomáhá něco jiného. Toto je třeba si velmi silně uvědomit a nesnažit se o paušální a obecný přístup v boji se závislostí. Z praxe víme, že existují případy, kdy se člověk odhodlá k léčbě v protialkoholní léčebně. Brzy po propuštění však začne pít nadměrné množství alkoholu znovu a léčba se mnohdy opakuje několikrát, a to stále neúspěšně. Někomu však tato léčba velmi pomůže jeho problém s alkoholismem vyřešit. Naproti tomu někdo je silným alkoholikem, ale přestane pít a zbaví se své závislosti zcela samostatně a úspěšně bez cizí pomoci a bez absolvování protialkoholní léčby, dokonce i bez jakýchkoli farmatik. Někomu naopak pomáhá ambulantní léčba, kdy nemusí být vyloženě uzavřený v léčebně, ale má nad sebou jakýsi odborný dohled, poradenství a v neposlední řadě léky na zvládnání abstinčních příznaků. Můžeme se teď ptát, jak je to možné a v čem jsou dány rozdíly. A v čem se skrývá úspěšnost? Vyplyvá z toho fakt, že ani o jedné formě boje se závislostí nelze říci, že by byla ta správná a jediná úspěšná. Záleží skutečně na individualitě daného člověka. Při naší snaze o resocializaci konkrétní osoby je tedy nutný především individuální přístup. Tento individuální přístup však předpokládá důvěryhodný vztah mezi pracovníkem

a klientem. Předpokládá také podrobnou a hlubokou znalost klientovy minulosti, klientových potřeb a přání, klientovy povahy a hodnot. Je třeba vědět, jak a čím klienta motivovat. U zvládání závislostí je totiž motivace nesmírně důležitá. Tato motivace však často lidem bez domova či obecně sociálně vyloučeným osobám chybí. Jedním ze základních prvků v boji se závislostí je tedy vhodně namotivovat člověka k tomu, aby sám měl zájem o pozitivní změnu a sám měl zájem odhodit jakoukoli svou závislost. K tomu je však skutečně nutné znát osobní dispozice každého, u koho se o resocializaci snažíme. Je nutné znát osobní zranění a celkový profil daného člověka tak, abychom proces jeho resocializace mohli uskutečňovat opravdu zcela „na míru“. Z tohoto je potom možné vyvodit individuální plán boje konkrétního člověka s jeho závislostí. A to tak, aby ji překonal trvale, ne jen chvilkově. Aby ji překonal tak, že budeme moci pokračovat v dalších krocích jeho resocializaci ke spokojenosti jeho i společnosti.

Podceňování

Téma, které ohromným způsobem ovlivňuje resocializaci osob bez přístřeší je jejich podceňování ze strany společnosti, ze strany rodinných příslušníků, možná i ze strany sociálních pracovníků a především jejich podceňování sebe sama. Toto je možná velmi často nepochopeno a nevnímáno, ale projev důvěry a určité úcty ke každé osobě, tedy i k té, která se nachází až na samém dně společnosti i svých sil, je základním předpokladem efektivní resocializace. Mnohdy se stává, že jsme nutkáni se nad určité osoby povyšovat či je nějak podceňovat. Většinou to závisí na tom, jakou představu o daném člověku máme a jak ho vnímáme, jak ho vidíme a jak ho známe. Problém je však v tom, že takový obraz je často pouze určitá povrchní slupka, pod kterou se skrývá individuální výjimečná osobnost, která v sobě navíc skrývá daleko větší potenciál, než se může zdát. A tak to platí u každého, v případě určitých lidí je však velmi těžké si to uvědomit. Takovými lidmi jsou právě lidé bez domova, u kterých každý vidí především neschopnost udržet si bydlení a práci, neschopnost postavit se na vlastní nohy a postarat se sám o sebe. Nebo u nich na první pohled vidíme zvýšené předpoklady k alkoholismu, kriminalitě, či dalším patologickým jevům. Dalo by se však říci, že podceňování je předpokladem neúspěchu, zatímco důvěra je předpokladem úspěchu. Tak jak nám říká etikezační teorie, vložení určitého negativního puncu na konkrétního člověka znamená to, že okolí od něho, a potom i sám daný člověk od sebe, očekává to horší, možná i to nejhorší. A obrovský potenciál toho dobrého, co je v něm, jeho schopností a

dovedností, zůstává nevyužit. A tak se touto cestou vlastně sami podílíme na vzniku sociálně vyloučených skupin osob a sami se podílíme na umělém udržování tohoto stavu.

Je třeba si velmi silně uvědomit, že „*nesmí být negován nedotknutelný základ osobnosti každé fyzické osoby, na jehož respektování je třeba s ohledem na zachování elementární důstojnosti fyzické osoby vždy a za všech okolností trvat*“ (Knap, Švestka, Jehlička, 2004. s. 93.)

Když se zaměříme konkrétně na osoby bez přístřeší, často jsou velmi ovlivněny svým způsobem života, a to po stránce zdravotní, vzhledové, hygienické a také osobnostní. V aktuálním životním stylu, jakým žijí, mají jiné zvyky, návyky, jiné vzorce chování a také jiné normy. To je před případným posuzováním nutné si uvědomit. V životě na ulici je totiž nutné se určitým věcem přizpůsobit. Navíc, pokud se člověk pohybuje nějakou dobu pouze s lidmi, kteří žijí bezdomoveckým způsobem života, jisté věci mu připadnou normální, a to především proto, že je nutné na ulici přežít. Stává se tak poněkud normální, a nijak pohoršující, například obstarávat si potravu z kontejnerů, přespávat v různých provizorních přístřešcích a podobně. Náhled na život se u osob bez přístřeší potom tedy může vlivem způsobu života v některých věcech lehce měnit. Samozřejmě je takový člověk nucen také více času vynakládat myšlenkám, jak přežít, než myšlenkám na filozofická témata a otázky. To potom vede k tomu, že máme nutkání považovat tyto lidi za poněkud přízemní a méně inteligentní, což ve většině případů určitě není pravda. Dalším prvkem, který na osoby bez přístřeší vrhá negativní stín, je to, že v tomto způsobu života má své místo alkohol. V určitých situacích se tomu ani nelze divit. Alkohol přináší lidem bez domova jakýsi únik před jejich problémy. Je však smutnou pravdou, že jejich životy ničí ještě daleko více. Na podceňování těchto lidí má vliv i to, že člověk pravidelně ovlivněný alkoholem je společností vnímán jako něco méněcenného. Jak je všeobecně známo, s lidmi v alkoholovém opojení je totiž ztížený způsob komunikace, a tak máme pocit, že jsou hloupí. A tak je daný člověk v tomto svém stavu udržován, protože si ostatní myslí, a dávají mu najevo, že už nemá cenu se s ním zabývat. Aktuální špatný stav člověka nám však nedává právo zlomit nad ním hůl a přestat se o něj zajímat. To totiž nikam nevede. Jedním z úkolů resocializace je tedy tyto názory odbourávat. A to jak u samotného jedince, tak u celé společnosti. Jedinec se sám nesmí podceňovat a nemělo by ho podceňovat ani jeho okolí.

V jedinci musí být tedy pěstována také zdravá sebedůvěra. Sebedůvěru můžeme definovat jako „*kladný postoj človeka k sobě samému, svým možnostem a výkonnosti; sebedůvěru lze posilovat zadáváním přiměřeně obtížných úkolů, povzbuzováním a pochvalou, naopak snižovat zadáváním příliš obtížných úkolů, přehnaným napomináním, trestáním, zesměšňováním, nespravedlivým hodnocením apod.; sebedůvěra je považována za součást sebepojetí.*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 523.)

Je nutné si uvědomit, že bez přijetí a důvěry nelze nikoho efektivně resocializovat, ani účinně řešit tento patologický fenomén bezdomovectví.

2.3 Vybrané nástroje resocializace

Prevence

„*Ve vztahu k sociální práci je prevence souborem opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, a to zejména těm typům selhání, které ohrožují základní hodnoty společnosti.*“ (Matoušek, 2003, 164).

Na úvod bych chtěla zmínit jednu z chyb či z nesprávných způsobů, které se praktikují v oblasti resocializace obecně a následně nastínit naopak správný nástroj či postu řešení daného problému. Jedná se o to, že se dává příliš velký důraz na restrikcí, místo na prevenci. Přitom je mírnění následků a již vzniklých škod či již probíhajícího patologického chování daleko náročnější a nákladnější než jeho předcházení. A především je toto mírnění následků také daleko méně efektivní než ono předcházení. Proto se nyní budeme v krátkosti věnovat právě prevenci, jejím druhům a jejímu vlivu. Navíc také služby pro osoby bez přístřeší lze zahrnout pod pojem služby sociální prevence.

Teoreticky by se dalo říci, že služby sociální prevence v sobě zahrnují také „*aktivity, které jsou preventivního charakteru, jsou zaměřeny na včasné objevení, kontrolu a eliminaci faktorů, které mohou potenciálně narušovat sociální fungování.*“ (Navrátil, 2001, 18).

Jak je všeobecně známo, prevenci rozdělujeme na primární, sekundární a terciární. Vzhledem k naší cílové skupině, což jsou osoby bez přístřeší, se tedy zaměříme především na prevenci ter-

ciární, která se při práci s osobami bez přístřeší využívá. Lidé bez domova se totiž na ulici již ocitli a při práci s nimi se tedy jedná především o mírnění již vzniklých následků, což je tedy již zmíněná prevence terciární. Při práci s lidmi přímo na ulici už totiž nelze hovořit o předcházení jejich problému či práci s ohroženými skupinami osob. Samozřejmě, že to sociální práce s osobami bez přístřeší v širším slova smyslu obsahuje, je totiž nutné zaměřovat se také na ohrožené a bránit vzniku tohoto patologického jevu. Avšak především zde jde o to, abychom docílili pozitivní změny u aktuálních bezdomovců a také cílené resocializace.

Toto potvrzuje i Hoskovcová (2009, s. 15), když říká: „*Sekundární i terciární prevence tedy již pracuje s lidmi, u kterých je normální, zdravý vývoj narušen, a můžeme tak mluvit zároveň o intervenci do nežádoucího stavu.*“ Jako nejdůležitější cíle z hlediska sekundární prevence autorka uvádí: stabilitu klienta, poskytnutí podpory, zabránění zhoršení stavu, mobilizaci klientových psychických i fyzických sil a podporu klienta při hledání možných východisek z náročné životní situace. (Hoskovcová, 2009).

Vztah

V této části se budeme věnovat vlivu vztahu jako takového na resocializaci osob bez přístřeší, a to právě ve smyslu vztahu mezi sociálním pracovníkem a jeho klientem. Lidem bez domova má totiž často šanci pomoci na jejich cestě právě správný vztah a spolupráce s jejich sociálním pracovníkem. Je zcela zřejmé, že vztah mezi pracovníkem a klientem je pro efektivní výkon sociální práce a pro resocializaci naprosto klíčový. Protože i v běžném životě je dobrý vztah mezi dvěma lidmi jedním z určujících činitelů kvality lidského života. Tak také dobrý vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem určuje ve velké míře kvalitu sociální práce i úspěch resocializace. Pro vybudování tohoto vztahu je důležitý zájem, důvěra a respekt.

Mluvíme-li o zájmu, máme na mysli především zájem pracovníka. V začátcích rozvíjecího se vztahu je totiž klient často, i když samozřejmě ne vždy, bez většího zájmu. Proto je zde právě tak důležité, aby skutečný zájem projevil pracovník. Mělo by se jednat jak o zájem o řešení aktuálního klientova problému, tak především a prvořadě o zájem o klientovu osobu jako takovou. Klient totiž vycítí, pokud se pracovník soustředí pouze na dílčí vyřešení nějaké situace a o kompletní život klienta se nezajímá. Taková situace může v klientovi vyvolat dojem, že pracovník jeho nastalou záležitost řeší skutečně jen jako práci, mnohdy jako nutnou práci, a na klienta pohlíží jen

jako na prostředek nutný ke splnění jeho povinností a vyřešení jeho záležitosti je bráno jako produkt, podobně jako produkt v továrně. V takovéto atmosféře potom nelze mluvit o budování nějakého dobrého vztahu plného důvěry. Navíc je tento zájem důležitý také pro samotného pracovníka a jak už bylo řečeno, také pro jeho efektivní práci. Zájem o klientův život a o jeho osobu totiž přináší a rozkrývá poznatky, které jsou prakticky nezbytné pro vyřešení každé dílčí záležitosti, kterou pracovník s klientem řeší. Bez komplexního pohledu na klientův život totiž nepochopíme ani důvody a příčiny konkrétního problému. A nesmí se zapomenout ještě na další věc. Zájem pracovníka má tu moc, že často vyvolá právě i zájem klienta. A to mnohdy klienta netečného, nesdílného, bez zájmu o cokoli. Často takového člověka udiví, že někomu tolik záleží na tom, aby se o něm dozvěděl více a následně to, že mu chce pomoci. Tento člověk totiž na takové chování není zvyklý a dlouho se s ním nesešel. Tento zájem potom skutečně vyvolá zájem i tohoto klienta, kterého snad nejdříve zajímá jen to, zda je tento pracovníkův zájem opravdový a co za ním stojí. Když zjistí, že ano a že za tím není žádný vedlejší úmysl, roznítí to i v něm zájem o řešení jeho problémů, protože cítí, že už na daný problém a na svou životní situaci není sám. A tady už začíná právě ten zmiňovaný dobrý a správný vztah mezi pracovníkem a klientem, který silně napomáhá resocializaci.

Dalším důležitým, a možná nejdůležitějším, pilířem je důvěra. Ta je pro dobrý vztah naprosto nepostradatelná a dalo by se říct, že celý vztah na ní vlastně stojí. Proto je nutné si na jejím budování určitě nechat záležet. Také je pravda, že důvěra se těžce získává a lehce se dá ztratit. Klient už od počátku musí cítit, že se pracovníkovi může svěřit s čímkoliv, a že ho za to pracovník neodsoudí. Klient by měl také vědět, že pracovník nikde neprozradí to, co mu klient řekne. Jedním z produktů takového jednání je potom přátelský vztah, který může fungovat právě jen v důvěře. A aby k pracovníkovi klient získal důvěru, tak musí cítit, že ho má pracovník doslova rád a že mu na něm záleží. To je strašně důležité. Pokud to tak je, klient to vycítí a jakmile to vycítí, vznikne tím jeho důvěra k pracovníkovi. A to je jeden z pilířů, na kterém lze stavět snahu o resocializaci. Zní to možná příliš abstraktně, ale skutečně to tak funguje a většina sociálních pracovníků to zná.

Třetím pilířem, který jsme zmínili, je respekt. Když říkáme respekt, myslíme tím něco jako úctu k druhému člověku. A to bez ohledu na to, v jaké situaci se daný člověk nachází, či jak vypadá, nebo jak se chová a co v životě udělal. Ať totiž udělal cokoli, stále je člověkem a jako k takovému se k němu máme chovat. Mnohdy je to skutečně těžké, ale jen tak se bude moci

sociální práce dělat dobře. A navíc, ostatní přece nemají žádné právo někoho soudit. Další věcí je potom také to, že nikdy nepostihneme všechny aspekty povahy konkrétního člověka, nikdy nezažijeme všechno, co zažívá on. A i kdybychom to zažili, nikdy to uvnitř stejně neprožijeme a neza nechá to v nás totožné stopy či následky. Každý člověk se totiž na různé věci dívá jinak. To je jeden z důvodů proč by se nemělo odsuzovat něčí chování, neznáme totiž všechny pohnutky, vnímání a motivy jednání daného jedince. Je nutné, aby si tuto skutečnost sociální pracovníci vážně uvědomili. Neboť pokud toto opravdu pochopí a přijmou, mohou skutečně vnímat jakéhokoliv klienta s úctou a respektem, což velmi usnadní jeho resocializaci a práci s ním. Je jasné, že pracovníkův respekt a rovnocenný přístup klient vycítí. Nebude tedy nic skrývat, nebude se stydět. Pochopí, že jde vlastně o spolupráci, a to v jeho zájmu. Toto je další věcí, která pomáhá budovat vztah mezi pracovníkem a klientem. A jak už bylo řečeno výše, tento vztah skutečně otevírá obrovské obzory v práci na resocializaci lidí bez domova.

Vedení

Zde by bylo dobré zmínit se o direktivním či nedirektivním přístupu v sociální práci s klienty. V našem případě jsou tedy za cílovou skupinu klientů brány osoby bez přístřeší. Obecně je poslední dobou slyšet většinou spíše názor, že správný je pouze nedirektivní přístup. Dříve se sice propagoval naopak přístup direktivní, ale ten je prý dnes již překonaný. V naší praxi se nám však často vyplatil právě také direktivní přístup.

Kopřiva (1997, s. 49) uvádí jednu skutečnost, která je určitě pravdivá a užitečná: *„Direktivní postup je třeba zvolit, hrozí-li nebezpečí z prodlení, je-li klient v akutní krizi, zmatený tak, že potřebuje vedení, jestliže klient chce to, co sám považuje za správné, ještě slyšet od autority.“*

Při rozmyšlení toho, který přístup při naší práci zvolíme, a který bude skutečně efektivní, si tedy musíme uvědomit, o jakého klienta se jedná a v jaké životní situaci se zrovna nachází. Pokud je člověk v krizi a neví, co s životem dále či pokud nemá žádné nápady a výhledy do budoucna, těžko od něho budeme požadovat, aby na nějaké návrhy řešení svých problémů přišel sám. Takovýto člověk to zkoušel již mnohokrát a nepodařilo se mu to. Proto chce nyní od nás, jako od odborníků či snad dokonce jako od odborných přátel, konkrétní radu, kterou by potom již mohl

rozvítet třeba sám či s naší pomocí. A při práci s bezdomovci musíme vycházet právě z toho, že se jedná o lidi, kteří se zrovna nacházejí v podobných krizových situacích. Podle toho je nutné s nimi pracovat.

„Důležité osobní změny přicházejí zpravidla pomalu a vyžadují, aby si člověk pozvolna uvědomoval, co se v něm odehrává a jak se sebou zachází. Ne vždy je však na takový dlouhodobý proces čas“, připomíná Kopřiva (1997, s. 52), který se touto problematikou intenzivně zabývá.

A určitě ne vždy, ale skutečně často se nám osvědčuje přístup, kdy klientovi navrhneme skutečně jasné řešení či alespoň jeho kostru. Především v případech, kdy je objektivně jasné, že klientovy názory nebo postup řešení jeho problémů jsou špatné. Nebo v případech, kdy je zase zřejmé, že si klient doslova se svým životem neví rady a zdá se pravděpodobné, že bez přímých instrukcí si sám ani nepomůže. V takových situacích je třeba klientovi nabídnout jasné řešení, a to krok po kroku, a toto potom klienti většinou dobře přijímají. Dokonce se zdá, že na něco takového doslova čekají. Klienti někdy pocítují, co by měli udělat a co je správné, neumí to však vyslovit a konkrétně si to uvědomit. Proto potřebují, aby to někdo vyslovil za ně, potřebují mít svůj plán řešení potvrzen a schválen autoritou, které by navíc měli důvěřovat. Otázkou však zůstává, jak dlouho by takovéto direktivní vedení mělo trvat. To by však měl sociální pracovník sám vycítit. Po navržení konkrétních kroků pracovníkem a po jejich splnění klientem, samozřejmě také s pracovníkovou pomocí, by se klient měl dostat do situace, kdy si uvědomí, že řešení je skutečně možné. Toto uvědomění by ho potom mělo motivovat, aby se již dále snažil přicházet na nové věci i on sám. Stává se, že je nutné klienta k něčemu doslova nutit, protože k vyřešení určité záležitosti neměl žádnou motivaci či se určitého řešení bál. Je nutné mu pracně vylíčit všechna pozitiva, která toto řešení přinese a je nutné vysvětlovat přesný postup jednotlivých kroků. Toto naléhání se musí často opakovat, pracovník musí být až dotěrný. Když klient nakonec svolí a dá se s pracovníkem do práce na řešení určité situace, je nutné mu se vším pomoci a dohlížet na něho. Klienta to nadchne, protože vše jde snadněji, než očekával. Najednou klient sám přijde na další své záležitosti, které by chtěl řešit. Situace se obrátí. Už je to klient, kdo navrhuje a pracovník pouze dopomáhá, už nemusí naléhat. Později si klient osvojí a upevní schopnosti řešit své pro-

blémy a skutečně se naučí řešit je sám bez cizí pomoci. Je pravdou, že v druhé části tohoto procesu je už na místě uplatňovat spíše nedirektivní přístup podpory klienta.

Jak říká Kopřiva (1997, s. 67): „*Chceme-li dosáhnout trvalé kvalitativní změny, je účinnější nedirektivní postup a podpora. Je však třeba si bedlivě všimnout co se děje a být si vědomi toho, že na nedirektivní postup je třeba mít čas a sílu.*“

Tento přístup je jistě vyjimečný v tom, že klientovi ponecháváme větší svobodu, a že na nápady přichází on sám. Klientovy nápady na vyřešení jeho problémů mohou být totiž často lepší než naše, protože se jedná přece jenom jeho problémy a on sám do nich vidí nejlépe. Každopádně je třeba klienta podporovat a snažit se mu pomoci. Ale pomoci v jeho zájmu. Pracovníci totiž často mohou radit řešení, které se jim zdá nejlepší, to však nemusí nutně znamenat, že nejlepší skutečně je. Pro klienta, v závislosti na jeho povaze, minulosti, zvycích, přáních, atd., může být nejlepší úplně něco jiného. Navíc každý má jiné vnímání a pracovník neprožívá totožné skutečnosti stejně jako klient. A je určitě dobře, když na vyřešení svých záležitostí klient přijde sám a není do ničeho nucen. Celé toto pojednání o vedení klientů v sociální práci mělo nastínit to, jak důležité je pro efektivní resocializaci právě správné a citlivé vedení vzhledem ke konkrétnímu člověku a dané životní situaci, ve které se nachází.

Vědomí hodnoty osobnosti

„Lidskou osobnost lze pojímat jako ke štěstí zacílený trvalý živoucí duchovní, duševní a tělesný celek, jehož jádrem je jedinečné (individuální) sebeuvědomělé já (duch), integrující duchovní, duševní a tělesná prožití, stavy a činnosti, a to vědomé i nevědomé, včetně nadání, sklonů, dědičných zátěží a nahromaděných zkušeností či jiných vrozených nebo nabytých vloh za účelem vlastního vývinu.“ (Telec, 2007, s. 271)

Při práci s osobami bez přístřeší je nutné si uvědomit to, že se jedná o práci s osobami na okraji společnosti. S osobami, o kterých se často již nedá říct, že jsou ohroženy sociálním vyloučením, protože ony už sociálním vyloučením reálně trpí. Jsou to lidé, které společnost obecně, ať vědomě či nevědomě, odsuzuje a straní se jich. Nechce s nimi mít nic společného a nechce o nich ani slyšet. A to je také jedním z důvodů, proč se resocializace těchto lidí tak málo daří a zároveň je to důvod, proč je nutné se práci s těmito lidmi více věnovat.

Jak uvádí Kopřivová (2006, s. 4) v časopisu Sociální práce, „*osoby bez přístřeší ztrácí civilizované návyky, jenž brání přežít na ulici a naopak si osvojují ty návyky, jenž jim umožňují na ulici přežít. Kromě viditelných problémů, jakými jsou špatná hygiena nebo hlad, jsou i neviditelné problémy jako například ztráta vědomí hodnoty a sebehodnoty. Při práci s těmito lidmi proto velmi pomáhá skutečnost, že nejsou stavěni do role pasivních objektů pomoci, ale jsou v rolích aktivních subjektů a rovněž i to, že se s nimi pracuje jako s lidmi, kteří mají cenu. Velkou příležitostí k tomu, aby se tito lidé opět cítili důstojně a mohli žít důstojným životem, je ubytování v azylovém domě.*“

Zcela jistě je velmi negativní odsuzování druhých, povyšování se či naopak ponižování druhých. V oblasti fenoménu bezdomovectví a při řešení této problematiky máme možnost pracovat na odstraňování předsudků. Máme možnost ukázat i samotným lidem bez domova, že o ně někdo stojí a že mají stejnou cenu, jako kdokoli jiný z většinové společnosti. Máme také možnost ukazovat právě společnosti, že tito lidé nejsou pouhý odpad. Máme možnost je ukázat v lepším světle, máme možnost vynést jejich kvality. A ať se to zdá nebo ne, tak každý člověk, i ten nejobožejší, má své kvality. Často se totiž s některými lidmi pracuje jako s nějakým zbožím, jako s někým, kdo nemá žádné emoce a ani žádné rozumné uvažování. Dalo by se říct, že se s nimi jedná jako s hlupáky, ke kterým se navíc můžeme chovat jako nadřizení k podřizeným. A přitom to tak vůbec není.

Kalvach (2004, s. 54) se ve svém příznačném díle Respektování lidské důstojnosti zabývá respektem a úctou ke každému člověku jako významnou lidskou hodnotou a právě v souvislosti s lidskou důstojností připomíná: „*S důstojností však souvisí i to, jakým způsobem člověka oslovujeme, jakým způsobem mu odpovídáme i to, jakým způsobem mu nasloucháme. Tím vším projevujeme vůči druhému člověku respekt a uznáváme tak jeho důstojnost. Klíčovým aspektem důstojnosti je úcta k osobní identitě každého člověka a zachování lidské důstojnosti patří k základním lidským hodnotám.*“

Skutečně lze totiž snadno zjistit, že mnohdy osoba, do které bychom to vůbec neřekli, a která se nám možná jeví jako člověk na nižší úrovni, se může, časem a vlivem různých okolností a různých změn, stát naším rovnocenným partnerem. Partnerem, nad kterého se pak, i kdybychom chtěli, nemůžeme nijak povyšovat, protože k tomu nemáme a ani nenajdeme žádný důvod. Resocializa-

ce totiž nemůže být dokončena bez vědomí hodnoty resocializované osoby a také bez jejího vědomí hodnoty vlastní osobnosti.

Pokud bychom se na danou problematiku podívali z právního hlediska, můžeme použít jistou definici: *„Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.“* (Fiala, Mates, Nový, 2008, s. 133)

3 ROLE VYBRANÝCH SOCIÁLNÍCH SLUŽEB NA PROCES RESOCIALIZACE LIDÍ BEZ DOMOVA

Tato kapitola má za úkol přiblížit některé vybrané typy sociálních služeb pro osoby bez přístřeší a nastínit jejich význam a vliv právě při resocializaci lidí bez domova. Záměrně jsou vybrány pouze některé služby, a to z toho důvodu, aby mohla být podrobněji popsána jejich práce na sociálním začleňování jejich klientů. Vybrány byly ty služby, se kterými „typičtí“ bezdomovci nejčastěji a nejdříve přicházejí do styku a ve kterých nejvíce řeší své záležitosti.

Matoušek (2007, str. 9) definuje sociální služby jako: *„služby, které jsou poskytovány lidem společensky znevýhodněným, a to s cílem zlepšit kvalitu jejich života, případně je v maximální možné míře do společnosti začlenit, nebo společnost chránit před riziky, jejichž jsou tito lidé nositeli.“*

3.1 Terénní programy

„Terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně. Služba obsahuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Ust. § 69 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Terénní práce, terénní služba či terénní program je zcela specifický nízkoprahový typ služby, který přináší možnosti práce v jiných službách zcela nerealizovatelné. Terénní práce s sebou přináší poznatky, které nelze jinde získat a zároveň s sebou přináší reálný pohled na život cílové skupiny, v tomto případě tedy na život lidí bez domova. Terénní práce neboli streetwork má totiž tu schopnost, že s příslušnými lidmi můžeme být v jejich přirozeném prostředí, můžeme vidět jejich

konkrétní chování přesně tam, kde žijí a tam kde si na nic nehrají, ani se nepřetvařují. Často se totiž stává, že v určitých zařízeních či organizacích má člověk tendenci se chovat jinak, než se chová ve skutečnosti. Má tendenci vytvářet o sobě určitý cílený obraz, který však nemáme šanci rozpoznat bez důkladné analýzy jeho chování v jeho přirozeném prostředí. A to je potom velmi důležité pro další práci na resocializaci daného jedince. Takto již před námi nemusí nic tajit, nemusí si na nic hrát. Vidí, že o něm víme všechno a že ho za to zároveň neodsuzujeme. Potom se teprve se otevírají obrovské možnosti práce s ním. Navíc přímo v terénní práci se naskýtá daleko lepší možnost konkrétní osobu lépe poznat. Poznat její reakce, její návyky a její postoje k různým věcem v běžném životě. Je zde lepší možnost poznat její povahu a následně, jak již bylo řečeno, z toho těžit pro efektivní práci na resocializaci tohoto konkrétního člověka.

Terénní programy patří mezi služby sociální prevence. A sociální služby jsou zákonem definované jako „*činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení.*“ (§ 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.), což by terénní programy v souvislosti s resocializací osob bez přístřeší měly bezpochyby naplňovat.

Zákon také jasně říká a vysvětluje: „*Terénními službami se rozumí služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí.*“ (§ 33 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.). To s sebou nese spoustu různých výhod.

Terénní práce je tu pro osoby, které nemohou nebo zkrátka nevyužívají žádné jiné druhy sociálních služeb, a to z různých důvodů. Důvodů je skutečně spousta, od neshod s ostatním uživateli služeb až po hrdost, kdy si daná osoba nechce přiznat, že pomoc skutečně potřebuje. Potom nezbyvá než jít opravdu až přímo za ní, a to do příbytku, kde žije či do míst, ve kterých se pohybuje. Terénní pracovník má ve své práci několik úkolů a povinností. Je nutné, aby vyhledával nové či potenciální osoby bez přístřeší a aby prováděl monitoring a depistáž terénu. Je také nutné, aby měl přehled o dané lokalitě a aby znal její strukturu a vztahy v místní bezdomovecké subkulturně. Dále je nutné rozpoznat potřeby jednotlivých individualit a dokázat nabídnout konkrétnímu člověku konkrétní pomoc. Terénní pracovník přitom nesmí paušalizovat, nesmí všem nabízet jedno rigidní řešení. Naopak musí podle poznatků z terénu a z poznatků o povaze jednotlivých osob nabízet individuální řešení ušité přímo na míru konkrétního jedince. Toto však vyžaduje velkou dávku empatie daného pracovníka. Také je důležité, aby terénní pracovník nabízel sociální služby

a pomoc vhodným a poutavým způsobem. Pracovník musí umět zaujmout a nadchnout pro danou věc. Neméně důležitým předpokladem pro úspěšnou terénní práci, která by významným způsobem měla napomáhat resocializaci, je také pracovníkova schopnost odborného poradenství. Toto poradenství by mělo ke klientům přicházet nejen na základě jejich otázek k určitým jevům a skutečnostem. Toto poradenství by mělo vycházet také z vlastní iniciativy pracovníka, mělo by v sobě zahrnovat stálou motivaci ke změně, jakousi dynamičnost a pohyb, kterou by se měl pracovník snažit přenést na osoby, se kterými pracuje. A to právě především v terénu, kde je k určitému pohybu největší možnost. Pracovník musí mít schopnost vyburcovat klienty ke změně. V tomto typu služby je také největší možnost na podrobný rozhovor s konkrétním jednotlivcem, na rozkrývání jeho problémů a na vytvoření jeho vlastního individuálního plánu vedoucího k jeho resocializaci. V jeho přirozeném prostředí ho nejsnáze a nejpřirozeněji můžeme upozornit na bídu tělesnou i duchovní, v jaké žije. Můžeme mu však zároveň nejlépe nastínit cestu z tohoto stavu ven a také mu vylíčit výhody a pozitiva resocializovaného způsobu života.

3.2 Nízkoprahová denní centra

„Nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší. Tato služba nabízí pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.“ (Ust. § 61 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Hned na úvod je nutné říci, že denní centra tvoří obrovskou pomoc při resocializaci osob bez přístřeší. Pro osoby žijící přímo na ulici jsou denní centra prakticky jediným jejich zázemím, kde se mohou cítit bezpečně, navíc jsou jediným místem, kde si mohou uvařit teplé jídlo, kde se mohou osprchovat či vyprat si své oblečení. Samozřejmě zde mohou využívat i jiné služby a cítit se zde v podstatě jako „doma“. Ukázalo se, že toto přináší v sociální práci velké úspěchy. Doby, kdy denní centra prakticky neexistovala, s sebou přinášely množství viditelných patologických jevů, spojených s bezdomoveckým způsobem života, které negativně působily na okolní společnost. Denní centra výrazně eliminovala viditelnost těchto patologických jevů a především proti negativním jevům bezdomovectví začala účinně a strategicky bojovat. Obrovský význam přináší denní centra v oblasti hygieny lidí bez domova a v eliminaci zdravotních rizik spojených

s bezdomoveckým způsobem života. A to jak rizik týkajících se přímo osob bez přístřeší, tak také rizik, které tito lidé mohou přenést na společnost a tím ji ohrozit. V dobách neexistence denních center byli bezdomovci při vykonávání hygieny odkázáni na řeky, potoky či různé rybníky, což samozřejmě dané vodní zdroje znečišťovalo a zároveň to pro samotné lidi bez domova nepředstavovalo dostatečnou očistu těla. Proto zde byla také větší možnost vzniku určitých chorob či infekcí. Jen někteří bezdomovci totiž měli tak dobré známé, aby je pravidelně pouštěli sprchovat se u nich v domácnosti. Podobně tomu bylo s šatstvem, které nebylo kde prát ani případně vyměnit za čisté kusy. Bezdomovci proto museli dříve chodit daleko více zanedbaní a špinaví, než je tomu dnes za provozu denních center. V dnešní době, kdy valná část bezdomovců služeb denních center skutečně využívá, jsme svědky toho, že často ani nelze podle zevnějšku rozpoznat, že se jedná právě o člověka, který nemá střechu nad hlavou. Mnoho bezdomovců o svůj zevnějšek i šatstvo velmi dbá, a to právě proto, že k tomu denní centra dala možnost. Je běžné, že se bezdomovci každý den sprchují a pravidelně své oblečení perou v automatické pračce. Tyto skutečnosti velmi významně ovlivňují rychlost a proces resocializace, a to samozřejmě pozitivním způsobem. Daný člověk bez domova se již necítí tak výrazně a viditelně oddělen a označkován. Nikdo ho nemůže diskriminovat kvůli případnému zápachu či neupravenému zevnějšku. Toto dodává lidem bez domova jistou sebedůvěru, která je jedním z předpokladů pro další kroky resocializace.

Bezdomovci si v denních centrech osvojují či spíše obnovují své hygienické zásady a přibližují se tak společnosti a samozřejmě se také lépe cítí. Dalším nesporným pozitivem denních center je možnost přípravy stravy ve společné kuchyňce. Různá denní centra se v tomto liší. Existují taková, a to především ve velkých městech, kde bezdomovci již dostanou hotové připravené jídlo podobně jako v jídelně. Jedná se buď o zbytky z okolních restaurací, nebo o pokrmy připravené ze surovin z tzv. potravinových bank. Většina denních center však dává přednost variantě, kdy si klienti sami připravují vlastní stravu v poskytnuté kuchyňce, která je vybavena nádobím a potřebnými spotřebiči, jako je např. rychlovarná konvice, vařič či mikrovlnná trouba. Klienti si přitom mohou nějakou stravu k přípravě zakoupit, nebo si mohou přinést své vlastní potraviny a připravit si je podobně jako většina lidí v domácnostech. To opět napomáhá snaze o resocializaci. Lidé bez domova takto neztrácejí své návyky potřebné v běžném životě a navíc mají možnost připravit si teplou stravu, což je nutné pro jejich organismus. Nejsou tak nuceni někde zakládat oheň a na

něm si složitě stravu připravovat a zároveň se tak ještě více vzdalovat normálnímu způsobu života či si stále více zvykat na provizorní život na ulici.

„Denní centra se specializují na poskytnutí komplexu služeb bezdomovcům, kteří postrádají zásadní podmínky důležité pro přežití s cílem zajistit jim tyto podmínky, pokusit se o snížení sociálního i zdravotního rizika, jelikož toto riziko je spojeno se stylem jejich života. Zároveň se také snaží poskytnout důležité informace, případně zprostředkovaně zajišťovat další služby, které souvisí s možným řešením jejich aktuální situace.“ (Fleischmann, Helešic, Henzl, Mattioli, Langová, Trpišovská, Vacínová, Wedlichová, 2006, s. 135)

Denní centra tedy samozřejmě přináší další řadu výhod, a to např. také výhody v oblasti možnosti odborného poradenství, získávání různých informací, pomoci ve vyřizování různých osobních záležitostí, pomoci při finančním zajištění, při hledání bydlení, při kontaktu s rodinou či pomoci při zdravotních a psychických komplikacích, při problémech se závislostí nebo se sebou samými a svým těžkým životem. Bez denních center a pravidelné a dlouhodobé práce sociálních pracovníků s jejich klienty by resocializace byla často velmi obtížně proveditelná. Lidé bez domova by totiž byli až příliš vzdáleni normálnímu způsobu života, byli by nuceni se stále spokojovat s náhražkami a provizorií a stále více by zapomínali na činnosti moderního člověka, které v denních centrech mohou využívat.

3.3 Azylové domy

„Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Patří sem poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Ust. § 57 zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Azylové domy jsou pobytové služby, které lidem z ulice poskytují zázemí a jistotu, což je právě velmi důležité pro jejich resocializaci. Z tzv. schůdkového modelu, který spočívá v názorné ukázce toho, jakým postupem se často člověk z ulice dostává zpět do života, je jasně patrné, že azylové domy jsou až na vysokém stupni pomyslného žebříčku. Osoby přímo na ulici kontaktuje a „sbírá“ terénní pracovník v rámci terénního programu, jakmile potom tito lidé začnou činit určité kroky pozitivním směrem a začnou mít zájem o nějaké aktivity a o nějakou péči o sebe sama,

nastupují denní centra. Když se člověk rozhodne, že chce také přespávat přijatelněji, navštíví noclehárnu. A když cítí potřebu žít a fungovat celkově lepším způsobem, má zájem jít bydlet na azylový dům, kde může pobývat celodenně. Bydlení na azylovém domě tedy už s sebou přináší jakýsi významný předpoklad úspěchu resocializace, protože daná osoba již nějaké potřebné kroky učinila a projevila zájem o změnu. Zároveň zde má vhodné podmínky pro kroky další. Toto velmi zjednodušené schéma samozřejmě nefunguje vždy, můžeme na něm však dobře pozorovat, že člověk žijící na azylovém domě již nějakou snahu o návrat do normální společnosti skutečně má a má tedy, alespoň částečně, také snahu o svou resocializaci. Tato resocializace takto potom může probíhat daleko snadněji.

„Azylové domy představují komplex služeb poskytujících individuální, důstojnou, nepřetržitou a koncepční pomoc osobám, které se ocitnou v krizové situaci. Plní funkci reintegračního zařízení, které zachycuje, ubytovává a za pomoci širší spolupráce pomáhá hledat uplatnění či zakotvení pro lidi bez přístřeší a pro lidi v nouzi. Toto zařízení je určeno pro muže, ženy a matky s dětmi, převážně pro ty, kteří mají občanství ČR. Dále pomáhá, dle svých možností, všem těm, kteří se na azylový dům obrátí.“ (Fleischmann, Helešic, Henzl, Mattioli, Langová, Trpišovská, Vacínová, Wedlichová, 2006, s. 135)

Jak již bylo řečeno, v těchto zařízeních má člověk dostatečné zázemí pro řešení svých osobních problémů či pro hledání práce a pro celkovou regeneraci osobnosti po stránce fyzické i psychické. Člověk bez domova najednou nemusí přenášet spoustu tašek a zavazadel všude s sebou, nemusí mít strach a stres, zda najde vhodný nocleh a může si také pravidelně připravovat teplou stravu, což je dobré pro jeho zdraví. Azylové domy, podobně jako denní centra, samozřejmě mají pro své klienty i další spoustu služeb, jako je možnost odborného poradenství, získávání různých informací, pomoc ve vyřizování všemožných osobních záležitostí, pomoc při finančním zajištění, při hledání práce, při kontaktu s rodinou či pomoc při zdravotních a psychických komplikacích, při problémech se závislostí nebo se sebou samým a se svým těžkým životem. Dalo by se říci, že azylové domy jsou jakousi vstupní branou do normálního zdravého způsobu života, samozřejmě za předpokladu, že daný jedinec bude spolupracovat a bude mít zájem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODIKA

4.1 Popis výzkumu

Výzkumný cíl

Cílem mého výzkumu je nelézt a popsat efektivní způsoby resocializace osob bez přístřeší. Za cíl si kladu ukázat, které skutečnosti v životě bezdomovce na něho mají pozitivní vliv a které ho zároveň dovedou přivést až k radikální změně života. Chci také vysvětlit proč tomu tak je. Dále chci zjistit a popsat, jaké jsou překážky v resocializačním procesu a jak je možné je překonat. V konečné fázi mé práce mám potom zájem nastínit určité praktické využití poznatků vycházejících z mého výzkumu a navrhnout možnosti řešení tohoto fenoménu v praxi.

Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou efektivní způsoby a nástroje resocializace osob bez přístřeší?

Dílčí výzkumné otázky:

Jaké skutečnosti jsou pro resocializaci nezbytné a proč?

Jak probíhá samotný proces resocializace?

Jaké jsou překážky bránící resocializaci a jakým způsobem jí brání?

Jak překonat překážky resocializace?

Jak zefektivnit a zvýšit úspěšnost resocializace v práci sociálních služeb?

Výzkumný přístup

Výzkum mé diplomové práce je zpracován pomocí kvalitativního výzkumného přístupu. Tento typ výzkumu byl zvolen, protože s ním lze lépe a hlouběji proniknout do zkoumané problematiky. Pomocí tohoto výzkumného přístupu je také možné odpovídat na otázky, které si v tomto mém výzkumu pokládám, tedy především „proč? a jak?“ V neposlední řadě lze kvalitativním výzkumem nalézat různé souvislosti mezi jednotlivými jevy. Jednoduše je možné pomocí tohoto přístupu zjišťovat a popisovat nové poznatky a skutečnosti, na jejichž základě lze vyvozovat také nové způsoby řešení dané problematiky. A o to mi v mém výzkumu především jde.

„Kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvalifikovaných či nekvalifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality používá kvalitativních metod.“ (Miovský, 2006, s. 17).

Podle Miovskeho (2006) dále kvalitativní výzkum charakterizuje jakási jedinečnost a neopakovatelnost, kontextuálnost, procesuálnost, dynamika a historičnost. Důležitou roli zde hraje také to, že výzkumník i zkoumaný žijí v konkrétní vztahové a významové síti a v konkrétním kulturně-spoločenském kontextu. Dále nesmíme zapomenout na to, že výzkumník zpracovávající kvalitativní výzkum respektuje různorodost kontextuálních situací.

Kvalitativním výzkumem se zabývá také Hendl (2005, s. 51) a uvádí k němu:

- „provádí se pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny,
- výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studia,
- používá se relativně málo standardizovaných metod získávání dat, hlavním instrumentem je výzkumník sám,
- výzkumníci se snaží o izolování určitých témat, projevů a datových konfigurací, které se obvykle ponechávají v kontextu ostatních dat,

- *hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce,*
- *data se induktivně analyzují a interpretují a kvalitativní výzkumník spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí. Hledá význam a vytváří podrobný popis toho, co pozoroval. Snaží se nevynechat nic, co by mohlo pomoci vyjasnit situaci“*

Tak, jak říká Dismas (200), velmi specifickým rysem pro kvalitativně orientovaný výzkum je to, že mezi výzkumníkem a zkoumanou osobou prakticky mizí hranice. Oba se stávají rovnocennými kolegy, což s sebou přináší nesmírné výhody.

*„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hloubkových datech a specifickém vzta-
hu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalita-
tivní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé
chápu, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“ (Švaříček, 2007, s. 17)*

V kvalitativním výzkumu lze snadno spatřit také jakousi osobitost a lidskost, která vždy odpoví na určité otázky lepším a vhodnějším či výstižnějším způsobem. Pokud nechceme kvantifikovat a uvádět výsledky v číslech či grafech, ale naopak chceme podat konkrétní odpovědi týkající se vysvětlení určitých jevů, použijeme samozřejmě již zmíněný kvalitativní výzkumný přístup. Je však nutné si uvědomit, že takto získané odpovědi a výsledky nelze za každých okolností generalizo-
vat. Stejně tak, jako nelze zevšeobecnit osobnost člověka jako takovou.

Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek pro mou diplomovou práci tvoří šest osob, o kterých lze říci, že prošly resocializačním procesem. Předtím všechny žily jako osoby bez přístřeší bezdomoveckým způsobem života, a to přímo na ulici či v různých provizoriích, jako jsou polorozpadlé chatky nebo různé squoty. Nikdo z nich nebydlel v azylovém domě, ani nevyužíval žádnou jinou pobytovou službu. Zaměřila jsem se právě na tyto lidi, aby lépe vynikl rozdíl způsobu života před resocializací a po resocializaci. Na těchto lidech bych chtěla demonstrovat, jaké překážky jim bránily ve změně jejich života a co a proč naopak onu změnu způsobilo a zapříčinilo, jak silná je tato změna a jestli je trvalá. Nalézt mé respondenty pro mě nebylo složité. Ve všech případech se jednalo o mé bývalé klienty, kteří v minulosti využívali služeb našeho denního centra a terénního programu. V obou těchto službách pracuji jako sociální pracovnice, a tak své respondenty a zároveň bývalé klienty dlouhodobě znám. Je nesmírnou výhodou, že oni tak ke mně mají důvěru a jsou upřímní. Byl tedy zvolen záměrný výběr respondentů.

4.2 Metoda výzkumu (rozhovory)

Rozhovory

Za metodu kvalitativně orientovaného výzkumu mé diplomové práce byl zvolen rozhovor. Byla to pro můj výzkum zcela jistě ta nejvhodnější a nejefektivnější metoda, protože jsem díky ní mohla nahlédnout hluboko do zkoumaných jevů a do jejich souvislostí. Pomocí rozhovorů mi bylo umožněno blíže pochopit problematiku a fenomén bezdomovectví a také skutečnosti, které významným způsobem napomáhají dostat se z bezdomoveckého způsobu života zpět do života normálního a plnohodnotného. Konkrétně se jednalo o tzv. narativní rozhovor. Pro tento typ rozhovoru je typické, že zkoumané osobě je položena pouze hlavní otázka a celý rozhovor tak vlastně vede ona. Samotnému respondentovi tedy průběh rozhovoru vyhovuje a pasuje, a to díky tomu, že hovoří přímo a konkrétně o tom, co se mu subjektivně jeví jako nejdůležitější a na jeho život mající největší vliv. Tento výzkum je zaměřen především na to, co se u daného respondenta podílelo nejvyšší měrou na pozitivní změně jeho způsobu života u něj konkrétně. Samozřejmě

hned na začátku byl respondentům oznámen účel rozhovoru a byl jim sdělen a vysvětlen cíl výzkumu. Jednoznačně byli také ujisti o anonymitě.

Podle Svobody (1999) lze právě skrze rozhovor získávat důležité informace, a to především o vnitřním životě klienta či respondenta. Díky rozhovoru se můžeme dozvědět také jeho názory, postoje, přání či obavy.

Pomocí rozhovoru, a to navíc konkrétně pomocí již zmíněného a popsaného narativního rozhovoru, lze vytvořit životní příběh daného respondenta, který odkrývá spoustu pro výzkumníka i zkoumanou osobu potřebných zjištění.

Metoda životního příběhu: *„Příběhy poskytují koherenci a kontinuitu zkušenosti člověka a hrají centrální roli v naší komunikaci s jinými... Příběh tak je nositelem interpretace, mnohdy tacitní, neviditelné, je tudíž jak faktem, tak interpretací. Osoba konstruuje minulé zážitky a jedná v osobních narativních jednotkách, aby dal najevo určitou identitu a způsob i výsledek tvorby svého života. Jedinci se tak stávají autobiografickými narativními jednotkami (narativami), kterými sdělují něco o svém životě.“* (Čermák in Čermák & Miovský, 2002, s. 15)

Hendl (1999) tvrdí, že metodou životního příběhu se projeví určité významové struktury, které v jedinci existují a vyplynou napovrch právě ve chvíli, kdy daná osoba volně vypráví o svých životních událostech.

To tedy znamená, že respondent v takové chvíli přichází na vlastní možná netušené motivy svého jednání a zároveň je sděluje i výzkumníkovi, který tak získává cenné informace a podklady pro svůj výzkum a zároveň tak může respondentovi i pomoci.

Dle slov Miovského (2006) je cílem metody životního příběhu získat co nejvíce kvalitního a autentického materiálu týkající se respondenta, přičemž vycházíme z předpokladu, že způsob, ja-

kým respondent rozhovor strukturoval, je velmi důležitý a přináší s sebou informace o životě daného jedince.

Všechny rozhovory s mými respondenty a zároveň klienty se uskutečnily v rozmezí několika měsíců, konkrétně probíhaly od listopadu do února. Tento poměrně velký časový prostor byl rozhovorům ponechán proto, abych měla možnost se konkrétním jednotlivcům věnovat skutečně pečlivě, důkladně a dlouhodobě, což mi umožnilo nahlédnout hlouběji do jejich životů a pochopit určité motivy chování a jednání či souvislosti v jejich životě. Rozhovory se odehrávaly vždy v přirozeném prostředí mých respondentů. Bylo tak zajištěno, že také oni se budou cítit přirozeně a dobře a rozhovory tak budou nenásilné, upřímné a otevřené. Bude z nich tak možné získat relevantní informace, které jsou pro výzkum nezbytně potřebné. Jednotlivé rozhovory ve své oficiální a na diktafón nahrané a zaznamenané části trvaly přibližně půl hodiny. Jejich neoficiální a na diktafón nezachycená část však trvala několikanásobně déle. V tomto případě jsem si zapisovala poznámky z rozhovorů na papír. Jednalo se o téměř celé dny, kdy rozhovory probíhaly velmi upřímně a emotivně, což umožnilo právě neoficiální prostředí a nepřítomnost nahrávacího či jinak omezujícího zařízení. To přispělo k velké věrohodnosti rozhovorů.

Za velkou výhodu považuji to, že své respondenty znám již delší dobu a oni znají mě. Důvodem této skutečnosti je to, že s těmito lidmi pracuji jako sociální pracovnice v denním centru a terénním programu pro osoby bez přístřeší. To do našich rozhovorů umožnilo vnést dobrou atmosféru, otevřenost, upřímnost a absenci přetvářky. To jsem při svém výzkumu velmi ocenila, protože díky tomu výsledky nepodléhaly žádnému zkreslení vlivem určité snahy vypadat lépe či se zalíbit. Moji respondenti věděli, že o nich vím již spoustu informací, a tak neměli potřebu cokoli zastírat. V těchto rozhovorech mi tedy většinou byli schopni vylíčit jejich vnitřní pohled na jejich situaci.

Velmi zajímavým zjištěním bylo, že mnohdy sami respondenti zjistili až v těchto rozhovorech jak a proč se určité události v jejich životech odehrály a co je k těmto událostem vlastně vedlo. Vyšlo z toho tak jasně najevo, že si často ani sám přímý účastník neuvědomuje příčiny a důvody určitého jevu. Některé jeho jednání je totiž konáno nevědomky, tedy aniž by si to uvědomoval. A tak je zde problém, že nám respondent často při prvním krátkém a povrchním rozhovoru nemůže a

ani není schopen říct všechno v těch pravých souvislostech. Jakmile se výzkumník spokojí pouze s těmito rozhovory, mnohdy se pak stává, že podává nepřesné a zavádějící informace. Podobně vyvozuje závěry o bezdomovcích většinová společnost. Vyvozuje závěry pouze z toho, co o lidech bez domova letmo zaslechne či z toho, co oni sami v krátkosti řeknou ve snaze zachovat si alespoň nějakou hrdost. Tedy samozřejmě většinou se snaží budit dojem, že jsou spokojeni, což ostatní pohoršuje. Málokdo si však uvědomuje, že jde pouze o vnější postoj. K hlubšímu pochopení dané problematiky jsou však skutečně nutné mnohem podrobnější a důkladnější rozhovory a empatické naslouchání. Tyto rozhovory potom bývají často, jak už bylo zmíněno, značně emotivní a upřímné. A ukazují skutečnou hloubku pádů a vzestupů každého jednotlivce.

4.3 Metody (způsob) zpracování dat

Zpracování jednotlivých rozhovorů probíhalo pomocí metody kodování a metody vytváření trsů. Jednalo se o otevřené kodování, které spočívá v určitém zakodování a zaznačení všech informací týkajících se konkrétního jevu. V případě mého výzkumu se jednalo o hledání způsobů efektivní resocializace. Vyhledávala jsem tedy informace s tímto obsahem. Následně se již zmíněnou metodou vytváření trsů získané informace a vyřčené výroky na dané téma skládají na principu podobnosti do jednotlivých skupin či kategorií. Tyto skupiny či kategorie potom nesou nějaký společný znak či jednoduše mají něco společného, jsou to tedy skupiny významově podobné.

Dle Miovského (2006) je prvotním východiskem této metody srovnávání a agregace neboli seskupování dat a faktů, přičemž směřujeme k hierarchizaci.

Kompletní informace, data a fakty získané metodou narativního rozhovoru následně sloužily k vytvoření kazuistik pro každého jednotlivého respondenta. Kazuistika je také často nazývána případová studie. Již tento samotný název v sobě nese vysvětlení příslušného pojmu. Jde tedy o studii a popis konkrétního případu či života konkrétní osoby. Kazuistiky byly vytvořeny z toho důvodu, že se domnívám, že právě v ucelených souvislostech vyniknou výsledky výzkumu nejlépe a nejpochopitelněji. Jen v kontextu daných situací totiž mohou být chápány správně.

Po vytvoření kazuistik následuje v mém výzkumu další interpretace dat a informací získaných z rozhovorů. Jedná se o určité ucelené a konkrétní shrnutí, jakýsi výsledek výzkumu, který byl

uskutečňován již zmíněným narativním rozhovorem. Toto shrnutí vytvořené výše popsanou metodou z daných rozhovorů ve svém popisu obsahuje právě ty jevy, které se vyskytovaly také ve všech kazuistikách a ve všech rozhovorech, tedy u všech zkoumaných jedinců. Jedná se tedy o to, že byly vybrány a popsány ty hlavní pozitivní jevy, které měly největší vliv na resocializaci daného jedince. Tím byl prakticky splněn cíl mého výzkumu.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

5.1 Kazuistiky

Následně uvedené kazuistiky jsem zpracovala na základě informací získaných z rozhovorů s respondenty. Kazuistika neboli případová studie dokáže nejlépe vykreslit a popsat životní příběh daného jedince. Dokáže tak jasně ukázat a nalézt zkoumaný jev, v tomto případě tedy formy správné resocializace. K tomu, aby daný jev skutečně správně vyniknul ve všech jeho souvislostech, bylo nutné tyto kazuistiky sepsat poměrně podrobně a dlouze. Bylo nutné životní příběhy šesti daných jedinců sepsat od jejich dětství a mládí a nastínit příčiny a důvody, které později vedly k jejich bezdomoveckému způsobu života. Takto je možné lépe pochopit jejich následné sociální vyloučení. V kazuistikách jsou dále podrobně popsány situace, prostředí a stavy, ve kterých respondenti před svou resocializací žili. Zřetelně potom můžeme vidět, z jakého dna se dostali. Je tedy možno zřetelně pozorovat obrovský rozdíl mezi jejich životem před resocializací a po resocializací. Konečně je v kazuistikách popsáno, jak u konkrétních jedinců probíhal proces jejich resocializace a co jim v tomto procesu nejvíce pomohlo. Faktory pozitivně ovlivňující samotný proces resocializace nejlépe vyniknou a je možné je nejjasněji pochopit právě v širších souvislostech uvedených v těchto dlouhých a podrobných případových studiích.

Jiří, 36 let

Bezdomovecká kariéra Jiřího začala už před mnoha lety. Postupně do ní stále více zapadal, až se pro něho stalo bezdomovectví zcela normálním způsobem života. Jiří pochází z rodiny se třemi dětmi, má bratra a sestru. Ti si své místo v životě našli, zatímco Jiřímu se z různých důvodů nedařilo. Neměl štěstí v lásce, přestože se již dříve chtěl usadit a založit rodinu. Prošel několika zaměstnáními, ve většině se mu líbilo, neměl v nich problémy, avšak všechno to byly nejisté práce, které ho nedokázaly zabezpečit natolik, aby se zcela osamostatnil. Jakmile mu zemřela matka, otec si po nějaké době našel přítelkyni a Jiří tedy odešel z domu za prací. Podpora z domova již nepřicházela, a to ani psychická, ani materiální. Jiří přišel o zaměstnání s ubytováním a již se ne-

měl, kam vrátit. Poprvé tedy pobýval na ulici po svých dvaceti letech. Tento pobyt však netrval dlouho. Protože měl snahu a zájem si opět něco sehnat, byla mu nabídnuta sezonní práce v lese a možnost bydlení v zahradnické chatce. Tam se Jiří seznámil se spoustou lidí, kteří však žili poměrně divokým způsobem života, ve kterém měl silné slovo alkohol. Tito lidé prakticky žili téměř bezdomoveckým způsobem života, pobývali v chatkách či různých buňkách a příležitostně chodili na brigády do lesa. Mezitím vyplňovali svůj čas pitím alkoholu. Jiří v těchto dobách začal propadat depresím, protože svůj život viděl jako poměrně zbytečný a bezcílný. Jednak vždy toužil po užitečnější a smysluplnější práci a jednak se cítil velmi osamělý. Jiří tak začal ve větší míře konzumovat alkohol a pomalu začínal přijímat tento styl života. Přesto se stále snažil najít práci, kde by mohl pomáhat lidem, což by ho částečně naplňovalo a zároveň by mu pomohlo od samoty. Samotu však po nějakém čase zaplnila žena. Jednalo se však o ženu dlouhodobě znalou místních poměrů a způsobu života, a tak se zhoršil i stav Jiřího. Viděl na jedinou v této ženě vysvobození ze svých depresí a své osamělosti, a tak se jí maximálně přizpůsoboval. Nikoho jiného prakticky neměl a neviděl její chyby. Přestal už hledat lepší práci a všechny prostředky věnoval své přítelkyni. Na konci sezony práce skončila a Jiří tak se svou přítelkyní přišli i o bydlení. S několika dalšími přáteli si tak obstarali stany a odešli bydlet do blízkého města po most. Zde tedy skutečně začala Jiřího bezdomovecká dráha. V tomto období se „učil žít jako pravý bezdomovec“. Jídlo si s kamarády obstarávali v kontejnerech, přivydělávali si sběrem papíru a vrácením barevných kovů do sběrný. Hygienu prováděli v nedalekém potoku a vařili na ohni. Protože již bylo studené počasí, nocování venku ve vlhku zhoršilo zdraví Jiřího. Navíc v této těžké situaci konzumoval stále více alkoholu, pomalu se začala projevovat závislost. Jiří opět upadal do depresí nad svým životem a poté, co se s ním rozešla jeho přítelkyně, se rozpil ještě více a jeho stav se rapidně zhoršil. Vlivem alkoholu a bídne stravy se samozřejmě zhoršilo také jeho zdraví. V takové situaci a při stávajících hygienických podmínkách se na něm bezdomovectví již viditelně podepsalo. Jiří viděl, že v tomto stavu se už momentálně nemůže ucházet ani o žádnou práci. Pomalu rezignoval na svůj život a spadl do začarovaného kruhu, tak dobře známého všem lidem bez domova. Cesta zpět už nebyla možná a cesta vpřed byla nad jeho síly i nad jeho vůli. Neměl totiž proč žít. Původní skupina přátel se rozpadla a Jiří si našel další partu kamarádů, se kterými žil na ulici. Přežil tak několik let, včetně zim, na ulici, když se ještě pokusil o kontakt a návrat k otci. Ten mu však sdělil, že jeho stávající přítelkyně nesmí vědět, že má syna v tak hrozném stavu, a proto ho domů nepustil, ani nepřijal. Stav Jiřího byl stále horší, začal se pomočovat a často neudržel ani stolicí.

Takto chodil i mezi lidmi. Jeho náhled na tuto situaci byl již zkreslený. Bez stálého přísunu alkoholu měl silné abstinenci příznaky a silný třes celého těla. Když ho známý přijal na výpomoc při jisté brigádě, musel ho zase po pár dnech propustit, protože Jiří již neměl žádnou sílu a stávalo se, že některé náradí ani neudržel v ruce. Postupem času se stal častým hostem nemocnice, mnohdy totiž omdlel na ulici. Lékaři tvrdili, že mu již selhávají životní funkce. Za chladného počasí neměl, kde spávat, a tak chvíli přespával pod schodišti panelových domů, občas někde ve sklepích či pod mostem, určitou dobu také ve starém kurníku. Také po psychické a mentální stránce se jeho stav zhoršoval a s Jiřím již prakticky nebyla žádná rozumná řeč, ani domluva. Zapomínal, vymýšlel si, fabuloval, lhal a sliboval, nic však již nebyl schopný splnit. Dlouhodobě již ani nevykonával hygienu. Postupně trpěl třesem i v době, kdy neměl abstinenci příznaky, velmi špatně se mu přes třes hovořilo a nebylo mu dobře či téměř vůbec rozumět. Snažil se jen získat nějaké peníze na alkohol, protože jinak se u něho začaly projevovat časté epileptické záchvaty. Mnohdy se také stávalo, že mu selhávaly dolní končetiny a on tak nemohl ani chodit. V tomto stavu se s ním odmítala přátelit i většina ostatních bezdomovců, takže zůstal skutečně sám. Je pravdou, že za jeho takto vážný stav mohlo také geneticky dané slabší zdraví, nicméně byl svého času zcela jistě naprosto „nejhorším případem“ ve městě, a to i mezi bezdomovci. Každý den se prakticky mohlo stát, že tento svět opustí. Když už toto reálně hrozilo, Jiří opět omdlel a byl odvezen do nemocnice, kde lékaři doslova bojovali o jeho život. Stav byl velmi vážný. Po probuzení si Jiří vůbec nepamatoval, proč se do nemocnice dostal, ani co se v posledních dnech před omdlením stalo. Lékaři mu řekli jasně diagnózu, i to, že již musí skutečně abstinovat, protože příště se z toho s největší pravděpodobností již nedostane. Jiří začal silně přemýšlet nad svým životem. Jak sám řekl, měl možnost z nemocnice odejít, začít znovu pít a mít prakticky jistotu, že se jeho trápení již brzy ukončí. Sám se tomu divil, ale přemýšlel i nad druhou možností. Tou druhou možností bylo skutečně se vyléčit a začít žít nový život. Vždy se mu to zdálo ohromně těžké, s nemocniční péčí však tento úkol vypadal snadněji. Jiřímu velmi pomáhalo, že na zvládnutí abstinenci příznaků měl spoustu prášků, které jeho stav zlepšovaly. Měl také pravidelnou stravu, což se mu zalíbilo. Podle jeho slov mu však nejvíce pomohlo, že se v nemocnici stal velmi oblíbeným a přestal se cítit osamocen. Jiří má zábavnou a přátelskou povahu, a tak se brzy stal oblíbencem nejen spolupacientů, ale především zdravotních sestřiček, které si s ním rády popovídaly. Jiří najednou viděl i jinou stránku života. Viděl, že jeho tělo i mysl může fungovat i bez alkoholu. Viděl, že může navazovat nová přátelství a bavit se se spoustou zajímavých lidí. Zároveň na oddělení LDN, kde ležel,

viděl také spoustu lidského utrpení i u umírání v bolestech a, jak sám říká, začal si uvědomovat hodnotu života i to, jak s ním lehkovážně zacházel a nevážil si ho. Již se naplno rozhodl svůj život změnit. Přivezen do nemocnice byl opravdu ve velmi špatném stavu, a tak zde strávil několik dlouhých měsíců, což mu však velmi pomohlo, jak po stránce fyzické tak psychické. Vzhledem k tomu, že jedno z jeho dávných zaměstnání byl sanitář zde v nemocnici, spousta místního o personálu si ho ještě pamatovala z dob, kdy žil normálním způsobem života a působil jako jejich veselý kolega. Snažili se mu tedy ze všech sil pomoci a často se mu věnovali, což Jiřího neuvěřitelným způsobem povzbuzovalo. K tomu se přidávaly také návštěvy terénních pracovníků sociálních služeb, kterým rád vyprávěl „novinky“ z nemocničního prostředí. Tak jako se většina lidí cítí v nemocnici nepříjemně, Jiří naopak mnohokrát opakoval, že se zde cítí jako doma a nechtělo se mu ani odejít. Jakmile se jeho zdravotní stav zlepšoval, začal se aktivně zapojovat do dění na v nemocnici a vzhledem k jeho znalostem ohledně práce sanitáře, začal pomáhat zdravotním sestram. Ty si postupně na jeho pomoc zvykaly a byly za ni vděčné. Jiří jim pomáhal s krmením pacientů a přebalováním pacientů, s převlíkáním postelí a s dalšími činnostmi, se kterými měl zkušenosti. Jiřího začala tato práce naplňovat. Vždy si totiž přál pomáhat lidem a dělat něco užitečného. Podle jeho slov v něm tato činnost zaplnila i touhu po alkoholu a Jiří se tam stal spokojenějším. Ohledně jeho zdravotního stavu byl informován také jeho otec, který ho nakonec přišel navštívit a jejich stav se po dlouhých letech urovnal. Otec ho začal navštěvovat a pomáhat mu, viděl totiž, že jeho syn již není ta troska, co dřív. Po několika měsících se poměrně ozdravil a přišel čas propuštění. Jiří však neměl, kam jít. Za pomoci místních sociálních služeb se ho podařilo umístit na azylový dům, což byla významně pozitivní skutečnost. Pokud by se dostal zpět na ulici, mohlo by totiž opět hrozit sklouznutí do alkoholové závislosti, přestože Jiří tvrdil, že již pít nebude. Na azylovém domě však měl potřebné zázemí pro jeho další postupné začleňování do normálního způsobu života. Také již mohl chodit na návštěvy k otci či u něj dokonce mohl přes svátky přespat, což mu zabránilo vrátit se do jeho osamělosti. S velmi naplňující prací v nemocnici se však nechtěl rozloučit. Nechtěl se rozloučit ani se svými tamními přáteli. Požádal tedy opět o místo sanitáře. Vedení nemocnice se však zdráhalo ho přijmout, byly zde obavy z jeho předešlé alkoholické kariéry. Byla mu však doporučena dobrovolnická činnost zde v nemocnici. To Jiří rád přijal a pracoval v nemocnici bezplatně. Vyplnil si tak veškerý volný čas a práce ho nesmírně bavila. Navíc se zde jako pracovník velmi osvědčil a také samotné zdravotní sestry si přály, aby v nemocnici mohl pracovat. Jiří mezitím docházel ke své psychiatři na ambulantní léčbu Anta-

busem a skutečně abstinovat. Postupem času se sblížil s velmi šikovnou sanitářkou z jiného oddělení, která ho v jeho pozitivním směřování velmi podporovala. To Jiřího definitivně utvrdilo v tom, že opravdu může, i potom všem, žít opět plnohodnotný život. Po úspěšném absolvování Antabusové léčby, a protože se při práci velmi osvědčil, mu v nemocnici konečně nabídli pracovní místo na smlouvu. To Jiří s nadšením přijal. V současnosti stále bydlí na azylovém domě, spokojeně pracuje v nemocnici jako sanitář na plný úvazek a upřímně pomáhá lidem, protože zná trápení života. Svou přítelkyni by si chtěl časem vzít, bydlet s ní a založit rodinu. Jiří působí slušným dojmem, abstinuje, je šikovný a nikdo by nepoznal, čím vším si prošel a v jakém byl stavu. Jeho resocializace se zdařila.

Dan, 25 let

Danův život byl již od jeho dětství poznamenán různými patologickými jevy, které později přispěly k jeho sociálnímu vyloučení a k jeho bezdomovecké kariéře. Narodil se do rodiny, kde otec rodinu opustil kvůli vzájemným neshodám s matkou záhy potom, co se Dan narodil. Matka si brzy našla nového přítele. Jakmile Dan trochu vyrostl, začaly se mezi ním a nevlastním otcem projevovat problémy. Danův otcím byl despotický člověk, který musel mít v rodině vždy hlavní slovo, a to většinou v neprospěch Dana. Tento muž měl s Danovou matkou ještě dceru, které věnoval poměrně velkou pozornost. Na Danovi si však vybíjel svou agresivní povahu a často ho i bezdůvodně bil či nepřiměřeně trestal. Nejhorší však pro Dana bylo neustálé ponižování. Slíbil sám sobě, že se otcí vzepře. V jeho školním věku měl ještě možnost poznat a setkat se se svým vlastním otcem. To učinil několik dní před jeho smrtí. Při všech jeho těžkých životních událostech neměl však oporu a zastání ani v matce. Ta holdovala alkoholu a často přicházela domů pozdě v noci a opilá. Na Dana potom neměla čas, ani náladu. Navíc byla vždy na straně svého muže a Dana se nezastala. Danova matka měla v pronájmu zavedenou hospodu a většinu času trávila právě v ní, kde se, jak již bylo řečeno, často opíjela. Tato skutečnost ve spojení s násilím otcíma u něho vedly k rozvoji výchovných problémů a poruch chování. Dan chodil často za školu, neposlouchal, již v době povinné školní docházky utíkal z domu, začal se přátelit s partou starších lidí na ulici, kteří mu dávali potřebné přijetí. Zároveň mu však poskytli také alkohol a jiné návykové látky, se kterými tedy Dan začal už velmi brzy. Doma se o jeho problémy příliš nezajímali, ani většinou nehledali, pokud se nedostavil domů. Tento nezáměr v Danovi podle jeho slov živil přání

nějak se před svou rodinou zviditelnit, nějak na sebe upozornit. Dan se stal již ve 13 – ti letech závislý na alkoholu a již v tomto věku mu byla nařízena ambulantní protialkoholní léčba a musel docházet k místní psychiatrice na Antabus. To mu však v získání pozornosti příliš nepomohlo a Danovy výchovné problémy se stále zhoršovaly, což doma přinášelo další vlny násilí i opilecké scény matky. Po jednom ostře vyhoceném konfliktu si Dan umínil, že provede něco zásadnějšího. Vloupal se tedy v noci do hospody své matky, rozbil okna, nadělal spousty škody a vykradl všechny láhve s alkoholem i finanční obnos. Láhve s alkoholem potom donesl mezi partu svých kamarádů a spolu s nimi vypil. Jak sám říká, všechno to udělal ze vzdoru proti domácím poměrům a proto, aby se o něho konečně někdo zajímal. V této době byl dokonce ještě nezletilý. Jakmile celou věc zjistila jeho matka, tak Dana nahlásila a udala policii. Právě proto, že byl Dan ještě nezletilý, nehrozilo mu odsouzení. Vzhledem k tomuto činu a k dalším jeho výchovným problémům se ale rozhodlo, že Dan musí nastoupit do výchovného ústavu. S tím navíc rád souhlasil on i jeho matka. Ve čtrnácti letech tedy nastoupil do výchovného ústavu, kde se i vyučil. Když mu v 18 – ti nabídli, že již může jít domů nebo ještě rok zůstat a doučit se zde, rozhodl se bez váhání zůstat. Domů se mu nechtělo. Po propuštění se tam přece jen přijel podívat. Pobyl doma přesně jeden měsíc, ale nic a nikdo ho tam nedržel. Vztahy a atmosféra doma se mu jevily stále stejné. Kontaktoval své kamarády z dávné party, kteří byli momentálně bezdomovci, a odešel za nimi žít na ulici. Zde si cítil více přijímaný než doma a cítil, že přátelé ho mají rádi. Ujal se ho jeden starší kamarád, který ho bezdomoveckému způsobu života zaučoval. Dan přespával v garáži a hledal podle vzoru svých přátel jídlo v kontejnerech, „somroval“ a vracel barevné kovy do sběrných surovin. Místa svého pobytu byl nucen podle situace různě střídat. Někdy také squotoval ve starých domech či pobýval pod mostem a žil i ve staré dřevěné chatce bez vody a elektřiny. Postupem času se dostal i do jiných než alkoholových závislostí. Protože se Dan na ulici ocitl velmi mladý, bavilo ho ještě jezdit po různých hudebních festivalech a podobných akcích. Zde se setkal s pervitinem, který začal užívat nitrožilně. Jak sám uvedl, neměl žádný důvod ho neužívat, protože neměl, pro co žít. Dan se pohyboval prakticky pouze v prostředí sociálně vyloučených osob a různých patologických jevů. Našel si dívku, která byla také drogově závislá. Celý jejich vztah byl velmi bouřlivý a divoký. Život na ulici, festivaly, alkohol, drogy, krádeže, hádky, usmiřování. Dan měl svou přítelkyni velmi rád, ale mnohokrát byli rozděleni, a to tím, že jeden nebo druhý musel nastoupit trest odnětí svobody. Několikrát se stalo, že jakmile byl jeden propuštěn, musel pro jiný přestupek nastoupit druhý a naopak. Tento vztah se tedy po nějaké době rozpadl a Dan ještě

několikrát navštívil v různé délce vězení. Sám přiznal, že postupem času ho tento bouřlivý život přestal bavit, postrádal totiž hloubku. Dan však nevěděl, jak jinak žít, protože prakticky nic jiného nepoznal. Pokoušel se však zlepšit svůj život a usiloval přitom opět o svou bývalou přítelkyni. Snažil se skutečně hodně, začal abstinovat, uklidnil se, ubytoval se na azylovém domě a našel si spolehlivou brigádu. Věřil, že se mu bývalou přítelkyni, která se již také zklidnila, podaří získat zpět a začnou žít lépe. Podle Danových slov bylo potom pro něho obrovským zklamáním, když ho tato dívka surově a necitlivě odmítla. Sesypal se pro něj důvod konání jeho pozitivních kroků. Dan to velmi těžce nesl, a aby na vše zapomněl, začal čichat toluen, se kterým už kdysi experimentoval. Toluén byl totiž levný a poskytoval mu umělé zapomnění na jeho problémy. V takové situaci Dana samozřejmě vyhodili z práce i z azylového domu a Dan se po několika měsících snahy o změnu ocitl opět na ulici. Bylo jasně patrné, že ještě nebyly splněny všechny podmínky Danovy resocializace a on zatím ještě nebyl schopný skutečného sociálního začlenění. Dan se nyní ocitl až na samém dně. Stal se silně závislým toluenu, který čichal prakticky nonstop. Neustále ho bylo možno spatřit s rukou a kapesníčkem namočeným v rozpouštědle u úst. To se samozřejmě velmi rychle, výrazně a negativně projevilo na jeho zdravotním, ale i psychickém a mentálním, stavu. Dan se celé dny jen toulal po městě či po lesích. Téměř nejedl a přestal o sebe zcela dbát. Výrazně zhubl, měl zcela nepřítomný výraz tváře, často se silně třásl a nadalo se s ním vůbec rozumně komunikovat. Vykřikoval pouze nesmyslná slova a nechápal, co je mu říkáno. Žil prostě v jiném světě. V této době sám řekl, že se chce „vymazat“, že už nechce přemýšlet, protože ho trápí tolik věcí, které neumí vyřešit. Řekl také, že si myslí, že už ho v životě nic pěkného nepotká a nemá, pro co žít. Danovo chování se jevílo jako postupná a pomalá uvědomělá sebevražda. To Dan i přiznal. V této době žil s několika dalšími lidmi v odstaveném vagoně nedaleko nádraží. Když přišla zima a uhodily mrazy, Dan málem zemřel umrznutím. Za velmi silné motivace a pomoci sociálních pracovníků se podařilo Dana umístit opět do azylového domu. Zde v kontaktu i s jinými lidmi a za stálé péče a zájmu pracovníků se v něm konečně něco zlomilo a s čicháním toluenu přestal. Podle jeho slov ho velmi těšil zájem sociálních pracovníků o jeho osobu a tento zájem si mohl lépe uvědomovat právě s čistou hlavou. Ale přestože přestal čichat toluen, nezabavil se svých dalších patologií, jako je nadměrná konzumace alkoholu či občasné užívání pervitinu. Danovi byla navíc zjištěna žloutenka typu C a doporučena léčba interferonem, při které by však nemohl vůbec konzumovat alkohol a samozřejmě ani užívat drogy. Na to však ještě neměl dost sil a především ani potřebnou motivaci a vůli. V této době ho požádala jedna známá o pomoc při

stěhování. Jednalo se o věkově již poněkud starší známou z bývalé party, která se však už dávno usadila, uklidnila a má nyní několik dětí. Dan ji viděl po mnoha letech. Rád jí tedy při stěhování pomohl. Seznámil se i s jejími dětmi a velice dobře si porozuměl především s její nejstarší dcerou, která byla pouze o pár let mladší než Dan. Dan se s ní začal scházet a trávit svůj volný čas, což ho poměrně výrazně odvedlo od konzumace alkoholu i užívání drog. Po nějaké době navázali vztah. Matka nynější Danovy přítelkyně jejich vztah schvalovala, přestože věděla o Danovi téměř vše. Sama si totiž kdysi prošla něčím podobným, a tak mu projevila značnou důvěru, protože viděla, že se Dan chce nyní skutečně změnit. Což opravdu chtěl. Podle jeho slov konečně našel dívku, kvůli které má cenu na sobě pracovat a ohromným způsobem mu pomohla také právě projevená důvěra. Samozřejmě nejdříve úspěšně podstoupil léčbu interferonem a zbavil se žloutenky. Našel si také práci. Dan se poté postupem času nastěhoval do bytu matky jeho přítelkyně. Našel zde rodinné zázemí, ve kterém je o něho zájem. Jeho starší kamarádka a zároveň matka jeho dívky představuje prakticky i jemu matku. Se svou přítelkyní má Dan harmonický vztah. Postupně by se chtěli vzít a najít si vlastní bydlení. Dan je rád, že může žít lepším a resocializovaným životem.

Petr, 31 let a Jana, 21 let

Petr a Jana jsou dva mladí lidé z různých rodin, které však měly určité společné rysy. V obou rodinách mělo silné slovo alkohol a poměrně divoká výchova. Petr před mnoha lety přišel o otce a matka si našla přítele, se kterým žila takovým způsobem života, že jí byl Petr odebrán a svěřen do péče své babičky, u které potom vyrůstal. Babička však už byla starší a na výchovu Petra neměla příliš sil. Ten se tak světem protloukal tzv. „na vlastní pěst“. Poté, co se stal plnoletým, a k jeho babičce se kvůli finanční krizi přistěhovala také jeho teta, která přišla o svůj byt, rozhodl se z domu odejít. Teta totiž do bytu babičky přivedla také svou rodinu a byt se tak stal velmi přeplněným. Petr nechtěl být na obtíž. Odešel a přechodně přebýval u různých známých a kamarádů, neměl však žádný domov. Střídal také všemožná krátkodobá zaměstnání. Poté, co byl nucen od známého odejít, našel spolu s partou svých kamarádů azyl ve staré, polorozpadlé, dřevěné chatce. Jednalo se o chatku podobnou kůlně na dříví. Chatka byla bez vody a elektřiny, neměla skleněné tabulky v oknech, ani žádný nábytek. Byla postavena jen z jedné vrstvy desek. V této chatce tedy Petr žil. Zde také poznal Janu, která také neměla, kde bydlet, přestože v té době byla velmi mladá. Jana má ještě starší sestru. Po smrti jejich otce matka přestala finančně zvládat složi-

tou rodinnou situací a byla navíc nezaměstnaná. Rodina tak přišla o dům i bydlení v nedaleké obci. Jana se tak chvíli před svými 18. narozeninami dostala se svou matkou i sestrou na ulici. Vztah mezi Janou a matkou navíc nebyl vůbec dobrý. Jana jí vyčítala, že si velmi brzy po smrti otce našla přítele, dcery zanedbávala a holdovala alkoholu. Matka si tedy zařídila přechodné bydlení u přítele, dcery tam však vzít nemohla. Janina sestra odjela do většího města ke kamarádovi, kde si však začala přivydělávat jako pracovnice jednoho nočního klubu. Jana tak zůstala sama a pokusila se o sebevraždu. Podřezala si žíly. Byla převezena do psychiatrické léčebny v Kroměříži, kde byla nějakou dobu hospitalizována. Ani tato událost však nevyburcovala její matku k většímu zájmu o ni. Jana po propuštění z léčebny potkala hned po vystoupení na vlakovém nádraží ve Vsetíně jednoho kamaráda, který také žil na výše zmíněné chatce. Když zjistil, v jakém je stavu, ihned jí nabídl možnost přebývat s nimi. Jana tuto možnost okamžitě uvítala, protože byla skutečně zoufalá a neměla, kam jít. Na této chatce se potom seznámila s Petrem, se kterým se spolu sblížili a navázali vztah, což jí v její těžké situaci velmi pomohlo. Potřebovala totiž mít nějakého blízkého člověka. Petr s Janou tak žili prakticky na ulici, prostředky na obživu si obstarávali různými způsoby. Vybíráním kontejnerů, žebráním či vracením barevných kovů do sběrný. Takový život se stal pro tyto dva mladé lidi velkou školou do budoucna. Naučili se postarat se o sebe i v těch nejhorších podmínkách a bez jakýchkoli finančních prostředků. Hygienu chodili vykonávat do blízkého denního centra pro osoby bez přístřeší, kde jim bylo poskytováno i odborné poradenství. Postupem času se pro Petra i Janu podařily vyřídit dávky hmotné nouze, takže měli alespoň nějaké prostředky. Vařili si na ohni před chatkou, ale především také v kuchyňce denního centra, za kterou byli velmi vděční. Možnost přípravy stravy v klasické kuchyni či možnost sprchy v nich udržovala pocit alespoň nějakého sepejetí s běžným životem. V komunitě, ve které Petr s Janou žili, se vlivem bezdomoveckého způsobu života konzumoval ve větší míře alkohol. Tomuto se tedy nevyhnuli ani oni dva. Jak však sami říkají, především proto, že měli jeden druhého a touhu začít spolu žít lepší život, nespádli do alkoholové závislosti, která by jim boj o plnohodnotnější život značně ztížila. Především na Janě bylo vidět, jak touží po normálním domovu. Stále uklízela a upravovala si jejich koutek v chatrném obydlí, ve kterém s ostatními žili. Celodenní pobyt v takovém prostředí je však stále více vzdaloval od normálního způsobu života a naopak v nich stále více upevňoval zvyky a normy běžné v bezdomovecké subkultuře. Vlivem toho, že ve městě chyběla noclehárna pro ženy, nenavštěvoval noclehárnu pro muže ani Petr. A zbylové domy fungují zvláště pro muže a zvláště pro ženy, a protože se Petr s Janou nechtěli rozdělit, o tuto

formu bydlení neusilovali. V chladných zimních měsících, kdy se navíc zhoršil Janin zdravotní stav a musela být chvíli i hospitalizována v nemocnici, o azylových domech začali uvažovat, nebylo však zrovna volné místo. Petr s Janou postupem času zjistili, že pokud se chtějí dostat ze své aktuální situace, budou se muset odpojit od komunity, se kterou žijí a která je mimo jiné strhává ke konzumaci alkoholu. Odešli tedy z chatky, vzali si s sebou pouze matračky, deky a pár svých věcí. Našli si kryté místo pod jedním z mostů přes místní řeku. Zde prožili další zimu, sdílení situace je ještě sblížila. Snažili se najít si zaměstnání, aby se konečně postavili na vlastní nohy, ale nedařilo se jim nic sehnat. Navíc chodit do práce z takových podmínek by nebylo úplně jednoduché. Petr s Janou začali propadat beznaději a stále častěji i alkoholu. Jejich způsob života se již začal projevovat i na jejich zdravotním stavu a také na jejich vzhledu, což odrazovalo potenciální zaměstnavatele. A tak se títo dva mladí lidé dostali, jako mnoho ostatních bezdomovců, do začarovaného kruhu, z něhož není snadné se dostat ven. Jejich mládí a společná touha po rodině jim však nenechala rezignovat a za výrazné pomoci sociálních pracovníků se konečně podařilo předjednat ubytovnu v blízké obci. Jakmile se však majitel ubytovny dozvěděl, o koho se jedná, zdráhal se je přijmout. Báł se, že si ubytováním bezdomovců poškodí pověst. Petr s Janou se však najednou s veškerou silou vzepřeli a o ubytovnu bojovali. V získání bydlení na této ubytovně, kde se jim mimo jiné moc líbilo, viděli totiž začátek svého nového života. Snažili se majitele přesvědčit, že jsou slušní lidé a nebudou působit nejmenší problémy. Za Petra s Janou se postavili také sociální pracovníci a potvrdili, že se jedná o nekonfliktní pár dlouhodobě aktivně hledající bydlení i zaměstnání. Petr se dokonce pokořil natolik, že majitele prosil. Nakonec se dohodlo, že se mohou nastěhovat na tříměsíční „zkušební“ dobu a pokud se nevyskytnou žádné problémy, budou zde moci bydlet klasickým způsobem. S tím Petr s Janou souhlasili a s obrovskou radostí se nastěhovali. Poté si s pomocí sociálních služeb vyřídili hrazení tohoto bydlení prostřednictvím sociálního odboru. Petrovi a Janě se konečně podařilo získat vytoužený domov a zázemí, které prakticky nikdy neměli. Svůj pokoj si krásně zařídili a tříměsíční lhůtou prošli zcela bez problémů, takže jim ubytování bylo prodlouženo dlouhodobě. Zdravotní stav i vizáž Petra a Jany se rapidně zlepšil a po krátké době získali oba zaměstnání. Zatím sice pouze na částečný úvazek jako přivýdělek k sociálním dávkám, ale i tak se jejich finanční i celková životní situace velmi zlepšila. Všechny tyto kroky Petra a Janu stále více přibližovaly normálnímu plnohodnotnému způsobu života. Oba z toho měli velkou radost. Takto žili nějakou dobu na zmíněné ubytovně, až se jejich stav poměrně pozitivně stabilizoval. Postupem času měli přání založit rodinu a Jana skutečně otě-

hotněla. Tou dobou navíc Petr získal práci na plný úvazek a mohli si tak dovolit levný pronájem bytu ve městě, kam se také přestěhovali. V současnosti již mají miminko narozené, Jana je momentálně na mateřské dovolené a Petr má stále zaměstnání, ve kterém je spokojený. Všichni bydlí ve výše zmíněném bytu a jsou vděční všem, kdo jim k novému životu pomohli. V jistotě a zázemí, které nyní mají, a v získané psychické pohodě, oba navíc našli sílu k navázání kontaktu s jejich rodiči a k vzájemnému usmíření. Tento krok velmi zapůsobil na matky Petra a Jany a radostně uvítaly, že se jejich děti takto odrazily ode dna, přestože ony samy v péči o ně selhaly. Nyní především matka Jany, která bydlí nedaleko, často chodí ke své dceři na návštěvu a často také hlídá svou malou vnučku nebo ji s sebou bere ven na vycházky. Petr s Janou se vlivem svých zkušeností o své dítě starají vzorně, chtějí mu dát vše potřebné a snaží se, aby ho nepotkalo nic podobného, co v životě potkalo je. Když nyní Petra a Janu s kočárkem potkáme někde ve městě, můžeme jasně vidět, jakou má snaha o resocializaci cenu a význam. Z dvou nešťastných a chátrajících lidí bez perspektivy, žijících pod mostem a směřujících k bezvýhodnému životu, se stal mladý spokojený pár starostlivě pečující o své dítě. Jejich resocializace tedy pomohla zachránit dva mladé životy a prospěla také celé společnosti, do které nyní Petr s Janou přispěli svým dítětem a svou prací.

Pavel, 39 let

Pavel žil bezdomoveckým způsobem života mnoho let. Důvodem tohoto stavu byla souhra mnoha různých okolností, které dohromady měly za následek, že se ocitl na ulici. Velmi nerad o svých problémech hovořil a vlivem silné alkoholové závislosti si již některé věci dokonce nepamatoval či nemohl si uvědomit, jak se vlastně odehrály, a tak různě fabuloval a dotvářel skutečnost vymyšlenými obrazy. Jedním z problémů, které přispěly k tomu, že se z něho stal bezdomovec, byly výrazné problémy s otcem, což mělo za následek, že se od něj distancovala celá rodina, protože otec měl v chodu domácnosti velmi silné hlavní slovo. Pavel již v té době často experimentoval s alkoholem a řešil jím své problémy. Náklonost k alkoholu měl však zřejmě částečně v genech, protože právě jeho otec a i několik strýců bylo také nadměrnými konzumenty alkoholu. Prošel několika zaměstnáními, než si konečně našel stálou práci, ve které byl spokojený. V této době přestal zcela pít. Našel si navíc také přítelkyni, se kterou byl celkem dlouhých 13 let. Pavel si moc přál dítě, ale to stále nepřicházelo. Vždy chtěl velkou rodinu, ve které bude panovat větší pohoda,

než v jeho primární rodině. Zdálo se však, že tohoto přání nebude možné tak lehce dosáhnout. V této vyhocené situaci se stalo, že Pavel přišel o dlouhodobou práci. To bylo poslední kapkou k tomu, aby Pavel tyto své životní těžkosti znovu začal řešit alkoholem. Začal alkohol konzumovat opravdu ve velkém množství, což mělo samozřejmě za následek také rozpory s jeho přítelkyní, která mu pohrozila tím, že se s ním rozejde a odejde od něho. To však Pavel nechtěl, protože ji měl velmi rád. A tak po nějaké době, kdy se už jeho závislost naplno rozvinula, se podvolil jejímu nátlaku a souhlasil s protialkoholní léčbou v psychiatrické léčebně v Kroměříži. Pavel tedy tuto léčbu skutečně podstoupil a celou ji i úspěšně dokončil, dokonce i s doléčovacím programem. Zdálo se, že je již naprosto v pořádku a skutečně se po návratu domu snažil abstinovat a docházel na Antabus. Jeho chování se však po absolvované léčbě mírně změnilo. Chtěl začít všechno znovu, nicméně nevěděl jak. Začal být zádumčivý a hledal oporu ve své přítelkyni. Obrovským zlomem se pro něho stalo, když zjistil, že po dobu jeho léčení si jeho přítelkyně našla jiného muže, s kterým se stále schází. Bral to jako obrovskou zradu, neboť celé léčení podstoupil právě kvůli ní. Pavlova přítelkyně však již nezvládla silnou krizi vztahu a skutečně od něho brzy odešla. Opora, kterou měl Pavel ve své přítelkyni, se tedy rozpadla a on zůstal se svými depresemi sám. Začal tedy opět pít, a to více než kdy předtím. Po návratu z léčebny řešil především tuto nastálou situaci a nestačil si ještě najít ani práci. Pavel musel odejít z bytu, který měli s přítelkyní pronajatý, protože nyní neměl z čeho sám platit nájem. Se svými rodiči měl nedořešené vztahy, a tak se k nim vrátit nemohl. Navíc momentálně neměl dostatek sil na navazování kontaktu s nimi a na vysvětlování celé své situace. Pavel tedy neměl, kam jít a tak se dostal na ulici. Zde se přidal ke komunitě bezdomovců a brzy se naučil žít jejich způsobem života. V kombinaci se zvýšenou konzumací alkoholu a nenalezením smyslu svého života se jeho stav velmi rychle a rapidně zhoršoval. Když Pavla našli terénní pracovníci, byl ve velmi zuboženém stavu. Nedbal ani na rady ostatních osob bez přístřeší a vůbec o sebe nepečoval. Byl zarostlý a zapáchal, protože nikde nevykonával hygienu. Jeho zdravotní stav také nebyl dobrý, Pavel totiž vynechával stravu a hlad pouze zapíjel. Na svůj život už rezignoval. Terénním pracovníkům se podařilo alespoň ho dovést na denní centrum pro osoby bez přístřeší, kde se příležitostně osprchoval, oblékl si čisté oblečení a pojedl alespoň teplou polévku. To byly prakticky jediné činnosti, které ho ještě spojovaly s životem normálního člověka. Jeho život totiž jinak neměl s životem běžných lidí moc společného. Pavel nocoval pod silničním nadjezdem, kde bylo stanoviště celé místní bezdomovecké komunity. Přestože všichni ostatní měli na stanovišti své matracíky s dekami nebo přespávali v nedaleké alespoň provizorní

chatce, Pavel neměl prakticky nic kromě starého spacáku a přespával střídavě na různých místech, většinou v závislosti na tom, kde zrovna usnul, často i zcela bez spacáku. Stal se tak častým návštěvníkem záchytné stanice, kam ho poměrně pravidelně odvážela Městská policie. Její hlídky ho totiž nacházely spávat na různých místech poblíž supermarketů či na obecně nevhodných místech, a to i během dne. Pavel se brzy stal svým vzhledem a chováním postrachem celého města. K tomuto stavu se přidaly i epileptické záchvaty a následná zranění vlivem pádů při těchto záchvatech. Pavel již neudržel moč ani stolicí, což bylo velmi nepříjemné nejen pro něho samotného, ale i pro společnost, které byl přese všechno součástí. Pomočený a pokálený totiž chodil i usínal po ulicích a ani si tuto skutečnost nijak neuvědomoval. Pavel neměl ani žádné finanční prostředky. Postupně se mu sice za pomoci sociálních pracovníků podařilo vyřídit sociální dávky, to však pro něho nepředstavovalo extrémní zlepšení jeho situace. Pavel se potřeboval především zregenerovat po psychické stránce. Jeho psychika se totiž dostávala do stavu, kdy se s ním často již nedalo rozumně komunikovat. A to ani ve stavu, kdy nebyl vyloženě opilý. K tomu se přidaly silné abstinční příznaky. Pomalu se z něho stávala lidská troska. Když ho ve městě potkala jeho rodina, vyjádřila se ve smyslu, že již nevěří, že by se z tohoto stavu mohl dostat. Důvodem, proč se od něj distancovala i většina ostatních bezdomovců, byl fakt, že Pavel již skutečně přestával chápat souvislosti, nerozuměl, co se po něm chce, nedokázal se smysluplně vyjádřit. Zapomínal, fábuloval a s nikým nespolečně pracoval. Ostatní ho v jistém slova smyslu viděli jako příživníka, Pavel by si však sám stravu obstarat nedokázal. A tak se stal závislým na ostatních. Všichni jeho známí ho motivovali k opětovnému nástupu na protialkoholní léčení, ale Pavel tvrdil, že už jednou mu to nepomohlo, a proto v tento druh léčby nemá důvěru. Stal se z něho někdo, kdo skutečně budil dojem nemožnosti dostat se ze dna a stát se znovu rozumným člověkem žijícím kvalitním a plnohodnotným životem. Stal se nejhorším případem, jaký místní sociální pracovníci i celá bezdomovecká komunita pamatují. Ve chvílích, kdy se s ním dalo ještě alespoň částečně komunikovat, vždy vyslovil přání, že nemá zájem o léčebnu, ale že by se chtěl smířit s rodiči. Právě v této vyhrocené situaci ho skutečně potkala jeho matka. Ta mu oznámila, že jeho otec se momentálně léčí ze zranění, které se mu přihodilo a prozatím leží na lůžku. Otec, který ho donedávna odmítal přijmout a nechtěl ho ani vidět, je nyní zlomen vlivem svého zranění a již se ke vztahu s Pavlem nestaví tak přísně. Matka, která byla celý život zvyklá poslouchat svého manžela a podřizovala se jeho názorům a příkazům, se tedy rozhodla této situace využít a snažila se svého zuboženého syna vzít zpět domů. Ten se nejdříve zdráhal, neboť se v něm projeví poslední zbytky studu. Také

měl však obavy, jak celou situaci doma zvládne. Matka se ho však po mnoha letech ujala a s Pavlem se konaly neskutečné změny. Náhlý zájem rodiny ho tak namotivoval, že si skutečně umínil s konzumací alkoholu skončit. Brzy však poznal, že abstinenční příznaky se silně hlásí, a tak poslechl matku, když ho „poručila“ ambulantní léčbu. Tato ambulantní léčba mu velmi pomohla od těžkých abstinenčních příznaků, nicméně samozřejmě ho zcela nezavila závislosti jako takové. Představovala však významný krok v jeho celkové resocializaci. Pavel navíc doma dostával teplou a pravidelnou stravu, což mělo pozitivní vliv na jeho zdraví. Mohl se také vyspat v teplém a suchém prostředí, což na jeho zotavování působilo opět velmi dobře. Pavlova závislost však byla velmi silná a mohutně znepríjemňovala návrat do normálního života, přestože se Pavel o tento návrat snažil. Láhve s alkoholem, které měla Pavlova rodina doma, před ním raději zamykali. První měsíce ho matka vůbec nepustila z domu. Za tuto dobu vlivem dobré stravy a odpočinku velmi zesílil. Matka ale viděla i jeho otřesný psychický stav. Ten se lepšil velmi pomalu. Pavel byl však za pomoc rodiny neskutečně vděčný a všude vyprávěl, jak se ho rodina po mnoha letech ujala. Vztahy v rodině však stále nebyly se všemi nejlepší. Otec sice syna přijal, ale jeho vztah byl rezervovaný, což negativně působilo na matku. V dané domácnosti navíc žila také Pavlova sestra s několika dětmi a po určité době ji Pavlova přítomnost začala vadit, protože podle ní „zabíral“ místo a rodina se kvůli němu musela omezovat. Navíc si myslela, že je Pavel v domě rodičů ubytován pouze na zotavenou. Pavel napětí vycítil a začínalo se stávat, že opět docházel za svými přáteli na ulice či do hospody. Nejdříve pouze jako pozorovatel, později se dokonce již několikrát opil. Přestože se tedy příležitostně opil, pozitivním faktem bylo to, že se už vždy vrátil zpět domů a neupadl do dlouhé alkoholické „šňůry“. Bylo však jasné, že jeho cesta ke znovuzачlenění do společnosti ještě neskončila a Pavel stále se svými problémy bojoval, stále měl před sebou mnoho důležitých kroků. V této situaci ho nedaleko domu rodičů srazilo auto a vleklo ho kus cesty na kapotě, než ho potom odhodilo do příkopu u cesty. Pavel při této nehodě střízlivý. Utrpěl však poměrně těžká zranění a musel být okamžitě hospitalizován do nemocnice, kde lékaři bojovali o jeho život. V nemocnici si dle svých slov uvědomil spoustu věcí, zvláště silně na něho zapůsobil moment, kdy se nacházel mezi životem a smrtí. Poznal život i z jiné stránky a uvědomil si jeho hodnotu. V nemocnici byl hospitalizován dlouhodobě, neměl však představu, co s ním bude po propuštění a zda vydrží abstinovat a pokračovat v životě pozitivním směrem. Velmi dobrým znamením však bylo, že po dlouhodobé abstinenci, nejdříve doma a nyní pod odborným dohledem a za pomoci množství léků, začal radikálně zlepšovat jeho psychický stav. A to natolik,

že z této skutečnosti byli překvapeni i samotní lékaři. Sám Pavel tvrdil, že na to má velký vliv hlavně jeho zkušenost, kdy se ocitl na prahu života a smrti. Brzy se v tomto směru zotavil úplně. Pavlova změna a vlídné chování vyvolalo v nemocnici zájem i ostatních, a to především jedné zdravotní sestry. Jednalo se dokonce o vrchní sestru. Kterou velmi zaujal Pavlův příběh. Často ho chodila navštěvovat a při těchto návštěvách mluvili o životě a jeho smyslu. Pavel se se zdravotní sestrou sblížil natolik, až spolu navázali bližší vztah. To byla další skutečnost, která Pavlovi ohromným způsobem pomohla. Ve své nové přítelkyni konečně našel spřízněnou duši, kterou dlouho hledal. Přinesla mu oporu a lásku, kterou potřeboval a jejíž absence zavinila mnoho jeho životních pádů a omylů či jeho celkové negativního směřování. Jeho proces sociálního začlenění tedy nyní pokračoval velmi rychle, a to také proto, že již v sobě obsahoval téměř všechny prvky, které sociálně vyloučená osoba potřebuje ke své resocializaci. Po propuštění z nemocnice měl Pavel ještě několik šroubů v noze a chodil o holi. Docházel na rehabilitace, poté mu šrouby byly vytaženy a nyní nohu rozcvičuje a opět chodí na další druh rehabilitace. Když byl Pavel propuštěn do domácího léčení, odešel nejdříve domů k rodičům. Velmi brzy však začal střídavě pobývat i u své přítelkyně v sousední obci. Pavlova přítelkyně o jeho minulosti ví a starostlivě o něho pečuje. To je podle Pavla skutečný zázrak, který ho potkal a dal mu elán do života. Momentálně pobývá spíše právě již u své přítelkyně a v současnosti s ní plánuje svatbu a snad i rodinu. Pavlova resocializace byla dokončena, stal se z něj normální, spokojený a zodpovědný muž, který je schopen řešit si své záležitosti. Chodí vždy čistě a vkusně oblečený. Žije ve spokojeném vztahu a je psychicky vyrovnaný, své vnitřní problémy má podle svých slov vyřešeny. Zdravotní komplikace po tělesné stránce má minimální a jeho mentální zdraví je na vysoké úrovni, což je po tom všem, co prožil, téměř neuvěřitelné.

Marek, 27 let

Marek si v životě prošel všemi možnými pozicemi a získal mnoho zkušeností v různých vrstvách společnosti. Jeho život byl plný vzestupů i pádů, velkých nadějí i velkých zklamání. Vyrůstal jako jediné dítě ve finančně zajištěné rodině s oběma rodiči. Marek se celkem 8x stěhoval. Rodina totiž často měnila bydliště, několikrát vystřídali různá města, poté především v rámci města jednoho. Z důvodu častého stěhování tak u Marka nebyl vypěstován dostatečný pocit domova. Jakmile se totiž již někde alespoň trochu zabydlel, musel už právě odejít. Zvykl si tak na to, že nikde

pro něho prakticky neexistuje zázemí a místo, ke kterému by si vytvořil vztah a kam by se mohl stále s důvěrou vracet. To všechno později přispělo k jeho bezdomovecké kariéře. Oba rodiče byli zaměstnaní na plný úvazek a v práci trávili většinu svého času. Materiální zajištění pro ně znamenalo hodně. Následkem toho však bylo to, že na Marka neměli příliš času a ten tak trávil již od malička většinu dne bez nich. Když přišel domů ze školy, nikdo ho nečekal, Marek byl stále sám. Jak sám říká, nesnášel přijít do prázdného bytu a nemít, s kým mluvit a podělit se o své zážitky. A když rodiče přišli pozdě večer z práce, byli už unavení a s Markem se téměř nebavili. To všechno mu potom chtěli vynahradit tím, že Markovi poskytovali veškeré materiální vybavení a spoustu hmotných dáreků a vymožeností. Po těch však Marek podle svých vlastních slov nikdy netoužil a ani mu nemohly vynahradit zdravé vztahy a blízkost rodičů. Marek navíc neměl ani žádné sourozence a ostatní členové širší rodiny žili ve vzdáleném městě. Cítil se tedy velmi osamělý a hledal proto společnost a přátele venku. Doma ho nic nedrželo a trápila ho samota. Trávil tak hodně času po ulicích a v parcích, kde se spřátelil s partou, která také trávila většinu času venku. U členů této party se z různých důvodů vyskytovaly určité rysy patologických jevů. Markovi však vyjadřovali zájem a pozornost, za což byl vděčný. A tak se už v poměrně nízkém věku zapojil do této party. Našel zde přijetí a možnost sdílet s ostatními své zážitky. Protože byl Marek velmi citlivý, znamenala pro něho nyní tato parta opravdu hodně. Našel v ní něco, co doma neměl, ale co potřeboval. Toto citové sepjetí s partou mu však přineslo spoustu problémů. Jak už bylo řečeno, kamarádi z party totiž žili způsobem života, ve kterém se vyskytovalo mnoho patologických jevů. Jednalo se například o značně zvýšenou konzumaci alkoholu, užívání drog či celkový způsob života směřující k sociálnímu vyloučení a neshodám se společností. Postupem času a vlivem různých skutečností a událostí se tato parta stala skupinou mladých lidí pohybujících se na okraji společnosti a většina těchto osob už nějakou dobu žila bezdomoveckým způsobem života. Marek však vydržel mnoho let žít na jedné straně doma poměrně v luxusu, který mu však podle jeho vlastních slov vůbec nic neříkal, a na druhé straně v prostředí lidí, kteří prakticky již byli na samém sociálním dně a již trpěli sociálním vyloučením. Na jedné straně se jim snažil pomoci, a pokud mohl, nosil jim stravu i peníze. Na druhé straně byl stále více strháván do způsobu života ulice. K tomu značně přispívalo i to, že se Marek venku naučil konzumovat alkohol ve zvýšeném množství. Sám sdělil, že se alkoholem snažil vyplňovat prázdnotu života, kterou vlastně zakoušel doma i na ulici. Situace se vyhroutil, jakmile se Marek vyučil. Nějakou dobu pracoval jako kuchař a potom také jako pekař. Markův otec však brzy požadoval, aby pracoval s ním jako pojiš-

ťovací agent. Vztahy s otcem ale byly velmi vyhrocené. Otec byl panovačný, silně materiálně založený a ve značné míře byl zaměřen na získávání finančního zisku. Jeho život prakticky znamenal pouze práci a poté utrácení peněz na luxusních dovolených. Matka poslouchala a podřizovala se vedení svého manžela. Marek byl však svým založením zcela jiný a v životě, k jakému ho otec vedl, neviděl žádný smysl. Přesto však nechtěl zklamat a skutečně začal pracovat s otcem jako pojišťovací agent. Marek se však dostal pod neuvěřitelný tlak z otcovy strany a v práci musel trávit téměř veškerý svůj čas. Spolu s neustálým ponižováním a zesměšňováním se pro něho tato práce stala nesnesitelným. Doma to bylo prakticky stejné, a proto přestal zvládat i život i tam. Ke špatnému stavu Marka velmi přispělo i to, že mu nevyšlo několik vztahů, které bral skutečně velmi vážně. Vztahy vždy skončily tím, že ho dívky zklamaly s někým jiným. Drtila ho především nesmyslnost a bezvýchodnost takového života, toužil po něčem smysluplnějším. To však neuměl najít. A tak, aby uklidnil své nervy, často se utíkal k alkoholu, což však následně jeho nervy naopak ovlivňovalo negativně. Pokud to šlo, vyhledával své kamarády, mezi kterými se cítil daleko příjemněji a kteří mu nahrazovali pocit sounáležitosti, přijetí a dobrých vztahů. Celá tato situace se vyhrotila natolik, že Marek odešel z práce i z domu. Prvotním impulsem k tomu bylo to, že měl v úmyslu postavit se na vlastní nohy a něco sám dokázat. Poté se chtěl vrátit domů. Situace na ulici mezi mnoha přáteli žijícími bezdomoveckým způsobem života se však samozřejmě velmi zkomplikovala a Marek se postupně ocitl až na samém dně. A to na samém dně společnosti i sebe sama. Konzumace alkoholických nápojů se pro něj stala nutností, stal se na alkoholu závislý. Mezitím také s kamarády různě cestoval, protože jak říká, pořád něco hledal. Jak sám uznává, hledal však zcela špatným směrem a dostával se tak do stále větších problémů. Při cestování se v jednom městě s kamarády seznámil s místní komunitou mladých bezdomovců a v daném městě zůstal nějakou dobu žít. Zde však byl daleko dostupnější pervitin, který Marek tedy vyzkoušel a po nějaké době ho začal pravidelně a poměrně dlouhodobě nitrožilně užívat. To se samozřejmě velmi negativně projevilo na jeho zdravotním stavu, a to už v jeho mladém věku. Po návratu zpět do města, ve kterém vyrůstal, však bylo mnohem těžší si pervitin zajistit. Marek proto sebral veškeré své síly a s pervitinem skoncoval. Sdělil, že nechtěl být otrokem stálého shánění tohoto zboží a honby za ním. Sám řekl, že život v zajetí stresu nad nejistým získáním pervitínu ho nebavil. Přestože na něm byl závislý, využil svou pevnou vůli a této závislosti se zbavil. Od té doby si pervitin již nikdy neaplikoval. Velmi negativní skutečností však bylo, že za tuto drogu nastoupila jiná látka, a to možná ještě horší než pervitin. Marek se setkal s čicháním toluenu, který byl v té době velmi

dostupný a levný. Jak sám říká, potřeboval něco, co by mu pomohlo zapomenout na jeho problémy a zklamání. Začal tedy právě s čicháním tohoto rozpouštědla, které mu přinášelo přežívání v jakémsi jiném nereálném světě. Toluén byl tedy další látkou, která zanechala stopy na zdravotním stavu Marka. Chodil omámený po městě s kapesníčkem u úst a jeho tělo bylo silně ničeno. Marek to pocíťoval a po nějaké době si skutečně uvědomil, že jeho síly vlivem toluenu rapidně ubývají a celé jeho tělo rychle chátrá. Podobně jako ho předtím přestal bavit pervitin, tak podle jeho vlastních slov ho nyní zase nebavil život ve stálé slabosti a neustálých zdravotních komplikacích, což zaviňoval právě toluén. Marek tedy opět sebral veškeré své síly a závislost překonal. Přestal čichat toluén a už nikdy to neporušil. Brzy potom se seznámil s jednou dívkou, která žila podobným způsobem života. Marek žil v té době na ulici a společně se svými přáteli obývali různá místa, která byla alespoň trochu vhodná k nocování a k „bydlení“. S touto dívkou po nějaké době navázal vztah a myslel si, že konečně našel důvod, proč žít. Pro tuto dívku dělal všechno, co mohl a jejich vztah bral opravdu vážně. O to větší a horší potom bylo jeho zklamání, když ho podvedla a zklamala i tato dívka, a to ještě velmi bolestným způsobem. Po této zkušenosti se mu zdálo, že se mu už opravdu zhroutil celý svět a všechno, čemu věřil. Všude kolem sebe viděl jenom zradu, a to nejen od zmíněné dívky, ale ode všech a od celé společnosti. Sám Marek říká, že tento pocit zrady a zklamání ho neuvěřitelně pronásledoval a dohnal ho až k pokusu o sebevraždu. Jednou, když byl silně opilý, lehl si na koleje a čekal, až pojedou vlak. Našli ho však našťastí jeho přátelé a odvedli ho pryč. V následujícím čase Marek začal konzumovat alkohol ještě daleko více, než předtím. V této době žil se svými kamarády v jedné staré polorozbořené chatce bez vody i elektriky. Jednalo se o chatku na kopci nad městem a neměla ani skla v oknech a byla podobná boudě na dříví. Uvnitř byly jen matračky na spaní, deky a jeden starý stůl. Markův život se stal pouhým přežíváním v alkoholovém opojení a v otřesných podmínkách. Většina jeho přátel ze školy a z učiliště se s ním přestala bavit a odsoudila ho nebo jím opovrhovala. Když ho tito kamarádi potkali, odvraceli si od něho a nechtěli ho ani zdravít. Marek se stal člověkem na okraji společnosti, stal se sociálně vyloučeným. Jeho způsob života byl velmi patrný i na jeho zevnějšku, což negativně determinovalo jeho šance na případnou změnu. Jídlo si obstarával prohrabáváním kontejnerů a popelnic a alespoň nějaké finance si získával vracením barevných kovů a opálených měděných drátů do sběrných surovin. Mezitím také postával před supermarketem a „somroval“ od lidí nějaké drobné. Často to činil v alkoholovém opojení a v zanedbaném stavu, a tak se od něho lidé s opovržením odvraceli. Za peníze, které různými způsoby získal, pak většinou nakoupil něco

málo na jídlo pro sebe i své kamarády z chatky, ale většinu těchto získaných prostředků požil na zakoupení alkoholu. Ten se pro něho stal nezbytným. Marek se stal silně závislým a bez hladiny alkoholu v krvi měl silné abstinenční příznaky. Silně se třásl se, měl zrakové i sluchové halucinace a další vážné problémy. Postupem času se velmi zhoršil i jeho zdravotní stav. Konzumace alkoholu v jeho případě byla totiž opravdu silná, Marek sám říká, že snad nebyl několik let střízlivý a začal se bát, že by ho náhlá střízlivost mohla až zabít nebo způsobit delirium tremens. Markovi už stačilo k silné opilosti i malé množství alkoholu a několikrát denně býval tak opilý, že často musel jít spát, protože svůj stav už nezvládal. V takových stavech pobýval ve výše zmíněné chatce na špinavé matracce mezi odpadky a zbytky jídla, které se na chatce hromadily. To přilákalo i potkany, kteří často běhali okolo něho. Marek toto prostředí však už ani nevnímal. Říká, že ho drtíla nesmyslnost a bezvýchodnost života, kterou zakoušel a kterou neuměl vyplnit. Přál si proto podle svých slov, co nejdříve zemřít. To bylo také důvodem, proč úmyslně pil, co nejvíce alkoholu. Marek sdělil, že si myslel, že skutečně nebude nikdy šťastný, a že skutečně nemůže nikdy nikomu věřit, protože všichni vždy zklamou. Cítil se velmi osamělý. Byl také častým terčem hlídek Městské Policie, která ho mnohdy nacházela bezvládného ležet v různých částech města. Časem se přidaly velmi zřetelné a bolestivé zdravotní komplikace. Marek začal mít silné křeče břicha a pravidelně zvracel krev. Začal mít také silné a dlouhé záškuby celého těla, které nemohl nijak ovlivnit. K tomu se přidala velmi ostrá bolest nohou, které vlivem stahování cév a nervů nemohly být dostatečně prokrvovány, a tak Marek někdy nemohl chodit či ho chůze nesmírně bolela a nohy se mu tak třáslly, že často upadl. Navíc kvůli těžkým křečím břicha téměř nejedl, a tak neměl žádnou výživu a velmi zhubl. Společnost jím mezitím opovrhovala čím dál víc. Tento stav, spolu s depresemi, které měl, vytvářel skutečně situaci, která se jevila bezvýchodně a neřešitelně. I v této situaci se však podařilo sociálním pracovníkům s Markem vyřídít sociální dávky, aby měl alespoň nějaké pravidelné finance. Finance však pro Marka nic neznamenaly. Daleko více byl vděčný za projevení důvěry, kterou do něho sociální pracovníci vkládali. Marek chodil provádět hygienu a vařit si, pokud mohl a byl schopný, do blízkého nízkoprahového denního centra. Tam se pravidelně setkával se sociálními pracovníky, se kterými svůj život často probíral. Což mu podle jeho slov velmi pomohlo. V této době se seznámil s dívkou, se kterou si velmi rozuměl. Jednalo se o dívku, která žila normálním způsobem života, kterou však velmi zajímal život sociálně vyloučených osob a zrovna realizovala určitý výzkum mezi osobami bez přístřeší. S některými se tak už znala. Když na ulici poznala Marka, velmi ji zaujal jeho životní příběh a také jeho pova-

ha a osobnost. Začala se o něj zajímat. To Marka velmi překvapilo a potěšilo. Marek byl zpočátku velmi nedůvěřivý, protože si myslel, jak sám říká, že už nemůže nikomu věřit. Upřímný zájem dívky a její porozumění ho však přesvědčily o opaku. Po velmi dlouhé době pocítil k někomu důvěru a začal se dané dívce svěřovat se svými problémy, s celým svým životem a se svými nejvnitřnějšími pocity. To mu celkově nesmírně pomohlo a prospělo. Pomohlo mu to však také v navázání zdravého vztahu, který pro své sociální začlenění a celkovou resocializaci nesmírně potřeboval. Postupem času jejich vzájemné sympatie přerostly ve vztah. Markova nová dívka v něm poznala jeho dobré jádro a snažila se ho důrazně motivovat ke změně jeho života. Jakmile Marek nyní našel důvod pro svou změnu, zapojil svou silnou vůli a skutečně se mu dařilo pomalu se měnit. Na Marka silně zapůsobilo a pomohlo mu projevení důvěry i přes stav, ve kterém se nacházel. Nejprve bylo nutné vyřešit jeho závislost na alkoholu a také jeho špatný zdravotní stav. Po silném naléhání souhlasil s návštěvou doktora. Po mnoha dlouhých a důkladných vyšetřeních řekli Markovi, že mu zbývá zhruba rok života. Nějaká naděje by byla pouze, pokud by přestal konzumovat alkohol, čemuž však doktoři při takovém alkoholismu moc nevěřili. Markovi byly zjištěny zvětšená játra a ucpávání cév v dolních končetinách. Na tyto problémy mu byly dány léky. Důrazné návrhy k nastoupení léčby v protialkoholní léčebně však Marek razantně odmítal. Sdílel, že svou závislost zvládne sám. To však šlo v prostředí ulice jen velmi těžko. Marek i přes svou snahu stále znova a znova padal do své závislosti. Dokonce už své dívce řekl, že se ze své závislosti a bezdomoveckého způsobu života zřejmě nezvládne dostat, což ho nesmírně mrzelo a trápilo. Hrozilo, že jejich vztah skončí krachem. V této situaci ho však jeho dívka začala důrazně motivovat k návratu domů k rodičům. Marek to však silně a razantně odmítal, nechtěl přijít domů v tomto stavu. Velmi se styděl. Markova dívka se proto rozhodla pro poslední krok a sama bez Makrového vědomí došla k jeho rodičům. Alespoň částečně jim popsala aktuální situaci a domluvila jeho návrat domů. Když se to Marek dozvěděl, byl zcela v šoku. Zlomen touto neočekávanou situací se Marek překonal a po letech se vrátil domů k rodičům. Teprve v domácím prostředí, při pravidelné teplé stravě, noclehu ve vhodném prostředí a za výrazné podpory jeho dívky se Marek dostal z úplného dna. Léčení alkoholismu zcela „na vlastní pěst“ však provázely silné abstinenci příznaky. Marek neměl žádné prášky tlumící tyto příznaky, a tak si prožil i smrtelně nebezpečné delirium tremens. Jak sám říká, jedná se nejhorší fyzické i psychické stavy, kdy člověk vidí a slyší nereálné postavy, zvířata, předměty a situace a je jimi nucen i k sebevraždě. Navíc se cítí fyzicky neskutečně zle. S nadějí a touhou na lepší budoucnost a konečně plnohodnotný a

smysluplný život však Marek tyto stavy překonal, zbavil se své závislosti na alkoholu a začal žít normálním způsobem života. Sám Marek říká, že jeho pozitivní změna by se nemohla uskutečnit bez výrazné podpory blízké osoby, bez domácího rodinného prostředí, kde člověk není neustále konfrontován s alkoholem a především bez důvodu a smyslu pro svou změnu. Říká, že bez nalezení smyslu pro svou změnu, není ani motivace a vůle k ní. Marek je nesmírně rád, že nyní žije ve zdravých vztazích, které jsou jedním ze znaků úspěšné resocializace. Je rád, že se mu podařilo zvítězit nad závislostí, nad bezdomoveckým způsobem života i nad sociálním vyloučením. Marek začal opět pracovat jako pojišťovací agent s otcem, tentokrát ovšem za zcela jiných podmínek, kdy se jejich vzájemné role i chování výrazně upravilo. I jeho otec se totiž poučil z minulých chyb v chování ke svému synovi. V současnosti Marek ještě bydlí s rodiči v rodinném domě a je úspěšným člověkem, který má stabilní práci, svou kancelář, auto i hmotné zajištění. Především se však usmířil se svými rodiči, má výborný vztah se svou dívkou, přání do budoucna a radostný přístup k životu, ve kterém našel smysl. Resocializace v jeho případě tedy proběhla efektivně a úspěšně. A to je dobré pro něho samotného, pro jeho blízké i pro celou společnost.

5.2 Hlavní jevy pozitivně ovlivňující proces resocializace

Nyní se zaměříme na hlavní jevy umožňující a pozitivně ovlivňující samotný proces resocializace. Vycházíme přitom z poznatků, které byly zjištěny z prováděného výzkumu a z následně vytvořených kauzistik. Nalezení a pochopení těchto hlavních jevů se v podstatě rovná zodpovězení výzkumných otázek, protože v sobě prakticky obsahuje vše, co bylo plánováno zjistit a také to, co bylo stanoveno jako výzkumný cíl. Níže popsané jevy se vyskytují u všech respondentů a jedná se o zároveň o jevy, bez kterých by se resocializace daných jedinců nemohla uskutečnit. Proto jsou zde zobecněny a popsány jako faktory pomáhající uskutečnit efektivní resocializaci. Podpora těchto jevů je tedy pojata jako snaha o správné formy resocializace.

Důvěra a zájem okolí

Velkým paradoxem péče o sociálně vyloučené osoby či konkrétně o lidi bez domova a snahy o jejich resocializaci je to, že ve většině případů zaznamenáváme především snahu o materiální za-

jištění daného člověka a myslíme si, že tím bude jeho případ vyřešen. Opak je ale pravdou. Potvrzuje to i nekonečný kolotoč některých takových osob, které i po určitém vzestupu a osamostatnění se stále znovu a znovu padají na své dno a stále dokola a opakovaně potřebují pomoc sociálních služeb. Z výše uvedeného výzkumu jasně vyplývá, že materiální zajištění zcela jistě není tím hlavním činitelem, který uskutečňuje úplnou resocializaci. Nebo alespoň není tím, co daného člověka udrží v jeho resocializovaném stavu. Mnohdy stačí zcela jiné skutečnosti, které jedince udrží v normálním způsobu života či ho do něho pomohou dostat. Jedná se často o zcela podvědomé pochody, při kterých v člověku vzniká snaha o zlepšení a následné udržení se v dosaženém stavu. A tyto pochody hluboko uvnitř člověka vznikají právě na základě projevené důvěry a zájmu. U všech popsaných respondentů hrála tato skutečnost významnou roli. Lidé bez domova velmi citlivě vnímají pohrdání a odtazitosť společnosti, a tak se uzavírají do svých komunit, přičemž je jim stále opakováno, že oni jsou ti špatní a že jsou zde nežádoucí. Cítí, že společnost už s nimi prakticky v ničem nepočítá a považuje je za neužitečné příživníky, kteří již nemají šanci ani sílu a schopnosti na změnu. Zde jsou často právě sociální pracovníci různých sociálních služeb pro osoby bez přístřeší těmi prvními, kteří mohou takovým lidem projevit důvěru a také zájem o ně. A ať chceme nebo nechceme nebo ať se to nám zdá až příliš jednoduché, právě toto otevírá obrovské možnosti v práci na resocializaci. Na všech uvedených respondentech můžeme sledovat, že skutečně silná snaha o pozitivní změnu života přichází až po určitém projevení důvěry a zájmu či od přiznání jakési užitečnosti daného člověka pro celou společnost. Podobně jako ve výše zmíněných kazuistikách se může jednat o projevení důvěry třeba přijetím člověka do rodiny, možnosti navázat vztah, přijetím do zaměstnání, poskytnutí bydlení, oblibou okolí či prostě přidělením důležitých úkolů. Všechny tyto skutečnosti pomáhají v člověku vytvořit jakýsi pocit zodpovědnosti, a to v oblastech, na kterých danému člověku záleží, což pak vede k jeho snaze o změnu a následně tedy k resocializaci. Se stupňující důvěrou, kterou daní respondenti nezklamali, se potom mění i jejich pohled na sebe sama a na život obecně. Přestanou se vnímat jako ti špatní a začnou mít vůli žít lépe. Tato vůle podpořená důvěrou potom vede k resocializaci, která má stálé trvání a nemůže se již zhroutit. A to proto, že byl trvale změněn vnitřní náhled člověka na sebe sama, na svět a na život jako takový. A trvalé pozitivní změny ve vnějším chování a jednání člověka je možno docílit právě jen trvalou změnou jeho vnitřního náhledu a postoje. A k tomu napomáhá právě důvěra a zájem.

Pomoc a podpora rodiny

Ač je to velmi nepříjemné slyšet, tak ve většině případů může z velké části za těžký úpadek některých lidí právě jejich rodina a prostředí, ve kterém vyrůstali. A je tomu tak samozřejmě i u osob bez přístřeší. Z poznatků zjištěných v uvedeném výzkumu jasně vyplynulo, že všichni respondenti měli ve své rodině nějaké problémy. Problémy se přitom mohly lišit a být odlišné, všechny však měly za následek nevhodné směřování respondentů už v mládí. Jednalo se např. o patologické rodinné prostředí, ve kterém rodiče konzumovali nadměrné množství alkoholu, o své děti se nezajímali a žili obecně pohoršujícím způsobem života. Na druhou stranu se objevil také případ, kdy rodiče sice navenek prokazovali znaky výborných rodičů, kteří o své dítě vzorně pečují a poskytují mu veškeré materiální zabezpečení, v rodině však chyběl zájem o dítě a komunikace mezi rodiči a dítětem byla na velmi špatné úrovni, přičemž dítě trpělo samotou. Existuje další velké množství rodinných problémů a skutečností, které přispěly k budoucím pádům a nevhodnému životnímu způsobu jedince. Také z těchto, ale samozřejmě nejen z těchto, důvodů by se rodina později měla postarat o svého sociálně vyloučeného člena, poskytnout mu zázemí, které jinde nemůže najít a podporovat ho při obnově jeho života. Z výzkumu jasně vyplynulo, že prakticky nikde jinde, se člověk bez domova či obecně sociálně vyloučený člověk, nemůže natolik zotavit a postavit „na vlastní nohy“, jako právě v rodině. Ve všech uvedených kauzistikách se pozitivní vliv rodiny v tomto směru výrazně ukázal a projevil. Respondenti se často snažili o pozitivní změnu, avšak scházelo jim potřebné zázemí. Toto zázemí ale všem respondentům nemohlo poskytnout prakticky nic jiného, než jejich rodina. V některých případech také prostředí nahrazující rodinu či založení rodiny vlastní. Přestože se respondentům poskytovaly různé formy pomoci, podpory a zázemí, teprve v rodině se mohli cítit osvobozeni od tlaku okolí a zcela přirozeně se znovu učit normálnímu způsobu života. Rodina by totiž měla být jednotkou, které na konkrétním jedinci nejvíce záleží, a která o něj ze všech sil pečuje, a to právě proto, že jedinec je její součástí, což nelze nijak ovlivnit a změnit. Pokud rodina tuto funkci plní, má skutečně nedožitelný vliv na resocializaci jedince a na jeho směřování pozitivním směrem. A to dokonce i přes to, že dříve mohla naopak částečně způsobit jeho špatný stav. Je tedy nutné klást velký důraz na snahu zapojit jedince zpět do rodiny, přestože se to někdy zdá nereálné. Rodina je základní prvek, který přispívá k resocializaci jedince, a to jak po stránce hmotné pomoci, tak také po stránce psychické podpory a celkového sociálního začlenění. Podobně jako u malých dětí probíhá nejdříve so-

cializace primární doma v rodině a pak teprve sekundární do celé společnosti, tak je velmi vhodné, žádoucí a také osvědčené, aby i resocializace začala nejdříve v rodině a teprve potom postupovala dále k celospolečenské resocializaci.

Zdravý vztah s blízkou osobou

Mohlo by se zdát, že zdravý vztah s blízkou osobou je obsažen právě ve výše zmíněné pomoci a podpoře rodiny. Pod tímto pojmem se však skrývá ještě něco jiného, co vyplynulo z prováděného výzkumu. Vedle podpory rodiny jako nezbytného společenství se jako nutná součást resocializace ukázal právě vztah s blízkou osobou. Pojem blízká osoba zde přitom není striktně vymezen. Touto blízkou osobou může být přítel či přítelkyně, manžel či manželka, ale může to být také např. sociální pracovník, dobrý kamarád či právě rodinný příslušník, jako třeba bratranec, sestřenice či také bratr, sestra, otec, matka. Výpis těchto osob by mohl být neomezený, protože se může jednat prakticky o kohokoliv. Jde však o to, že taková osoba musí být s resocializovaným člověkem ve stálém kontaktu, musí být jeho důvěrníkem a v neposlední řadě také rádcem. Musí být jeho oporou ve chvíli, kdy to daný člověk nejvíce potřebuje a musí být připraven vyslechnout všechny jeho aktuální problémy. A to vždy není úplně jednoduché. Pro osobu v krizi je to však obrovskou pomocí a prakticky nutností. Bez jisté opory by se žádný z respondentů ze svých problémů nedostal. Konkrétně v prováděném výzkumu se ve všech případech jednalo o blízkou osobu jako o přítelkyni či přítele. Ve čtyřech případech bylo nalezení přítelkyně pro respondenta něčím naprosto převratným a povzbuzujícím. V jednom dotazovaném páru to byla právě dvojice navzájem, která se skutečně podporovala a dodávala si odvalu a sílu ke změně. Nalezení lásky a spřízněné duše jednoznačně resocializaci a především samotnému jedinci velmi prospívá. Člověk najednou reálně vidí alespoň nějaký důvod ke své změně a ke svému pozitivnímu směřování. Tento důvod předtím neměl, a tak neměl ani motivaci a vůli ke svému přerodu. Je však zajímavé všimnout si jedné skutečnosti. A to té, že ve všech zkoumaných případech si resocializovaní respondenti našli své přítelkyně z okruhu normálně žijících osob. To je tedy také jedna z dalších věcí, která má na efektivní resocializaci vliv. Motivace žít jinak než žiju, jednoduše žít jako milovaná osoba. Proto je také tak důležité, aby osoby bez přístřeší netvořily pouze uzavřené komunity, ale aby byly v kontaktu i s normálním světem a normální společností, které jsou součástí. Vztah jako ohromný nástroj resocializace by však neměl být opomíjen

v žádných situacích, kde může být použit. Uvedené kazuistiky to jasně dokazují a potvrzují. Jasně v nich můžeme vidět, že právě dobrý, pevný, zdravý a upřímný vztah s blízkou osobou byl jakoby průvodcem na cestě resocializace daného jedince.

Zbavení se závislostí a vnitřní bídy

Je zcela zřejmé, že pro obnovu plnohodnotného života, tedy pro resocializaci, je osvobození se od všech závislostí naprosto nezbytné. Všichni moji respondenti měli se závislostí problémy. Čtyři z nich měli vážné problémy, byli silně závislí. U dvou byla závislost slabší, a tak bylo snazší ji překonat. Jednalo se přitom ve všech případech o závislost na alkoholu, v některých případech navíc na dalších návykových látkách, jako je pervitin či toluen. Bez zbavení se závislosti by respondenti samozřejmě nemohli postoupit dále. Je zajímavé přitom sledovat, že pro překonání závislosti neexistuje žádné paušální pravidlo, každý se závislosti musí zbavit svým vlastním způsobem. Přitom to, co zabírá na jednoho jedince, nezabírá na dalšího, na kterého funguje něco naprosto jiného, a zase naopak. Zřetel přitom musí být brána také na zdravotní stav člověka a na zvládání abstinčních příznaků. Ty mohou být mnohdy velmi závažné a až životu nebezpečné. Abstinční příznaky museli překonat také všichni respondenti, čtyři z nich potom skutečně překonali vážnou závislost a zároveň také vážné zdravotní stavy. V souvislosti s resocializací je nutné zmínit, že právě pro efektivní začlenění závislých osob se při překonávání této závislosti ukázalo být úspěšným nenutit je bezhlavě je do určitých postupů, do léčeben a do jednání, kterému vlastně nerozumí, ke kterému nejsou motivováni a ke kterému stejně nemají dostatek vůle, protože nejednají ze svého svobodného přesvědčení. Pro efektivní resocializaci je i při zvládání závislostí nutné postupovat individuálně a mít ohled na vnitřní postoj a nastavení jedince. Teprve pokud se z určitých důvodů v člověku zvnitřní názor se závislostí skoncovat, teprve když se takový názor stane přesvědčením, tak až potom má smysl s ní bojovat. V těchto případech však potom tento boj vede k pozitivním a trvalým výsledkům a následným dalším krokům resocializace. V této souvislosti je nutné zmínit také především osvobození se od určité vnitřní bídy, která brání člověku v postupu pozitivním směrem. Jsou to také určité návyky a vzorce chování, které se osoba naučila životem na ulici a které se nyní staly překážkou. U všech respondentů bylo možné toto pozorovat. Překonání jakýchkoli vnitřních bariér je další nespornou podmínkou úspěšné resocializace. Vnitřní bída a vnitřní vyprahlost jsou stavy, přes které jedinec nemůže činit vlastně nic. Potom není možné pokračovat

v procesu jeho sociálního začlenění, i kdyby měl jedinec před sebou všechny vhodné podmínky i materiální zajištění. Jak se ukázalo také ve výzkumu a v kazuistikách, tyto vnitřní problémy má každý odlišné, avšak je nutné pracovat na jejich odstranění. Vnitřní bída totiž potom vede k apatii, ke kriminalitě, k nezodpovědnosti, k nezájmu, k necitlivosti k sobě i ostatním, k rezignaci a v konečném důsledku skutečně ke smrti. Vnitřní bídu je tedy nutné překonat a také mít zájem a snahu ji překonat. Potom bude možné hledat individuální cesty k jejímu překonání. A potom budou moci postupovat dále jednotlivé kroky resocializace.

Motivace k jednání a smysl života

Jednoznačně nejsilnějším a nejvýraznějším faktorem efektivní a úspěšné resocializace je nalezení smyslu života a motivace ke svému jednání. To se potvrdilo i v prováděném výzkumu, kde tuto skutečnost vyslovili nebo dali zřetelně najevo všichni respondenti. Tento faktor se může jevit jako příliš abstraktní, ale skutečně z celého výzkumu, tedy ze všech rozhovorů i z následně vytvořených kazuistik se jedná o jasně nejvýraznější rys. Z výzkumu bylo možno vydedukovat velmi zajímavý fakt. Totiž, že všichni moji respondenti si pokládají otázky týkající se smyslu a cíle života, tedy zajímají se existencionální otázky. Je jasně patrné, že smysl života skutečně hledají a chtějí na něj najít odpověď. A přestože si to často vůbec neuvědomují, je to ta nejpálčivější otázka v jejich životě. Pro naši společnost je možná těžké, složité či dokonce nepochopitelné si výše zmíněnou skutečnost uvědomit v souvislosti s lidmi bez domova, protože je mnohdy vidí jen jako přízemně smýšlející jedince. Právě opak je ale často pravdou. Lidem žijícím těžkým a složitým způsobem života, lidem bez domova a bez zázemí se často zdá jejich život bez smyslu, nemají pro co žít. To s sebou samozřejmě nese i výraznou ztrátu motivace a vůle. Tyto skutečnosti potom mohou vyústit až v celkovou rezignaci, což je pro daného jedince to nejhorší. Pro proces resocializace je naopak nezbytné smysl života najít nebo být zatím alespoň na cestě hledání s reálnou nadějí na jeho nalezení.

Tímto se vlastně dostáváme až k samotnému jádru problému. Z mého prováděného výzkumu jednoznačně vyšlo najevo, že žádný z respondentů nebyl ve skutečnosti se svým způsobem života spokojen. Nebyl spokojen ani se svým životem jako takovým, neboť prakticky nevěděl, co

v něm chce a jaký je jeho smysl. Tím životem však není myšlen přímo bezdomovecký způsob života, ale celý život člověka a v celé jeho šíři. Z výzkumu bylo také zjevné, že toto prožívání nesmyslnosti života pocítovali respondenti již dříve, než se dostali na ulici a tento stav částečně stále trvá i nyní po jejich úspěšné resocializaci, ačkoli se ho snaží všemožně řešit. Tento stav nesmyslnosti je však nyní daleko menší a všichni již částečně smysl života našli a jsou ve stálém inspirujícím hledání, což respondentům podle jejich vlastních slov zaručilo vytáhnout se ze dna. Tak jako se z domnění nemožnosti životní situaci vyřešit rodí ona ztráta motivace a následná rezignace ke všemu, tak se z podkrytí tajemství smyslu života rodí síla k novým začátkům, k vzestupu a celkové resocializaci osobnosti.

Důkazem toho, jak je domnělá nesmyslnost života vážná, je smutný fakt, že z výzkumu také vyplynulo, že se někteří respondenti pokusili o sebevraždu. Z výše uvedených faktů je jasně zřetelné, že hlavním faktorem pro pozitivní změnu je skutečně smysl života najít, což se mnohdy ve snaze o resocializaci zapomíná a zanedbává a dává se zbytečně příliš velký důraz na materiální řešení celé problematiky, což samozřejmě potom není efektivní a resocializace proto často bývá neúspěšná. Je však nutné věnovat se a zaměřit se na hlubší skutečnosti. K efektivní a úspěšné resocializaci nejvíce pomáhá překonat dlouhotrvající deprivaci duchovní stránky člověka, jejímž následkem je právě ztráta smyslu života. Je tedy nutné smysl života nalézt.

V této souvislosti je vhodné zmínit teorii kvality života od českého psychologa Karla Balcara, který vychází z Franklovy existenciální analýzy. V jisté knize Heleny Kubátové (2001) s názvem Sociologie životního způsobu je popsána právě teorie výše zmíněného Balcara.

Dle názorů Balcara (in Kubátová, 2001, s. 253-254) je možno prakticky vyvodit životní smysl ve dvou určitých krocích. „*Prvním krokem je rozpoznání hodnoty, kterou člověk může uskutečnit za právě daných okolností. Druhým krokem je vykonání této rozpoznané hodnoty. Výkon změny příležitost ve skutečnost.* Tyto jednotlivé kroky jsou však striktně individuální, jak připomínají Frankl i Balcar. Výše zmíněný Balcar (in Kubátová, 2001, s. 126) spatřuje přímou souvislost mezi nalezením smyslu života a duševním i tělesným zdravím. Smysl života tedy přispívá

k celkové kvalitě života člověka. Toto potvrzují i výsledky mého výzkumu, kde lze nalézt zase přímou souvislost mezi nalezením smyslu života a úspěšností resocializace.

Kvalita života je dle Balcara (in Kubátová, 2001) chápána ve třech dimenzích. Jedná se o dimenzi tělesnou, duševní a duchovní neboli existenciální. Tato třetí a poslední dimenze je pro nás i pro potvrzení mého výzkumu nejdůležitější.

Prožitek smysluplnosti vlastního života je vlastně ona duchovní či existenciální dimenze bytí. Důležitou roli zde hraje zacílenost, která je prakticky ovlivňována hodnotami. Dále je zde významná motivovanost, která si řídí svědomím a hodnotami, ke kterým svědomí vybízí. Další složkou je činnost, kterou jedinec koná ze své vlastní vůle, a to tak, aby využil sílu svého hodnotového postoje či názoru v dané konkrétní situaci. (Balcar in Kubátová, 2005) Z prováděného výzkumu vyplynulo, že u daných respondentů byly všechny tyto části výrazně a silně omezeny, což byl právě následek toho, že výrazným způsobem postrádali smysl svého života. Nyní se krátce podíváme na tyto konkrétní jednotlivé části postupně a zvlášť.

Když se nejprve zaměříme na zacílenost, zjistíme, že právě ta se týká hodnot. Zajímavé je následně sledovat, jaké hodnoty respondenti dříve uznávali. Je patrné, že neměli zcela správnou hierarchii svých hodnot. To mělo samozřejmě vliv na další zmiňovanou část, a to na motivovanost. Jakmile nastane absence těch pravých hodnot, logicky nastává také absence motivovanosti k jejich dosahování a konečnému dosažení. Toto je potom ve spojitosti právě s třetí zmíněnou částí, a to s činností. Člověk bez motivace totiž nedisponuje potřebnou vůlí k činnosti, která by potom vedla k reálnému uskutečnění konkrétních činů. Takto se v mém výzkumu prakticky potvrdila také Balcarova definice i ve vztahu k resocializovaným bezdomovcům a zároveň se tím potvrdila i teorie o nalezení smyslu života jako hlavního faktoru efektivní a úspěšné resocializace.

„Duchovní hodnoty jsou sebezpřesahné, směřují člověka k přesahnutí jeho individuality. Nezbytnou podmínkou pro to, aby člověk žil, prožíval a jednal s pocitem smysluplnosti, je mít něco, pro co stojí za to žít. Toto něco nebo někdo musí člověka přesahovat.“ (Balcar in Kubátová, 2005, s. 127)

Jak z celého výzkumu jasně a zřetelně vyznělo, pomáhat osobám bez přístřeší hledat smysl života se jeví jako nejefektivnější forma jejich resocializace.

5.3 Aplikace do praxe

Na tomto místě by bylo dobré uvést několik poznatků z provedeného výzkumu a také několik rad a možných opatření do praxe. Tyto rady a návrhy by měly směřovat především lidem, kteří s osobami bez přístřeší pracují. Tedy hlavně sociálním pracovníkům a pracovníkům v sociálních službách. Všem lidem pracujícím v přímé péči se svými klienty patří velký apel, aby do své práce a do svého jednání vkládali velký zájem a důvěru. Je nutné, aby se tito lidé na svou práci začali dívat v mnoha případech zcela jiným způsobem. Pokud chceme zefektivnit systém sociálních služeb a především zefektivnit samotnou resocializaci osob bez přístřeší, je třeba přijmout nové styly, způsoby a formy práce s nimi. Je skutečně důležité vystoupit ze začarovaného kruhu pomoci pro pomoc, která stejně k ničemu nevede. Tímto je myšleno, že se často jednoduše pomáhá, protože se to po nás chce, a to navíc způsobem, který vlastně nikomu potřebnou a trvalou pomoc nepřináší. Stále se zaměřujeme na materiální pomáhání, které je sice samozřejmě nutné, avšak bez oné pomoci duchovní je zcela zbytečné. To můžeme vidět právě i v praxi, kdy se často divíme, proč se resocializace sociálně vyloučených osob tak málo daří. Snažit se pomoci překonat duchovní bídu, to je forma práce, která by měla být protěžována a zavedena do širšího povědomí. Pokud se nám totiž podaří změnit nežádoucí vzorce chování, špatné zvyky a návyky, pokud se nám podaří změnit pozitivním způsobem hodnoty, názory a normy jedince, potom je již úspěch resocializace zaručen. To vše však s každým konkrétním jedincem musíme činit individuálně a s vědomím právě na onu jeho individualitu, což je pro úspěšnost našeho snažení a především pro úspěšnost jeho samotného nesmírně důležité. Jakmile si totiž jedinec trvale osvojí a přijme za své ty správné hodnoty, tak již chce sám aktivně pracovat na své změně k lepšímu a také na změně celého svého života a my budeme pouze ti, kteří ho na této cestě doprovází svou radou a podporou. Starost o hmotné zajištění našich klientů si přitom stále ponecháme, avšak mělo by se jednat až o starost sekundární. Člověka s hlubokými vnitřními zraněními přece ze dna nevytáhne sociální zajištění, ale teprve uzdravení jeho nitra. Toto je tedy apel do praxe, nezapomenout na duchovní stránku člověka, pomáhat mu především z bídy a mít otevřené oči na jeho skutečné problémy. Nesmírně důležité je však také to, abychom se na každou osobu dívali jako na plnohodnotnou osobnost, a

to nezávisle na jejím stavu a na situaci, v jaké se nachází. Uvědomovat si a dávat najevo hodnotu naprosto každého člověka jemu samotnému i celé společnosti. A přitom si samozřejmě také všimnout a nezanedbat péči o jeho vnější zabezpečení. Při takovéto formě resocializace její efektivita zaručeně stoupne a stále poroste.

ZÁVĚR

Na závěr celé své diplomové práce bych chtěla ve stručnosti shrnout, že jsem velmi ráda za možnost práce s osobami bez přístřeší. Jsem také velmi ráda, že jsem mohla svoji diplomovou práci psát na téma efektivních forem resocializace těchto osob a že jsem provedla podle mého názoru velmi zajímavý výzkum, který poukázal na mnohé důležité fakta a skutečnosti. Myslím si, že práce na resocializaci lidí bez domova je velmi užitečná. A to jak z hlediska konkrétního člověka, tak také z pohledu celé společnosti.

Problematika osob bez přístřeší je v dnešní době poněkud přehlížena a právě ona snaha o jejich resocializaci je často prezentována jako zbytečná. Opak je však pravdou a právě to jsem ve své práci chtěla dokázat. Na uvedených kazuistikách je zcela jasně zřejmé, že je naprosto nepřijatelné snižovat hodnotu jakéhokoliv člověka. Skutečně každý má totiž šanci na pozitivní změnu. A společnost by ho při snaze o tuto změnu měla podporovat a nepohrdat jím. Resocializovaný člověk do společnosti navíc také přispívá. Každému by určitě měly být umožněny podmínky k resocializaci a k návratu do plnohodnotného života. Na úplný závěr chci tedy říci, že doufám, že má diplomová práce přispěje k rozšíření tohoto názoru.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARŠOVÁ, Andrea. *Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v České republice*. Praha: Socioklub, 2002. ISBN 8086484017.

BARTÁK, M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I: (bezdomovství v zrcadle veřejné politiky)*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. ISBN 80-86625-35-4.

ČERMÁK, I. & MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Sborník z I. Ročníku konference. Tišnov: Scan, 2002.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2000.

FITZPATRICK, S., KEMP, P., KLINKER, S. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Přel. Miroslav Barták a kol., Kostelec nad Černými lesy: SV, s.r.o., 2004. ISBN 80-86625-15-X.

FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICHOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce.*, Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9

GÖHLERT, F. CH.; KÜHN, F. *Od návyku k závislosti: toxikomanie, drogy: účinky a terapie*. Praha: Ikar, 2001. ISBN 80-7202-950-9.

HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1238-1.

HAASOVÁ, J. *Návrat bezdomovce do společnosti*. (Magisterská diplomová práce)

Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

HÁLA, J. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. ISBN 80-7040-815-4.

HALMAZŇOVÁ, R., RŮŽIČKA, J., SAVKOVÁ, E. *Metodika práce v azylovém domě Elim*. Vsetín: ELIM, o. s., 2008.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1994. ISBN 80-901549-0-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7013-311-2.

HENDL, J. *Úvod do metodologie kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999.

HOSKOVCOVÁ, S. 2009. *Psychosociální intervence*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1626-1.

HRADECKÝ, I.; HRADECKÁ, V. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

HRADECKÝ, I. *Profily bezdomovství v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé*. Tematická zpráva zpracovaná pro Evropskou observatoř bezdomovství, 2005.

JANEBOVÁ, R. *Proces vzniku a stádia bezdomovství*. *Sociální práce*, roč. 1999.

KALVACH, Z. *Respektování lidské důstojnosti*. Praha: Cesta domů, 2004.

KAPRÁLOVÁ, V. *Lidé bez přístřeší*. Olomouc, 2005. Diplomová práce obhájená na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého na katedře pedagogiky s celoškolskou působností. Vedoucí diplomové práce Jitka Skopalová. Depon. in: Univerzitní knihovna, Olomouc.

KLIMEŠ, J. *K problematice bezdomovectví*. Olomouc, 2009. Absolventská práce obhájená na Caritas – VOŠ. Vedoucí absolventské práce Jitka Skopalová.

KOPŘIVOVÁ, J. *Návrat ztracené důstojnosti. Sociální práce*. Praha: Portál, 2006

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk-prostředí-výchova*. K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního stylu*. Olomouc: VUP, 2001. ISBN 978-80-247-2456-0.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003.

MATOUŠEK, O. et al. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1 vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J; KODYMOVÁ, P. (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

MERTON, R., K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. 276 s. ISBN 978-80-86429-70-0.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

NAVRATIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001.

OBADALOVÁ, Miroslava. *Přístup k bydlení sociálně ohrožených skupin obyvatel*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2001.

PĚNKAVA, P. *Sociální práce s osobami bez přístřeší*. Ethum, 2002.

PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

SIROVATKA, T. ed. 2004. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Georgetown a Masarykova univerzita. ISBN 80-86251-19-5, ISBN 80-210-3455-6

SVOBODA, M. *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál, 1999.

ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. 111 s. ISBN 978-80-7338-069-4.

ŠVARŤÍČEK, R; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TELEC, I. *Chráněné statky osobnostní. Právní rozhledy*. Praha: Portál, 2007.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Listina základních práv a svobod

Ústava České republiky

Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje

ČANÍKOVÁ, P. *Slovníček k problematice bezdomovectví*. [online]. [cit. 2011-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi/#more-16..Slovn%C3%AD%C4%8Dek>>

DUFFKOVÁ, J. *Sociologie životního stylu*. [online]. [cit. 2011-04-12]. Dostupné na [www:
http://janaduffkova.rubicus.com/sociologie-zivotniho-stylu/state-a-jine-texty/](http://janaduffkova.rubicus.com/sociologie-zivotniho-stylu/state-a-jine-texty/)

ELIM Vsetín, oficiální stránky azylového domu Elim Vsetín. [online]. [cit. 2011-04-7]. Dostupný z WWW: <<http://www.elimvsetin.cz/default.asp?odkaz=2&uroven=4>>

KRÁLOVÁ, J. *Bezdomovectví* [online]. [cit. 2011-03-23]. Dostupné z [www:
http://www.upol.cz/fakulty/lf/struktura/pracoviste/ustav-socialniholekarstvi-a-zdravotni-politiky/phdr-jaroslava-kralova/](http://www.upol.cz/fakulty/lf/struktura/pracoviste/ustav-socialniholekarstvi-a-zdravotni-politiky/phdr-jaroslava-kralova/)

NICM – Národní informační centrum pro mládež [online], [cit. 2011-02-20]. Dostupné na WWW: <http://www.icm.cz/definice-zavislosti>

VARGOVÁ, J. *Zdravotní stav bezdomovců. Sestra: odborný web pro sestry a ostatní nelékařské zdravotnické pracovníky*. [online]. [cit. 2011-04-04]. Dostupné na [www:<www.sestra.cz/scripts/details.php?id=285320>](http://www.sestra.cz/scripts/details.php?id=285320).

